

Op deze uitgave is de CC-BY-NC-licentie van toepassing.

Het is toegestaan om deze uitgave te kopiëren, distribueren, vertonen en op te voeren, en om afgeleid materiaal te maken dat op dit werk gebaseerd is zolang dit geen commerciële doeleinden heeft en uitsluitend als de auteur vermeld wordt als maker: E.J. Wessels-Schuurman / Theologische Universiteit Apeldoorn

Hij maakt ons één

Onderzoek naar de integratie van vluchtelingen
die van moslim christen zijn geworden
in Gereformeerde Kerken

Masterscriptie Theologische Universiteit Apeldoorn

Afstudeerrichting: Missiologie

Student: E.J. (Beppie) Wessels-Schuurman

Studentnummer: 1265

Begeleiders: prof. dr. Maarten Kater

drs. Jan van 't Spijker

Datum 14 augustus 2021

Inhoud

1. INLEIDING.....	4
1.1. PROJECTKADER.....	4
1.2. DE CENTRALE ONDERZOEKSVRAAG EN DEELVRAGEN	7
1.3. BEGRIPSBEPALING	8
1.4. METHODIEK EN OPZET	9
1.4.1. Vooronderzoek	9
1.4.2. Studie naar de motieven en praktijken voor het integreren van MBBs in een bestaande kerk in de literatuur en volgens deskundigen	10
1.4.3. Kwalitatief empirisch onderzoek naar de motieven en praktijken van integratie van MBBs: betrouwbaarheid en validiteit.....	11
2.STUDIE NAAR DE MOTIEVEN EN PRAKTIJKEN VOOR HET INTEGREREN VAN MBBS IN EEN BESTAANDE KERK IN DE LITERAATUUR EN VOLGENS DESKUNDIGEN	17
2.1. MOTIEVEN VOOR INTERCULTUREEL KERK ZIJN IN DE LITERAATUUR	17
2.2. MOTIEVEN VOOR HET INTEGREREN VAN MBBS IN EEN BESTAANDE KERK VOLGENS DE DESKUNDIGEN	22
2.3. DE AANWEZIGHEID VAN VLUCHTELINGEN MET EEN MOSLIMACHTERGROND VOLGENS DE LITERAATUUR.....	25
2.4. INTEGRATIE VAN MBBS IN EEN BESTAANDE KERK EN DE PRAKTIJKEN DIE DAARBIJ GEHANTEERD WORDEN VOLGENS DE LITERAATUUR.....	27
2.4.1. Praktijken die sociaal-relatieel van aard zijn: het vormen van een nieuwe familie.....	27
2.4.2. Praktijken met respect voor de eigen taal en cultuur van MBBs.....	28
2.4.3. Bijbels onderwijs en discipelschapscursussen toegespitst op MBBs.....	29
2.4.4. Actieve participatie van MBBs in de kerk	30
2.5. PERSPECTIEF VAN DESKUNDIGEN OP DE PRAKTIJKEN VAN INTEGRATIE VAN MBBS IN EEN BESTAANDE KERK	31
2.5.1. De eerste opvang: diaconale hulp en gastvrijheid.....	31
2.5.2. Interculturele bediening	32
2.5.3. Bijbels onderwijs en discipelschapscursussen toegespitst op MBBs.....	33
2.5.4. Geloofsopvoeding voor de tweede generatie.....	35
2.5.5. Praktijken die sociaal-relatieel van aard zijn.....	35
2.5.6. Praktijken met respect voor de cultuur van MBBs: een open houding en wederkerigheid	36
2.5.7. Niet alleen hoofd, ook hart en handen	37
2.5.8. Actieve participatie van MBBs in de kerk	37
2.5.9. Conclusies ten aanzien van praktijken van integratie in bestaande kerken in literatuur en volgens de deskundigen	38
3. VERSLAG VAN EMPIRISCH ONDERZOEK NAAR MOTIEVEN EN PRAKTIJKEN VAN INTEGRATIE VAN MBBS IN VIER GEREFORMEERDE KERKEN	40
3.1. ACHTERGRONDGEGEVENS VAN DE MBBS	41
3.1.1. Leeftijd en geslacht.....	41
3.1.2. Burgerlijke staat	41
3.1.3. Land van herkomst en verblijfsstatus	42
3.1.4. Bekering.....	42
3.1.5. Doop	43
3.1.6. Eerste contact met en betrokkenheid bij de kerk	43
3.2. ONDERZOEK IN DE EMMAÜSKERK.....	45
3.2.1. Profiel van de gemeente.....	45
3.2.2. Motieven voor het integreren van vluchtelingen met moslimachtergrond in de kerk	46
3.2.3. Motieven om als vluchteling naar de Emmaüskerk te gaan.....	47
3.2.4. Praktijken die integratie van MBBs in deze kerk bevorderen	48
3.2.5. Factoren die integratie van MBBs in deze kerk belemmeren	51
3.2.6. Conclusies vanuit het gesprek van drie theologische stemmen.....	52

3.3. ONDERZOEK IN DE MATTHEÛSKERK	54
3.3.1. <i>Profiel van de gemeente</i>	54
3.3.2. <i>Motieven voor het integreren van vluchtelingen met moslimachtergrond in de kerk</i>	55
3.3.3. <i>Motieven om als vluchteling naar de Mattheüskerk te gaan</i>	56
3.3.4. <i>Praktijken die integratie van MBBS in deze kerk bevorderen</i>	57
3.3.5. <i>Factoren die integratie van MBBS in deze kerk belemmeren</i>	60
3.3.6. <i>Conclusies vanuit het gesprek van drie theologische stemmen</i>	61
3.4. ONDERZOEK IN DE KONINGSKERK	64
3.4.1. <i>Profiel van de gemeente</i>	64
3.4.2. <i>Motieven voor het integreren van vluchtelingen met moslimachtergrond in de kerk</i>	65
3.4.3. <i>Motieven om als vluchteling naar de Koningskerk te gaan</i>	66
3.4.4. <i>Praktijken die integratie van MBBS in deze kerk bevorderen</i>	66
3.4.5. <i>Factoren die integratie van MBBS in deze kerk belemmeren</i>	70
3.4.6. <i>Conclusies vanuit het gesprek van drie theologische stemmen</i>	71
3.5. ONDERZOEK IN DE KONINGSHOF	73
3.5.1. <i>Profiel van de gemeente</i>	73
3.5.2. <i>Motieven voor het integreren van vluchtelingen met moslimachtergrond in de kerk</i>	75
3.5.3. <i>Motieven om als vluchteling naar de Koningshof te gaan</i>	75
3.5.4. <i>Praktijken die integratie van MBBS in deze kerk bevorderen</i>	76
3.5.5. <i>Factoren die integratie van MBBS in deze kerk belemmeren</i>	80
3.5.6. <i>Conclusies vanuit het gesprek van drie theologische stemmen</i>	81
3.6. OVEREENKOMSTEN EN VERSCHILLEN IN DE MOTIEVEN EN PRAKTIJEN VAN DE VIER KERKEN	83
4. CONCLUSIES TEN AANZIEN VAN PRAKTIJEN VOOR INTEGRATIE VAN MBBS IN GEREFORMEERDE KERKEN	84
4.1. DIACONALE HULP	84
4.2. GASTVRIJHEID	85
4.3. EEN INTERCULTURELE BEDIENING	86
4.4. ONDERWIJS EN DISCIPELSCHAPSTRAJECTEN TOEGESPITST OP DE VRAGEN VAN MBBS	87
4.4.1. <i>Zorgvuldige dooptrajecten</i>	87
4.4.2. <i>Ingaan op specifieke vragen van vluchtelingen met moslimachtergrond</i>	87
4.5. GELOFSOPVOEDING	88
4.6. PRAKTIJEN VAN SOCIAAL-RELATIONELE AARD	88
4.7. PRAKTIJEN MET RESPECT VOOR DE TAAL EN CULTUUR VAN MBBS	89
4.8. ACTIEVE PARTICIPATIE VAN MBBS	90
4.9. AANDACHT VOOR BELEVING EN PRAKTIJEN VAN TOEPASSING VAN HET GELOOF	91
4.10. CONCLUSIES TEN AANZIEN VAN PRAKTIJEN VAN INTEGRATIE	92
4.10.1. <i>Integratie bevorderende praktijken</i>	93
4.10.2. <i>Belemmeringen voor integratie</i>	94
4.10.3. <i>Aanbevelingen voor praktijken van opvang en integratie van moslimvluchtelingen</i>	95
4.11. SUGGESTIES VOOR VERDER ONDERZOEK	97
SAMENVATTING	98
LITERATUUR	100
BIJLAGE 1: VRAGEN VOOR INTERVIEWS MET MBBS	102
BIJLAGE 2: QUESTIONS FOR INTERVIEWS WITH MBBS:	103
BIJLAGE 3: VRAGEN VOOR INTERVIEWS LEIDINGGEVENDEN	104
BIJLAGE 4: QUESTIONS FOR EXPERT INTERVIEWS	106
BIJLAGE 5: VRAGEN VOOR HET FOCUSGROEPGESPREK 9 FEBRUARI 2021	107
BIJLAGE 6: JAMBOARD FOCUSGROEPGESPREK	108
BIJLAGE 7: LIJST VAN CODERINGEN IN CATEGORIËN EN KERNWOORDEN	109

1. Inleiding

1.1. Projectkader

Vanaf 2012 ben ik betrokken bij een interculturele gemeentestichting in mijn woonplaats Veenendaal, de Interculturele Christelijke Familie (ICF). Bij die gemeente sluiten zich vluchtelingen met een moslimachtergrond aan, die volgeling van Jezus Messias geworden zijn. Bij één van de andere veertig kerken van Veenendaal hebben ze geen aansluiting gevonden, omdat daar voornamelijk autochtone Nederlanders bij horen en ze zich zo anders voelen. Bij de ICF voelen ze zich thuis, omdat er mensen uit verschillende culturen komen en er wordt vertaald in hun moedertaal, het Arabisch en het Farsi.

De vraag kan gesteld worden of de kerken in Veenendaal niet te makkelijk hun verantwoordelijkheid om discipelen te maken van alle naties afschuiven op deze nieuwe kerk. Doen ze zo niet alleen de migranten, maar vooral ook zichzelf tekort? Zouden ze als kerk niet veel kunnen leren van christenen met een heel andere culturele en religieuze achtergrond?

Dat het bestaande kerken met overwegend Nederlandse leden soms wel lukt om MBBs in hun midden op te nemen, ervoer ik in oktober 2018 in een doopdienst in de kleine Vrijgemaakt Gereformeerde Kerk van Noardburgum. Er werden elf asielzoekers gedoopt in deze dienst en de predikant vertelde hoe hij in de afgelopen tien jaar ruim 110 vluchtelingen gedoopt had, van wie de meesten een moslimachtergrond hadden. Verschillende autochtone gemeenteleden vertelden me hoe zij juist door de verandering in het leven van deze vluchtelingen Gods liefde nog beter hadden leren kennen. Hun eigen geloof was erdoor verdiept. Ze vroegen zich echter bezorgd af of deze asielzoekers na overplaatsing naar een andere burgerlijke gemeente, daar een kerk konden vinden waar ze zich bij aan konden sluiten.

Christenen met een moslimachtergrond, zogenaamde 'Muslim Background Believers' (MBBs), hebben die geloofsgemeenschap hard nodig, benadrukt Herman Takken in zijn boekje over pastorale zorg voor hen: "Patrick Sookhedo, vroeger zelf moslim, zei eens uitdagend: 'Als een moslim zich bekeert, wil hij geen religie aannemen, maar een familie vinden...'. Het is van belang dat christenen om MBBs heen staan, een plek van gastvrijheid bieden, hen als broeders en zusters aanvaarden en in 'Gods huisgezin' opnemen."¹ Door MBBs op te nemen helpen de kerken hen om verder te groeien in

---

¹ Takken, *Welkom Thuis*, 8.

hun geloof, maar worden ze ook zelf verrijkt door de inbreng van christenen uit andere culturen. Takken benadrukt dat MBBs werkelijk opnemen in de christelijke gemeente niet vanzelf gaat en veel 'huiswerk' vraagt.

In de afgelopen twintig jaar zijn steeds meer vluchtelingen uit door de islam gedomineerde landen naar Nederland gekomen. Nederlandse kerken hebben de kansen aangegrepen om het evangelie te delen met mensen die dikwijls uit gesloten landen afkomstig zijn.

Veel kerken ondervinden echter problemen om hen die christen geworden zijn, te integreren in de eigen gemeente. Er is in Nederland nog nauwelijks onderzoek gedaan naar de reden dat die integratie in kerken met voornamelijk autochtone leden zo moeizaam verloopt en naar de praktijken die kerken hanteren die wel MBBs hebben geïntegreerd. Dit onderzoek wil deze lacune opvullen en de ervaringen van enkele Gereformeerde kerken op dit terrein naar boven halen. Daarmee wil het onderzoek bestaande kerken met overwegend autochtone leden helpen om te leren van de 'best practices' en van de 'fouten' van andere kerken bij de integratie van MBBs.

Het onderzoek is een missiologisch onderzoek, omdat het kerken wil helpen om ingeschakeld te zijn in Gods missie om deze wereld te vernieuwen en alle volken, ook vluchtelingen uit moslimlanden, tot zijn discipelen te maken.

Het onderzoek naar de praktijken van Gereformeerde kerken is tevens een praktisch theologisch onderzoek. Het wil de handelingswerkelijkheid van kerken onderzoeken onder dubbel perspectief, zoals Kees de Ruijter betoogt: "Mensen worden letterlijk geroepen mee te werken met God. De handelingswerkelijkheid van de kerk is fundamenteel te benoemen als het werk van God, die tot deze wereld komt. Tegelijkertijd is zij te kwalificeren als de concrete praxis waarin mensen handelend optreden."² Het gaat om het onderzoeken van concreet menselijk handelen in praktijken in de kerk, zoals die is ingeschakeld in Gods missie in deze wereld.

Immink meent dat de Ruijter hiermee de analyse van de kerkelijke praktijken te zeer overlaat aan de sociale wetenschappen om die pas daarna theologisch te duiden. Kerkelijke praktijken zijn echter intrinsiek geestelijk en de analyse dient van de aanvang af theologisch te zijn. Met Immink is ervoor te pleiten om in de praktische theologie de insteek te nemen in de concrete praktijken én het geleefde geloof.³

---

² Ruijter, *Meewerken met God*, 39.

³ Immink, 'Theologie van de praktijk', 172-180.

Voor een van de aanvang af theologische analyse van kerkelijke praktijken pleit ook de Engelse praktisch theoloog Helen Cameron. Zij onderscheidt in haar onderzoeksmethode van kerkelijke praktijken vier theologische stemmen⁴ die elk een eigen waarde hebben en onderling nauw met elkaar samenhangen. Ten eerste is er de 'operant theology' die impliciet met de kerkelijke praktijken verweven is. Daarnaast is er de 'espoused theology'. In dit onderzoek gaat het om wat kerken schrijven en wat betrokken gemeenteleden zeggen in een interview over het vluchtelingenwerk. Deze 'espoused' en 'operant theology' hangen op een bepaalde manier samen met een normatieve theologie: voor Gereformeerde Kerken zijn dit in eerste plaats de Schrift en de Gereformeerde belijdenissen en daarvan afgeleid ook de kerkorde. De vierde stem is de formele theologie. In dit onderzoek gaat het dan met name om wat theologen en andere deskundigen schrijven en zeggen over integratie van christenen met een moslimachtergrond in bestaande kerken. Het is van belang voor het onderzoek om alle theologische stemmen in hun onderlinge samenhang aan het woord te laten komen. Wat kerken zeggen of schrijven over het werken met moslimvluchtelingen en hun integratie (de 'espoused theology') moet vergeleken worden met de 'operant theology' zoals die in observatie van praktijken en uit interviews met MBBs blijkt en met de formele theologie. Daarnaast is van belang te zien of en hoe de normatieve stem van Schrift en belijdenis in de 'operant theology' klinkt.

Dit onderzoek beperkt zich tot kerken uit de zogenaamde kleine Gereformeerde oecumene: de Christelijk Gereformeerde Kerken (CGK), de Gereformeerde kerken Vrijgemaakt (GKv) en de Nederlands Gereformeerde Kerken (NGK). Deze drie denominaties werken zowel landelijk als plaatselijk dikwijls samen op het gebied van missionair en diaconaal werk onder vluchtelingen.

De titel van de scriptie verwijst naar Efeziërs 2 vers 14 en het bekende aanbiddingslied 'U maakt ons één'. De foto op de titelpagina is gemaakt met toestemming van de jeugdgroep van de ICF Veenendaal door de onderzoeker.

---

⁴ Cameron, *Talking about God*, 52-55.

1.2. De centrale onderzoeksvraag en deelvragen

De centrale onderzoeksvraag is:

Welke praktijken hanteren Gereformeerde kerken voor de opvang en integratie van vluchtelingen die van moslim christen zijn geworden in hun geloofsgemeenschap?

Om tot beantwoording van die vraag te komen moet worden ingegaan op de volgende deelvragen:

1. Wat zijn motieven voor en praktijken van integratie van MBBs in een bestaande kerk volgens de literatuur en deskundigen?
2. Wat zijn de motieven van Gereformeerde Kerken voor de integratie van MBBS?
3. Wat zijn de motieven van MBBs in vier Gereformeerde Kerken om naar die kerk te gaan?
4. Wat zijn de praktijken die integratie van MBBs in vier Gereformeerde Kerken bevorderen?
5. Wat zijn de factoren die integratie van MBBs in vier Gereformeerde Kerken belemmeren?
6. Wat levert het beschrijven op voor het doordenken van de opvang en integratie van MBBs in Gereformeerde Kerken?

Het doel van het onderzoek is het doordenken van de opvang en integratie van MBBs in Gereformeerde Kerken.

1.3. Begripsbepaling

Praktijken: Onder praktijken verstaan we in dit onderzoek alle handelen van mensen in de onderzochte kerken dat gericht is op het leggen van een relatie met vluchtelingen met een moslimachtergrond en het onderhouden van die relatie en het opnemen en integreren van vluchtelingen met een moslimachtergrond in de kerk. Daarbij is te denken aan diaconaal-maatschappelijke praktijken voor asielzoekers, praktijken bij de wekelijkse samenkomsten, introductiecurssussen voor mensen met een moslimachtergrond, doopcatechese, jeugdwerk en kringen.

Integratie: onder integratie van een MBB in een Gereformeerde Kerk verstaan we in dit onderzoek zowel de subjectieve als de objectieve betrokkenheid van de MBB bij die kerk. De subjectieve betrokkenheid van de MBB is het gevoel echt deel te zijn van deze gemeenschap. Het gaat dan vooral om 'belonging'. De objectieve betrokkenheid blijkt in deelname van de MBB aan praktijken van de kerk voor een periode van tenminste twee jaar.

'Een Muslim Background Believer (MBB)': in dit onderzoek wordt onder MBB verstaan iemand die vanuit de islam christen is geworden en die als vluchteling naar Nederland is gekomen. De bekering kan ofwel in het land van herkomst ofwel tijdens de vlucht ofwel in Nederland hebben plaatsgevonden. Het gaat in dit onderzoek om vluchtelingen, dus niet om mensen die in Nederland zijn opgegroeid in de islam en op latere leeftijd christen zijn geworden. In het onderzoek zullen de woorden 'vluchteling' en 'asielzoeker' gebruikt worden in dezelfde beperkte betekenis.

Statushouder: in dit onderzoek wordt onder statushouder verstaan, een asielzoeker die van de Nederlandse regering een tijdelijke of permanente verblijfsvergunning heeft gekregen.

Gereformeerde Kerk: in dit onderzoek wordt onder een Gereformeerde Kerk verstaan een kerkelijke gemeente die behoort tot de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt of de Nederlands Gereformeerde Kerken en die voornamelijk autochtone Nederlandse leden heeft. Het gaat dus niet om interculturele kerkplantingen die behoren tot één van deze drie denominaties.

Bestaande kerken: in dit onderzoek wordt de term bestaande kerken gebruikt om kerken met voornamelijk autochtone leden te onderscheiden van migrantenkerken en interculturele kerken of gemeentestichtingen.

1.4. Methodiek en opzet

Het onderzoek bestaat uit literatuurstudie, gesprekken met deskundigen en een empirisch kwalitatief onderzoek van de praktijken van vier Gereformeerde Kerken die één of enkele MBBs al langer dan twee jaar hebben opgenomen in hun gemeente.

De vier kerken zijn geselecteerd in een vooronderzoek via de zogenaamde sneeuwbalsteekproef: het begon met de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt in Noardburgum. Die noemde weer een andere waarvan men ook wist dat daar asielzoekers met een moslimachtergrond kwamen en zo ontstonden er contacten met ongeveer tien kerken waarvan er vier zijn geselecteerd. Het criterium voor de selectie was dat zij één of (bij voorkeur) meerdere asielzoekers met moslimachtergrond langer dan twee jaar hebben opgenomen.

1.4.1. Vooronderzoek

In het vooronderzoek zijn in maart 2019 vijf korte interviews gevoerd met Iraanse statushouders die tijdens hun asielprocedure contact hadden met de GKv Noardburgum, maar elders een woning hebben gekregen. Drie personen gaven aan dat ze het moeilijk vonden om hun plek te vinden in de nieuwe woonomgeving en de nieuwe kerk. Ze hebben in de kerk geen diepgaande relaties opgebouwd, zijn in hun huidige woonplaats de enige Farsisprekenden en voelen zich dikwijls eenzaam.

Twee geïnterviewde families hebben wel relaties in hun nieuwe gemeente, waarbij meerdere Farsisprekenden horen. Er wordt in beide kerken vertaling geleverd en er zijn allerlei activiteiten voor vluchtelingen.

Naast de interviews met deze asielzoekers zijn er enkele (online) gesprekken gevoerd met leiders van het werk onder vluchtelingen: onder andere met een Pakistaanse evangelist in de CGK Mussel en met een ouderling van de NGK Eindhoven, een voormalig missionair werker van de CGK Breda en twee kerkelijk werkers van een GKv in den Haag.

In totaal is er in het vooronderzoek contact geweest met tien Gereformeerde Kerken die ruime ervaring hebben met het werk onder vluchtelingen met moslimachtergrond.

Uit deze kerken is een selectie gemaakt van vier Gereformeerde Kerken die (bij voorkeur meerdere) asielzoekers met een moslimachtergrond al langer dan twee jaar opgenomen hebben in hun gemeente, waaronder ook MBBs met een verblijfsstatus.

In de loop van het vooronderzoek is gebleken dat het lastig is om kerken te vinden die meerdere MBBs geïntegreerd hebben in hun gemeente. In sommige kerken had men tientallen asielzoekers met moslimachtergrond begeleid in een dooptraject en ook nog lang daarna, maar waren zij tijdens

de procedure of na het verkrijgen van een verblijfsvergunning door de overheid naar een andere burgerlijke gemeente overgeplaatst.

Om die reden zijn in het onderzoek ook asielzoekers geïnterviewd die oorspronkelijk in een bepaalde Gereformeerde Kerk betrokken waren, maar na overplaatsing geïntegreerd zijn in een andere Gereformeerde Kerk. Zij kunnen immers aangeven hoe de Gereformeerde Kerk waar zij oorspronkelijk werden opgevangen ertoe heeft bijgedragen, dat zij geïntegreerd zijn in een Gereformeerde Kerk elders.

1.4.2. Studie naar de motieven en praktijken voor het integreren van MBBs in een bestaande kerk in de literatuur en volgens deskundigen

Deelvraag 1 luidt: Wat zijn motieven voor en praktijken van integratie van MBBs in een bestaande kerk volgens de literatuur en deskundigen?

De antwoorden op deze vraag vormen in dit onderzoek de stem van de formele theologie: wat theologen en andere deskundigen zeggen en schrijven over integratie van MBBs in bestaande kerken.

De vraag naar de motieven voor het integreren van MBBs in een bestaande kerk is onder te verdelen in:

- a. Welke Bijbels-theologische motieven voor het integreren van gelovigen uit verschillende culturen in één kerkelijke gemeente, ofwel het intercultureel kerk zijn, worden in de literatuur genoemd?
- b. Welke Bijbels-theologische motieven voor het integreren van vluchtelingen met moslimachtergrond in bestaande kerken worden door deskundigen genoemd?
- c. Wat is er in de literatuur gezegd over de aanwezigheid van vluchtelingen met een moslimachtergrond in Nederland?

De vraag naar de praktijken om MBBs te integreren in een bestaande kerk is onder te verdelen in:

- d. Waaruit bestaat integratie van MBBs in een bestaande kerk volgens de literatuur en wat zegt de literatuur over de praktijken die bestaande kerken hanteren voor de integratie van MBBs in Westerse landen?
- e. Waaruit bestaat integratie van MBBs in een bestaande kerk volgens deskundigen en wat zeggen deskundigen over de praktijken die bestaande kerken hanteren voor de integratie van MBBs in Westerse landen?

In het onderzoek is de deskundigheid van mensen op dit gebied meegenomen door middel van interviews van enkele kerkelijk werkers in het Verenigd Koninkrijk en in Nederland. Twee van hen zijn zelf als vluchteling met moslimachtergrond naar Europa gekomen.⁵

Ook hebben experts van verschillende organisaties in Nederland hun meningen over integratie van vluchtelingen met moslimachtergrond in Gereformeerde Kerken gedeeld in een focusgroepgesprek. In dit gesprek gaven de participanten hun visie op de sterke en zwakke punten, de kansen en uitdagingen van Gereformeerde Kerken bij het integreren van MBBs.⁶

Uit het literatuuronderzoek en de gesprekken met deskundigen is een conclusie getrokken ten aanzien van de praktijken van bestaande kerken die integratie van MBBs bevorderen.

1.4.3. Kwalitatief empirisch onderzoek naar de motieven en praktijken van integratie van MBBs: betrouwbaarheid en validiteit

Deelvragen 2 tot en met 5 luiden:

2. Wat zijn de motieven van vier Gereformeerde Kerken voor de integratie van MBBs?
3. Wat zijn de motieven van MBBs in vier Gereformeerde Kerken om naar die kerk te gaan?
4. Wat zijn de praktijken die integratie van MBBs in vier Gereformeerde Kerken bevorderen?
5. Wat zijn de factoren die integratie van MBBs in vier Gereformeerde Kerken belemmeren?

Om deze vragen te beantwoorden is kwalitatief empirisch onderzoek gedaan in vier in het vooronderzoek geselecteerde Gereformeerde Kerken. De antwoorden van leidinggevend (predikanten, missionair werkers, Bijbelstudieleiders, leden van een werkgroep vluchtelingen of gemeenteleden die MBBs begeleiden) vormen de zogenaamde 'espoused theology' van de onderzochte kerken: wat zij zeggen over het verkondigen van het evangelie aan moslimvluchtelingen en het integreren van MBBs. Deze zal vergeleken worden met de 'operant theology' zoals die in de praktijken van de gemeenten naar voren komt. Ook zal onderzocht worden hoe de normatieve stem van Schrift en belijdenis klinkt in de 'operant theology'.

Het aantal bestaande kerken dat ervaring heeft opgedaan met integratie van MBBs is klein. In slechts enkele Gereformeerde Kerken heeft men meerdere vluchtelingen met een moslimachtergrond langdurig opgenomen.

---

⁵ Voor de interviewvragen zie bijlage 4.

⁶ Voor de gespreksvragen en uitkomsten zie bijlagen 5 en 6.

1.4.3.1. Reflecteren op de rol van de onderzoeker

Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten, is voortdurende reflectie op de rol van de onderzoeker noodzakelijk. De onderzoeker was zich tijdens interviews steeds bewust zijn van het feit dat de vluchtelingen met een moslimachtergrond haar zagen als deel van de Nederlandse kerk waar zij bij willen horen. Dat de onderzoeker als insider werd gezien, had als voordeel dat men vertrouwt dat informatie over bekering en betrokkenheid bij de kerk veilig gedeeld kan worden. Het is echter tegelijkertijd een nadeel, omdat het in de cultuur van de MBBs niet gebruikelijk is om kritiek te uiten op een groep waar men deel van is. Negatieve ervaringen met de kerk waar men nu bij hoort, zullen niet gauw gedeeld worden. De onderzoeker is om die reden steeds alert geweest op impliciete signalen van negatieve ervaringen. Afwezigheid van positieve waardering van een bepaalde praktijk in een kerk, kon een dergelijk signaal zijn.

Aangezien de onderzoeker met geen van de vier kerken uit het onderzoek een directe relatie heeft, is zij ook buitenstaander. Zij diende dit naar de MBBs steeds te benadrukken om hen te stimuleren het 'hele verhaal' te vertellen.

1.4.3.2. Triangulatie van methoden van dataverzameling: documentonderzoek, interviews en observatie van praktijken

Van de in dit onderzoek betrokken Gereformeerde kerken zijn documenten onderzocht die de visie en missie en de praktijken van de kerk weergeven op het punt van opvang en integratie van vluchtelingen met een moslimachtergrond. Hierbij is te denken aan informatie op de website van de kerk, notulen van vergaderingen van de kerkenraad en van werkgroepen die het werk onder vluchtelingen aansturen.

In deze documenten is gezocht naar de aanleiding tot en de motieven voor het werk van de kerk onder vluchtelingen met een moslimachtergrond. Daarnaast is onderzocht hoe de kerkenraad het werk aanstuurt en wat erover naar de gehele gemeente wordt gecommuniceerd.

De vragen die uit onderzoek van de documenten nog niet (volledig) beantwoord konden worden, zijn in de interviews meegenomen. De interviews zijn in verband met het coronavirus grotendeels digitaal, via Zoom of Whatsapp afgenomen. Het nadeel van deze vorm van interviewen is dat het moeilijker is om non-verbale signalen waar te nemen.

In elk van de vier Gereformeerde kerken werden semigestructureerde interviews afgenomen met:

1. Tenminste twee MBBs (indien mogelijk zowel een man als een vrouw) die liefst meer dan twee jaar bij de betreffende kerk betrokken zijn en deelnemen aan praktijken van die kerk.

De meeste respondenten spraken voldoende Nederlands of Engels om zonder tolk geïnterviewd te worden. Enkele respondenten gaven aan toch een tolk nodig te hebben. Die tolk werd door henzelf of door de onderzoeker bij het interview betrokken. In drie kerken zijn één of meerdere MBBs geïnterviewd die afkomstig zijn uit deze gemeente, maar nu blijvend in een andere (Gereformeerde) Kerk zijn geïntegreerd.⁷

2. Tenminste twee leidinggevenden van de kerk: predikanten, missionair werkers, Bijbelstudieleiders, leden van een werkgroep vluchtelingen of gemeenteleden die MBBs begeleiden.⁸

De vragen in de interviews zijn afgeleid van de vragen van Richard Kronk in zijn promotieonderzoek⁹ naar integratie van MBBs in Franse Evangelische kerken en in de loop van het onderzoek verfijnd en aangevuld, onder andere met de vraag wat men van MBBs zou kunnen leren. Alle respondenten is gevraagd voorafgaand aan het interview een verklaring te tekenen waarin zij instemmen met het opnemen van het interview met audio- en of videoapparatuur. In het instemmingsformulier verklaart de onderzoeker dat de opname alleen op eigen laptop bewaard wordt voor de verslaglegging en na goedkeuring van het verslag door de geïnterviewde verwijderd wordt. De onderzoeker verklaart bovendien dat het verslag alleen is in te zien door de begeleiders van de onderzoeker. Voor MBBs is een dergelijke verklaring zo mogelijk nog belangrijker dan voor autochtone Nederlanders, vanwege de ervaringen die zij hebben met instanties in het land van herkomst en met interviews in Nederland door de Immigratie- en Naturalisatiedienst.

In de interviews met de vluchtelingen is de onderzoeker alert geweest op taal- en cultuurbarrières en heeft zij steeds gecheckt of de geïnterviewde de vraag heeft begrepen en die eventueel met andere woorden herhaald.

De onderzoeker heeft een woordelijk geanonimiseerd transcript van elk interview gemaakt. De respondent heeft inzage gekregen in het transcript met de mogelijkheid om aanvullende opmerkingen en correcties te maken.

Vanwege de coronapandemie zijn er tijdens de onderzoeksperiode nauwelijks fysieke samenkomsten als kerkdiensten, Bijbelstudiekringen of dooplessen gehouden. De geplande observatie van de in de interviews genoemde praktijken is daardoor slechts beperkt mogelijk gebleken. Observatie is echter wel de meest geëigende methode van triangulatie. Door het observeren van de praktijken die vluchtelingen en leidinggevenden noemen in de interviews, kan een onderzoeker een eigen oordeel

---

⁷ Voor de interviewvragen aan MBBs zie bijlagen 1 en 2 (Engels).

⁸ Voor de interviewvragen aan leidinggevenden zie bijlage 3.

⁹ Kronk, *Christians of Maghrebi Background*, app.1.2 en 1.3, 278-282.

vormen over die praktijken. De onderzoeker let bijvoorbeeld op de interactie tussen degene die de Bijbelstudie geeft en de vluchtelingen: wordt er ingegaan op specifieke vragen van MBBs? Hoe communiceren de vluchtelingen onderling en met de Bijbelstudieleider?

Er zijn meerdere vijf online Bijbelstudiebijeenkomsten en dooplessen geobserveerd en bij één Bijbelstudiebijeenkomst kon de onderzoeker fysiek aanwezig zijn.

Er zijn 35 online-uitzendingen van kerkdiensten geobserveerd en één dienst kon de onderzoeker fysiek meemaken. Daarbij is gelet op de inhoud en de thematiek van prediking en liturgie. Hebben de vluchtelingen inbreng in de kerkdiensten bijvoorbeeld in het zingen of spelen van muziek, bij de vertaling, de gebeden of de techniek? Gaat het in de preken over vragen die vluchtelingen met een moslimachtergrond hebben?

Dat er nauwelijks observaties konden plaatsvinden van fysieke bijeenkomsten, was een beperking in het onderzoek, die niet zo makkelijk door iets anders vervangen kon worden. Om toch meerdere perspectieven te krijgen op de integratie van vluchtelingen, zijn per kerk zo veel mogelijk MBBs en betrokken Nederlandse gemeenteleden ondervraagd. Door die verschillende perspectieven is een betrouwbaarder beeld gevormd van de praktijken van integratie in die kerk.

1.4.3.3. Analyse van de verkregen data

In de data verkregen in het documentonderzoek en de interviews heeft de onderzoeker eerst bepaalde kernwoorden in de kantlijn gemarkeerd (zogenaamde open coderingen)¹⁰. Zo zijn in de antwoorden op de vraag aan MBBs naar het eerste contact met het christelijk geloof en de kerk de volgende open coderingen gemarkeerd: strenge islamitische opvoeding, genezingswonder, vriend, familielid, taallessen, hulp bij asielpcedure. Deze kernwoorden zijn samengevoegd in overkoepelende codes: afkeren van islam, relaties en diaconale hulp, en die weer samengevoegd en onderscheiden als pushfactoren en pullfactoren naar de kerk. Codes kunnen binnen meerdere coderingen vallen: taallessen zijn pullfactoren, maar tevens integratie bevorderend. Uiteindelijk zijn de volgende acht (kleur-)coderingen als relevant voor het onderzoek naar integratie geselecteerd:

1. Pushfactoren voor MBBs: wantrouwen tegenover de eigen gemeenschap, afkeren van de islam, crises in het persoonlijk leven, wonderen en dromen.
2. Pullfactoren voor MBBs: diaconale hulp, maaltijden, taallessen.
3. Motieven van Gereformeerde kerken om naar vluchtelingen met moslimachtergrond uit te reiken en hen te integreren.

---

¹⁰ Zie bijlage 7 voor een lijst met coderingen.

4. Motieven van MBBs om naar een Gereformeerde Kerk te gaan: eerbied en rust in de diensten en een stabiele leer.
5. Integratie bevorderende praktijken : taallessen, hulp bij de asielpcedure, gastvrijheid, taken voor MBBs, Farsibijbelstudie, dooplessen en discipelschapskursussen.
6. Integratie belemmerende factoren in de kerk: ongestuurd, onpersoonlijk en te groot.
7. Integratie belemmerende factoren van buiten de kerk: overplaatsingen, taal- en cultuurverschillen, beperkende maatregelen vanwege COVID-19.
8. Zaken die MBBs kunnen toevoegen en die kerken kunnen leren van hen: familie-zijn, gastvrijheid, volharding.

Eigen gedachten over zaken tijdens het interview en de observatie zijn tussen [ ] geplaatst om zo duidelijk de eigen inbreng van de onderzoeker van die van de geïnterviewde of de geobserveerde te onderscheiden. Reflecties heeft de onderzoeker in een separaat document opgeslagen.

Per interview van een MBB is samengevat wat deze verstaat onder integratie en waarom hij of zij zegt bij deze kerk al dan niet geïntegreerd te zijn. Het gaat dan om beschrijving van de eigen verklaring van de respondent ten aanzien van integratie. Uit de analyse van de interviews met de overige respondenten van deze kerk is hun mening over integratie en hun verklaring ten aanzien van het al dan niet geïntegreerd zijn van de MBBs in hun kerk gehaald.

Vervolgens heeft de onderzoeker wat in documenten en transcripten gevonden is, samengevat per thema en per kerk. Uit de analyse van deze data komt een beschrijving voort van de motieven, praktijken en integratie belemmerende factoren van die Gereformeerde Kerk voor de integratie van vluchtelingen met een moslimachtergrond. De praktijken zijn beschreven aan de hand van de praktijken die door deskundigen als integratie bevorderend zijn aangemerkt in hoofdstuk 2 (de formele theologie).

Vervolgens zijn de antwoorden van MBBs van een Gereformeerde Kerk ten aanzien van praktijken van integratie en observaties (de 'operant theology') vergeleken met wat de betrokken gemeenteleden van die kerk over die praktijken zeggen (de 'espoused theology'). Daarnaast is onderzocht hoe in de 'operant theology' de normatieve stem klinkt. Tenslotte zijn de overeenkomsten en verschillen in de praktijken voor integratie van de vier Gereformeerde Kerken benoemd.

De rapporten van de vier kerken vormen hoofdstuk 3.

Deelvraag 6 luidt: Wat levert het beschrijven op voor het doordenken van de opvang en integratie van MBBs in Gereformeerde kerken?

Om deze vraag te beantwoorden zijn in het laatste stadium van de analyse de antwoorden van alle MBBs ten aanzien van bepaalde praktijken van integratie en observaties (de 'operant theology') vergeleken met de praktijken die in de literatuur en door deskundigen als vruchtbaar worden genoemd (de formele theologie).

Wat is er te zeggen op grond van die vergelijkingen ten aanzien van praktijken van integratie van MBBs in Gereformeerde Kerken? De antwoorden op deze vragen worden weergegeven in hoofdstuk 4.

Om zoveel mogelijk objectiviteit te waarborgen zijn de transcripten van de interviews met de experts en het focusgroepgesprek, de interviews en observaties van de vier kerken, door een onafhankelijk onderzoeker gelezen en vergeleken met de coderingen, reflecties en conclusies van de onderzoeker.

2. Studie naar de motieven en praktijken voor het integreren van MBBS in een bestaande kerk in de literatuur en volgens deskundigen

2.1. Motieven voor intercultureel kerk zijn in de literatuur

Deelvraag 1a luidt: Welke Bijbels-theologische motieven voor het integreren van gelovigen uit verschillende culturen in één kerkelijke gemeente, ofwel het intercultureel kerk zijn, worden in de literatuur genoemd?

Het antwoord op deze vraag is gezocht in literatuur van de theologen Andrew Walls, Stefan Paas, René de Reuver en Jay Matenga.

Andrew Walls ziet in de brief van Paulus aan de Efeziërs de meest duidelijke aanwijzing dat de kerk van Jezus Christus één moet zijn in al haar (culturele) verscheidenheid. Voor Paulus was het onbestaanbaar dat er twee kerken zouden ontstaan: één voor Joden- en één voor heidenchristenen: er is maar één kerk, waarin christenen met diverse achtergrond samenkomen. Walls schrijft hierover:

“The church must be diverse because humanity is diverse; it must be one because Christ is one. Christ is human, and open to humanity in all its diversity; the fulness of his humanity takes in all its diverse cultural forms. The Ephesian letter is not about cultural homogeneity; cultural diversity had already been built into the church by the decision not to enforce the Torah. It is a celebration of the union of irreconcilable entities, the breaking down of the wall of partition, brought about by Christ’s death (Eph. 2: 13-18)”.¹¹

“The very height of Christ’s full stature is reached only by the coming together of the different cultural entities into the body of Christ. Only “together” not on our own can we reach his full stature (Eph.4: 13)”.¹²

Dat twee volken, Joden en Grieken, en twee culturen die altijd gescheiden waren geweest aan de maaltijd, elkaar ontmoeten aan de maaltijd van de Heer in de ene gemeente, noemt Walls ‘the Ephesian moment’. Hij concludeert dat het ‘Efezisch moment’ maar kort geduurd heeft: met de verwoesting van de tempel en het einde van de Joodse staat in het jaar 70 werd de kerk opnieuw monocultureel, voornamelijk niet-Joods. In de huidige tijd waarin de wereldkerk zoveel verschillende culturen bevat en christenen uit andere culturen door migratie naar het Westen komen, ziet hij een terugkeer van dat Efezisch moment en hij zegt daarover:

---

¹¹ Walls, *The Cross-cultural Process*, 76.

¹² Walls, *The Cross-cultural Process*, 77.

” The Ephesian moment, then, brings a church more culturally diverse than it has ever been before; potentially, therefore, nearer to that ‘full stature of Christ’ that belongs to this summing up of humanity. (...) The Ephesian question at the Ephesian moment is whether or not the church in all its diversity will demonstrate its unity by the interactive participation of all its culture-specific segments, the *interactive participation* that is expected in a functioning body. Will the body of Christ be realized or fractured in this new Ephesian moment?”¹³

Het Efezisch moment stelt de kerk de vraag of zij haar eenheid toont door alle culturen interactief te laten deelnemen. Walls benadrukt vanuit Efeziërs 3 vers 18 dat de gelovigen alleen samen de liefde van Christus en de volheid van God kunnen bevatten.

Stefan Paas past dit ‘Efezisch principe’ van Walls niet alleen op de kerk wereldwijd toe, maar ook op elke plaatselijke kerk, die enerzijds tegenover God en anderzijds tegenover de wereld de veelkleurige lokale gemeenschap dient te vertegenwoordigen:

“Het priesterschap van de kerk wijst zodoende ook een richting als het gaat om ‘directe’ evangelisatie- de praktijk van uitnodiging tot de gemeenschap en de eredienst. Niet zozeer de kwantitatieve groei staat hier centraal, als wel haar veelkleurigheid. (...) Een ‘koninkrijk van priesters’ moet zich op elke plaats en tijd de vraag stellen of zij werkelijk een kerk is die de offers en dankzegging van de lokale gemeenschap voor God kan brengen, en zij moet zich tegelijk afvragen of haar gemeenschap rijk en veelkleurig genoeg is om Christus te laten zien aan de mensheid.”¹⁴

Met Paas is te zeggen dat een kerk die niet de veelkleurigheid van de lokale gemeenschap vertegenwoordigt, afbreuk doet aan het getuigenis van het evangelie.

Niet alleen de migratie van christenen naar het Westen, maar ook de huidige stroom van vluchtelingen uit landen die door de islam gedomineerd worden, kan beschouwd worden als een ‘Ephesian moment’. De kerken in het Westen hebben ongekende mogelijkheden gekregen om moslims afkomstig uit landen die voor Westerse zendelingen gesloten zijn, te bereiken met het Evangelie. Westerse kerken die moslimvluchtelingen die christen geworden zijn opnemen, weerspiegelen de veelkleurigheid van het lichaam van Christus en komen in de woorden van Walls dicht bij de ‘full stature of Christ’.

René de Reuver stelt in zijn proefschrift de vraag naar de theologische ruimte voor een meervoudigheid van culturen, mensen en geloofsexpressies binnen één kerk. Hij concludeert dat in 1

---

¹³ Walls, *The Cross-cultural Process*, 81.

¹⁴ Paas, *Vreemdelingen en Priesters*, 230.

Korinthe 12, Efeziërs 3 en Handelingen 15 ecclesiologische meervoudigheid een theologisch legitieme plek krijgt als concrete pneumatologische uitwaaiing van het ene heil van God in Christus.

De meervoudigheid van gelovigen dient in het Nieuwe Testament een doel: de opbouw van het lichaam van Christus (I Kor. 12) , het kennen van Gods liefde (Efez. 3) en de voortgang van het evangelie in de heidenwereld (Hand. 15).

In het tweede deel van zijn proefschrift onderzoekt de Reuver hoe de Vroege Kerk in de plurale Grieks-Romeinse cultuur haar eigen identiteit heeft vormgegeven en tenslotte hoe Lesley Newbiggin tegenover een (post-)modern agnostisch pluralisme het 'committed' pluralisme van de kerk stelt: de inwoning van het evangelie in een pluraliteit van culturen. De Reuver concludeert dat pluraliteit van de kerk noodzakelijk is en bepaald wordt door de vier notae ecclesiae: in de eerste plaats door de eenheid en katholiciteit.

“Deze ene kerk kent geen eenvormigheid, maar bestaat uit een meervoudigheid van gemeenten, gelovigen en geloofsexpressies. (...) Deze pluraliteit van de kerk weerspiegelt zich in de katholiciteit van de kerk. (...) Het heil van God in Christus krijgt gestalte in mensen van verschillende tijden en culturen. (...) Tegelijkertijd concentreert deze katholiciteit de pluraliteit van de kerk. In alle verscheidenheid gaat het om Gods heil in Christus ”.¹⁵

De eenheid en katholiciteit van de kerk geven dus tegelijk ruimte aan de pluraliteit en begrenzen deze. Ecclesiologische pluraliteit noemt de Reuver geen vijfde kenmerk van de kerk, maar vervoeging van de vier notae ecclesiae.

“Eenheid met en dienst aan Christus krijgt op meervoudige wijze gestalte in theologisch legitieme en noodzakelijke ecclesiologische pluraliteit. Deze pluraliteit vindt haar concentratiepunt in Christus, in wie de eenheid en heiligheid van de katholieke kerk ligt, en die de kerk haar apostoliciteit schenkt. Vanuit deze concentratie krijgen Schrift, ambt en onderlinge eenheid hun noodzakelijke plaats”.¹⁶

De Reuver benadrukt de noodzaak van pluraliteit van gemeenteleden, geloofsexpressies én culturen om de eenheid en katholiciteit van de kerk te bewaren. Hij noemt de huidige multiculturele en plurale context een hermeneutische aanjager van de theologie:

“Meervoudigheid van culturen is noodzakelijk om de kerk te bewaren bij de eigenheid van het evangelie. Het biedt de kerk de mogelijkheid zichzelf en de eigen cultuur kritisch tegemoet te kunnen blijven treden. Bovendien is een veelheid van culturen een zichtbaar

---

¹⁵ Reuver, *Kerk in meervoud*, 298.

¹⁶ Reuver, *Kerk in meervoud*, 303

teken van de voortgang van het evangelie door de wereld. Culturele pluraliteit manifesteert de katholiciteit van de kerk.”¹⁷.

Net als de Reuver pleit Jay Matenga, missioloog met Maori-achtergrond, ervoor dat kerken interculturele gemeenschappen zijn. Hij doet dat met name vanuit missionair motief. Tegenover het ‘homogenous unit principle’ van Donald Mc Gavran – kerken kunnen om te groeien zich het beste richten op één culturele groep – stelt hij dat de kerk nooit bedoeld is om te bestaan uit “hermetically-sealed pockets of like-minded people”¹⁸. Matenga noemt de integratie van mensen uit verschillende culturen binnen de ene gemeente “the only means of mission”¹⁹ op grond van Jezus’ woorden in Johannes 17:

“He said, in effect, ‘Father, integrate them—as I am in you and you are in me, may they be in us.’ [...] Now, here’s the missions point of John 17:18-25 that I’m calling ‘The Great Commitment’: to live out this integration so that the world will believe and know that the Father lovingly sent the Son ... and, by implication, be attracted to join us in Christ’s covenantal community.”²⁰

Echte integratie van gelovigen met diverse culturele achtergronden kan volgens Matenga alleen plaatsvinden als gelovigen een nederige houding hebben en de bereidheid om van elkaar te leren:

“By centring the local I am asking all of us to honour the unique grace of God we receive from our respective contexts. To not lord it over one another but to submit these gifts in service to the community and to learn from one another. To be servant-learners”.²¹

Samenvattend is te zeggen dat deze theologen op grond van wat het Nieuwe Testament en met name de brief aan de Efeziërs zegt over de kerk, concluderen dat een plaatselijke kerk een gemeenschap van gelovigen uit de verschillende culturen in haar omgeving behoort te zijn.

Ze noemen daarvoor verschillende motieven:

- Dat de gemeente alleen samen met gelovigen uit diverse culturen de volheid van Gods heil kan peilen (Ef.3).
- Dat de voortgang van het evangelie vraagt om inwoning van het evangelie in iedere cultuur.

---

¹⁷ Reuver, de, *Kerk in meervoud*, 303.

¹⁸ Matenga, *Centring the Local*, 5. Dit is een lezing van Matenga, directeur van de missiecommissie van de World Evangelical Alliance, in januari 2021 tijdens een conferentie van Wycliffe/SIL.

¹⁹ Matenga, *Centring the Local*, 5.

²⁰ Matenga, *Centring the Local*, 5.

²¹ Matenga, *Centring the Local*, 6.

- Dat de plaatselijke gemeente een afspiegeling en vertegenwoordiging moet zijn van de samenleving voor God en van God naar de samenleving toe.
- Dat de kerk alleen door één te zijn in de verscheidenheid van vele culturen een ware getuige van Gods liefde in de wereld kan zijn.
- Dat de kerk alleen in meervoudigheid van gelovigen, culturen en geloofsexpressies haar eenheid en katholiciteit kan bewaren.

2.2. Motieven voor het integreren van MBBs in een bestaande kerk volgens de deskundigen

Deelvraag 1b luidt: Welke Bijbels-theologische motieven voor het integreren van vluchtelingen met moslimachtergrond in bestaande kerken, worden door deskundigen genoemd?

Deskundigen die dagelijks betrokken zijn bij de opvang en integratie van vluchtelingen met moslimachtergrond in bestaande kerken in Europa, noemden in interviews en in een focusgroepgesprek verschillende motieven van kerken voor dat werk.

Een van oorsprong Iraanse Anglicaanse priester met moslimachtergrond constateert dat veel Britse kerken uitreiken naar vluchtelingen, omdat het nieuw leven brengt in een soms sterk verouderde en gekrompen gemeenschap. Zij raken dikwijls teleurgesteld, omdat er geen blijvende contacten uit voortkomen.

Het enig juiste motief om moslimvluchtelingen te helpen is, meent hij, Gods liefde voor mensen in nood.

“If I enter to the ministry with this mindset: I am helping them because they are in need, it doesn't mean they are Christian, then it helps me to grow in my faith more quickly.”²²

Kerken die vanuit dat motief uitreiken naar moslims, zonder te verwachten dat ze christen worden, zullen niet zo snel teleurgesteld worden.

Een uit Egypte afkomstige evangelist die kerken in heel Europa begeleidt in missionair werk onder moslimvluchtelingen, voegt daar een ander motief aan toe:

“The wave of the refugees has two sides: it's one side for the refugees to know the Lord and grow up in faith and the second side for the local European church to understand the Muslim background believer and the Muslim faith.”²³

Kerken kunnen door het contact met moslimvluchtelingen hun angst voor de islam overwinnen en daarnaast de islamisering van Europa en de radicalisering van de tweede generatie moslimmigranten voorkomen, meent hij.

Een zendeling met moslimachtergrond afkomstig uit het Midden-Oosten, meent dat Nederlandse kerken verrijkt kunnen worden door de andere visie van MBBs op de Bijbel. Bovendien vindt hij dat

---

²² Interview gehouden op 4 januari 2021. Uit veiligheidsoverwegingen worden geen namen genoemd van deskundigen die zijn geïnterviewd. De volgende citaten zijn afkomstig uit dit interview.

²³ Interview gehouden op 15 januari 2021. De volgende citaten zijn afkomstig uit dit interview.

het voor de integratie van vluchtelingen én hun kinderen in de samenleving beter is, om zich bij een Nederlandse kerk aan te sluiten en niet bij een migrantenkerk.

Tijdens een focusgroepgesprek op 8 februari 2021 wisselden vier van oorsprong Nederlandse deelnemers hun ideeën uit over integratie van MBBs in Gereformeerde Kerken met overwegend autochtone leden. De deelnemers aan het gesprek zijn werkzaam bij christelijke organisaties die kerken helpen om het evangelie te delen met vluchtelingen en zeer in het bijzonder met moslims (Stichting *Evangelie & Moslims* en Stichting *Gave*). Eén deelnemer is de netwerkleider van stichting *InterculturalChurchPlants (ICP)Network* die kerken helpt om interculturele geloofsgemeenschappen te vormen en één is predikant van een kleine Gereformeerde Kerk waar vele vluchtelingen met moslimachtergrond zijn opgevangen en gedoopt. Allen was voorafgaand aan het gesprek gevraagd de sterke en zwakke punten van Gereformeerde Kerken ten aanzien van integratie van MBBs op te schrijven en de kansen en uitdagingen voor integratie. Tijdens het gesprek konden ze hun antwoorden op 'sticky notes' schrijven in een digitaal 'jamboard'.²⁴

De kansen voor integratie van MBBs in Gereformeerde kerken beschouwen de deelnemers als de motieven om vluchtelingen met moslimachtergrond op te nemen.

Op het jamboard is onder kansen genoemd: "het Evangelie opnieuw verstaan", "open staan voor veelkleurigheid", "Gods liefde ten volle leren kennen door de vele culturen (Efez. 3:20)", en "het enthousiasme van nieuwe gelovigen".

In de toelichting zegt één van de deelnemers daarover:

"Ik vind het heel verrijkend dat we in een van oorsprong traditionele Gereformeerde Kerk in Friesland in de loop van de jaren honderden vluchtelingen welkom hebben geheten. Het geeft mij een bredere blik op Christus' kerk. Ik zou er niet voor pleiten om per achtergrond, per taal of cultuur een kerk te beginnen. In het gezin van God zet God ons juist bij elkaar, we hebben elkaar niet uitgezocht."²⁵

Een ander vult aan:

"Als kerk word je aan het denken gezet door mensen die toetreden en een nieuw licht op de Schrift bieden door hun manier van leven en lezen van de Bijbel, daar word je toe gedwongen in een multiculturele gemeente."

---

²⁴ Zie bijlage 5: de vragen die ter voorbereiding op het gesprek toegestuurd waren aan de deelnemers en bijlage 6: het ingevulde 'jamboard'.

²⁵ Focusgroepgesprek gehouden op 8 februari 2021. De volgende citaten komen uit dit gesprek.

Of dat betekent dat één Gereformeerde Kerk alle mogelijke verschillende culturen zou moeten opnemen, betwijfelt hij overigens.

Een derde deelnemer meent dat kerken wél zo multicultureel mogelijk moeten zijn, zodat ze “groeien in de richting van het ideaal van het kleurrijke Koninkrijk van God”.

Samenvattend: De motieven die deskundigen noemen om vluchtelingen met moslimachtergrond in een Gereformeerde Kerk op te nemen zijn onder te verdelen in twee categorieën:

Ten eerste de motieven vanuit de vluchtelingen:

- Ze leren de Nederlandse taal en cultuur beter kennen in een Nederlandse kerk en dat bevordert hun eigen integratie in de samenleving en die van hun kinderen.

En ten tweede de motieven vanuit de kerk:

- Het is de diaconale taak van de kerk om vreemdelingen te herbergen.
- Het is Jezus' opdracht om alle volken tot zijn discipelen te maken en deze volken komen naar ons toe.
- De kerk is een afspiegeling van de multiculturele samenleving en groeit in de richting van het veelkleurige Koninkrijk van God.
- De kerk wordt geraakt door het enthousiasme van nieuwe gelovigen met een moslimachtergrond.
- De kerk wordt verrijkt door een nieuwe, frisse blik van MBBs op het evangelie.
- Door moslims met het evangelie te bereiken en op te nemen in bestaande kerken, wordt polarisatie, islamofobie en radicalisering van moslims in Europa tegengegaan.

2.3. De aanwezigheid van vluchtelingen met een moslimachtergrond volgens de literatuur

Deelvraag 1c luidt: Wat is er in de literatuur gezegd over de aanwezigheid van vluchtelingen met een moslimachtergrond in Nederland?

Uit de rapporten van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkt dat in de afgelopen vijf jaar ongeveer 180.000 mensen asiel aanvragen in Nederland en dat ongeveer de helft van hen komt uit landen waar de meerderheid van de bevolking moslim is.²⁶

Het aantal christenen onder hen of moslims die zich in Nederland tot het christendom bekeerd hebben, is moeilijker vast te stellen.

Zeker is dat het aantal christenen met een moslimachtergrond wereldwijd groeiend is. In een census van Miller en Johnstone gepubliceerd in het *Interdisciplinary Journal of Research on Religion* in 2015 werd het aantal MBBs in Nederland geschat op 4500.²⁷ Het merendeel van hen is als vluchteling naar Nederland gekomen. Met de nieuwe vluchtelingenstroom in 2015 is het aantal MBBs nog toegenomen.

Vluchtelingen die asiel aanvragen in Nederland moeten zich melden in het aanmeldcentrum van ter Apel (Groningen) of Budel (Noord-Brabant) en worden vervolgens gehuisvest in een zogenaamde pre-Procetopvanglocatie (pre-POL) waar zij moeten wachten op de aanvang van hun procedure.²⁸ Als de asielprocedure begint gaan ze naar een Procetopvanglocatie (POL) voor een aantal weken. De afhandeling van hun procedure wachten ze vervolgens af in een Asielzoekerscentrum, een AZC.

Na de afwijzing van de asielaanvraag moeten vluchtelingen naar een uitzetlocatie en gezinnen met kinderen gaan naar een speciale gezinslocatie, zoals die in Burgum (Friesland). Het AZC Gilze is zowel een POL als een AZC en een gezinslocatie.

Vanaf half 2016 is het aantal asielzoekers afgenomen, hetgeen resulteerde in de sluiting van een groot aantal (tijdelijke) opvanglocaties. De grotere centra met honderden bedden die al langer dan twintig jaar bestaan, zijn opengebleven.

Het kan momenteel meer dan een jaar duren voordat een asielprocedure start en de afhandeling van een asielprocedure kan vele jaren in beslag nemen. Na afwijzing van de eerste asielaanvraag kunnen vluchtelingen bovendien in hoger beroep gaan en in de meeste gevallen daarna een hernieuwde

---

²⁶ [28 december 2020]

²⁷ Miller, e.a., 'Believers in Christ from a Muslim Background: A Global Census' in *IJRR* 11:10 (2015),15.

²⁸ www.coa.nl/nl/opvanglocaties-tijdens-de-asielprocedure [28 december 2020]

asielaanvraag indienen. Al die tijd verblijven ze in een regulier AZC, in een uitzetlocatie of gezinslocatie.

Kerken in de nabijheid van een asielzoekerscentrum kunnen zo een langdurig relatie opbouwen met vluchtelingen. Asielzoekers die van moslim christen zijn geworden, hebben de gelegenheid om tijdens de jarenlange procedure dooponderricht te volgen, gedoopt te worden en betrokken te raken bij allerlei activiteiten van de kerk.

Vluchtelingen die een asielstatus verkrijgen, krijgen van het Contact Orgaan Asielzoekers (COA) huisvesting in een burgerlijke gemeente toegewezen. In de meeste gevallen is dat een andere burgerlijke gemeente dan de gemeente waarin het asielzoekerscentrum zich bevindt. Elke burgerlijke gemeente in Nederland moet statushouders opnemen naar rato van het aantal inwoners.

Conclusie:

Uit bovenstaand overzicht blijkt dat in de afgelopen vijf jaar ongeveer 90.000 vluchtelingen uit moslimlanden naar Nederland zijn gekomen en dat de meeste vluchtelingen jarenlang verblijven in asielzoekerscentra, regelmatig verplaatst worden en na het verkrijgen van een verblijfsvergunning verspreid worden over burgerlijke gemeenten in heel Nederland.

Hieruit kunnen we concluderen dat kerken in heel Nederland in hun directe omgeving moslimvluchtelingen kunnen hebben. De deskundigen in het focusgroepgesprek bevestigden die conclusie. Het onderzoek naar opvang en integratie van moslimvluchtelingen in Gereformeerde Kerken is om die reden relevant voor alle Gereformeerde Kerken in Nederland.

2.4. Integratie van MBBs in een bestaande kerk en de praktijken die daarbij gehanteerd worden volgens de literatuur

Deelvraag 1d luidt: Waaruit bestaat integratie van MBBs in een bestaande kerk volgens de literatuur en wat zegt de literatuur over de praktijken die bestaande kerken hanteren voor de integratie van MBBs in Westerse landen?

Ter beantwoording van die vraag zijn vier onderzoeksrapporten uit Europa en twee uit de Verenigde Staten geraadpleegd die geschreven zijn tussen 2005 en 2019. Het ging om vier Europese onderzoeken naar de integratie van MBBs in bestaande kerken met voornamelijk autochtone leden. De MBBs waren opgegroeid in Europa²⁹ of als vluchteling ernaartoe gekomen³⁰.

Uit de Verenigde Staten is een onderzoek naar de vruchtbare praktijken van bediening onder moslims in Noord-Amerika³¹ geraadpleegd en een dissertatie over een Gereformeerd discipelschapsmodel voor christenen met moslimachtergrond³².

Samenvattend kunnen we zeggen dat de praktijken die in de verschillende onderzoeken onder MBBs genoemd worden als van belang voor integratie in een bestaande kerk, zijn in te delen in de volgende categorieën:

1. Praktijken die sociaal-relatieel van aard zijn.
2. Praktijken met respect voor de eigen taal en cultuur van de MBBs.
3. Bijbels onderwijs en discipelschaps cursussen toegespitst op MBBs.
4. Actieve participatie van MBBs.

In de volgende paragrafen worden deze categorieën verder uitgewerkt.

2.4.1. Praktijken die sociaal-relatieel van aard zijn: het vormen van een nieuwe familie

In alle onderzoeken blijken relaties met christenen de belangrijkste factor te zijn zowel voor het eerste contact met het christelijk geloof als voor de blijvende integratie in de kerk.

---

²⁹ Dat is het geval in de onderzoeken van Walsh, *Voices from Christians in Britain with a Muslim Background* en van Kronk, *Christians of Maghrebi Background and French Evangelical Protestant Churches*.

³⁰ Zoals in een ongepubliceerd onderzoek uit 2014 van de Evangelical Alliance UK naar de integratie van moslimvluchtelingen in kerken in Wales verkregen via de geïnterviewde Anglicaanse priester en bij Morgan, *Choosing Heresy*.

³¹ Kronk, *Fruitful Practices in Ministry to the North American Muslim Diaspora*.

³² Pursley, *Reformed Presuppositional Apologetics: a Biblical, Theological, Historical and Practical Model of Discipleship*.

In het promotieonderzoek van Kronk naar de sociale, culturele en religieuze waarden die meespeelden bij de bekering en toetreding van christenen met een Noord-Afrikaanse moslimachtergrond tot Franse Evangelische kerken, zijn bijna alle 55 respondenten door een vriend of familielid in de kerk geïntroduceerd. Door die relatie zijn ze nog steeds betrokken bij de kerk. Daarnaast geven allen aan dat een hartelijk welkom en onderlinge liefde van belang zijn voor blijvende integratie. Gebrek aan liefde en onopgeloste conflicten binnen de kerk worden door bijna de helft van de ondervraagden als reden genoemd om een kerk te verlaten.

In de twee Britse onderzoeken geven ondervraagden aan dat hun bekering een breuk betekende met hun moslimfamilie. Eén derde van de ondervraagden in Wales heeft na de bekering zelfs doodsb bedreigingen ontvangen vanuit de islamitische gemeenschap. Om die reden hebben ze de kerk als nieuwe familie hard nodig, maar niet altijd heeft de geloofsgemeenschap hen daarin ondersteund. De vluchtelingen die door christelijke families zijn gehuisvest toen ze geen opvang meer kregen van de Britse overheidsinstanties, zijn het meest positief over hun integratie in de kerk.

In het onderzoek naar de integratie van alleenstaande minderjarige Afghaanse en Iraanse vluchtelingen in de Zweedse kerk komt die rol van de kerk als nieuwe familie het sterkst tot uitdrukking. De onderzoeker concludeert:

“My participants take a holistic approach to their lives within the Church of Sweden, not as ‘members,’ but as *fictive kin*. Rather than providing them with a social event which they could attend once per week, the churches seemed to represent a safe space, a home of sorts, in which a new expression of surrogate family is performed.”³³

De pastors in de kerk fungeren als hun ouders en zij beschouwen elkaar en de andere leden uit de kerk als broers en zussen.

2.4.2. Praktijken met respect voor de eigen taal en cultuur van MBBs

In de survey van Kronk en anderen onder 160 zendelingen die uitreiken naar moslims in Noord-Amerika, blijkt dat de meest vruchtbare bedieningen (gemeten aan het aantal bekerings) worden gedaan door mensen met meer dan tien jaar ervaring met name in moslimlanden. Het onderzoek concludeert dat een bediening in de moedertaal van moslims en openheid naar hun cultuur, noodzakelijk zijn om hen te bereiken met het evangelie.

---

³³ Morgan, *Choosing Heresy*, 53

Dat culturele sensitiviteit onontbeerlijk is voor de integratie van MBBS in een kerk, bleek uit het onderzoek van Walsh. Veel MBBS zeiden eerst wel enthousiast verwelkomd te zijn als bekeerling uit de islam, maar zich toch niet geaccepteerd te voelen.

“It seems that Churches expect new believers to adapt to them, a European, Western style of set up and have very little understanding of the costs and suffering of converts from Islam or of their responsibility to them to be their new family”.³⁴

Enkele ondervraagden wijzen erop dat de leiders van hun kerk de onderliggende dynamiek en spanningen binnen een groep van MBBS met dezelfde culturele achtergrond niet onderkend hebben. Walsh concludeert:

“What is at least clear is that a greater dialogue needs to take place between the British church and MBBS in terms of cultural sensitivity and awareness”.³⁵

In het promotieonderzoek van Kronk geeft 13% van de ondervraagden aan dat een vorm van racisme hun integratie in een Franse kerk heeft belemmerd. Franse christenen verwachten bijvoorbeeld van MBBS dat ze net als zij wijn drinken en varkensvlees eten. Kronk concludeert dat integratie van christenen met een moslimachtergrond in een Franse kerk vraagt om:

“An effort to distinguish cultural and social sub-group values from religious (biblical) ones and an acknowledgement of the acceptability of cultural values of newcomer-convert-affiliates as potential sources of legitimate religious norms.”³⁶

Kronk heeft behalve bekeerlingen ook vijf voorgangers van kerken met MBBS gevraagd naar de praktijken die volgens hen een langdurige ‘affiliation’ van MBBS bevorderen. Hij concludeert dat de kerken die openlijk en expliciet cultureel respect voor moslims uitspreken (bijvoorbeeld op hun website of bij samenkomsten) en die activiteiten en diensten organiseren die gericht zijn op MBBS, de meeste MBBS vasthouden.

2.4.3. Bijbels onderwijs en discipelschaps cursussen toegespitst op MBBS

James Pursley heeft voor zijn onderzoek naar een discipelschapsmodel voor MBBS een survey uitgezet onder 44 zendingen in de moslimwereld, in Europa en Noord-Amerika. Hij vroeg hen welke belemmeringen voor discipelschap zij bij MBBS zijn tegengekomen. De zendingen noemden

---

³⁴ Walsh, *Voices*, 46.

³⁵ Walsh, *Voices*, 49.

³⁶ Kronk, *Christians of Maghrebi Background*, 323.

belemmeringen op alle terreinen van het leven van zowel theologische als geestelijke en socio-culturele aard.

“BMBs bring Islamic assumptions and worldviews into their understanding and interpretation of Christian doctrine and spiritual disciplines, and thus negatively impact their Christian lives.”³⁷

Uit de survey concludeert Pursley dat grondige discipelschapstraining voor MBBs noodzakelijk is om het Islamitisch wereldbeeld te vervangen door een Bijbelse theologie en een Bijbels wereldbeeld. Volgens de respondenten in Pursley's onderzoek kan discipelschapstraining het beste plaatsvinden in samenkomsten met andere gelovigen. Het bijwonen van kerkdiensten is voor een gelovige met moslimachtergrond echter niet vanzelfsprekend:

“BMBs do not prioritize gathering for worship precisely because they still confuse or equate the mosque, and *ummah* (Islamic local and global community), with their understanding of the church.”³⁸

In de islam is het gebed vijf keer daags verplicht, maar niet het bijwonen van diensten in de moskee. Je gaat naar de moskee als er een specifieke aanleiding voor is. Een kerk zal volgens Pursley om die reden MBBs het belang van het bijwonen van kerkdiensten en andere samenkomsten voor Bijbels onderwijs moeten leren.

2.4.4. Actieve participatie van MBBs in de kerk

Christenen met een Maghrebi-achtergrond voelen zich, concludeert Kronk, pas geïntegreerd in een Franse Evangelische kerk als ze medeverantwoordelijkheid dragen voor het functioneren van de gemeente.

Ook de Britse MBBs in het onderzoek van Walsh geven aan dat het hebben van een taak in de kerk belangrijk is voor hun integratie. Een voorgangersechtpaar van een gemeente met veel MBBs en een oudere bekeerling uit Iran plaatsden in hun interview met Walsh daarbij wel enkele kritische kanttekeningen. Ze hebben bezwaren tegen de gewoonte van Westerse kerken om bekeerlingen uit de islam op een voetstuk te zetten en hen te snel leiderschapsposities te geven, waardoor enkelen geheel 'ontspoord' zijn.

---

³⁷ Pursley, *Reformed Presuppositional Apologetics*, 317. BMBs is de afkorting die Pursley gebruikt voor christenen met een moslimachtergrond: 'Believers with a Muslim background'.

³⁸ Pursley, *Reformed Presuppositional Apologetics*, 319.

2.5. Perspectief van deskundigen op de praktijken van integratie van MBBs in een bestaande kerk

Deelvraag 1e luidt: Waaruit bestaat integratie van MBBs in een bestaande kerk volgens deskundigen en wat zeggen deskundigen over de praktijken die bestaande kerken hanteren voor de integratie van MBBs in Westerse landen?

Twee deskundigen uit Groot-Brittannië en één uit Nederland hebben hun mening over integratie gegeven in een interview en vier deskundigen hebben in een focusgroepgesprek de sterke en zwakke punten en de bedreigingen en uitdagingen van Gereformeerde Kerken ten aanzien van integratie van MBBs benoemd. Uit hun antwoorden kwamen negen praktijken naar voren, die we in de paragrafen 2.5.1 tot 2.5.8. weergeven.

2.5.1. De eerste opvang: diaconale hulp en gastvrijheid

Alle experts benadrukken dat bij de eerste opvang van moslimvluchtelingen twee praktijken van belang zijn: diaconale hulp en gastvrijheid. De uit Iran afkomstige Anglicaanse priester constateerde dat veel asielzoekers met moslimachtergrond gefrustreerd zijn door de manier waarop de regering in het land van herkomst de islam heeft opgelegd aan de bevolking. Zij waarderen in Groot-Brittannië de vrijheid om een religie te kiezen en gaan op zoek naar het christelijk geloof. Sommige asielzoekers komen echter, is zijn ervaring, alleen voor hun verblijfsvergunning naar de kerk, en specifiek naar de Anglicaanse, omdat een doopbewijs van die kerk zwaarder weegt bij een asielaanvraag. Anderen gaan naar een gevestigde kerk om de Engelse taal en cultuur te leren. Wat de motivatie van de vluchtelingen ook is, kerken doen er goed aan bij hun opvang prioriteit te geven aan lessen in de taal en cultuur van het land om hen zo snel mogelijk te integreren in de gemeente en de samenleving.

De Egyptische evangelist constateert dat het voor Arabischspreekende MBBs veiliger voelt om naar een plaatselijke Europese kerk te gaan dan naar een Arabische kerk, omdat in laatstgenoemde bekeerlingen met moslimachtergrond en met een bepaalde etnische achtergrond dikwijls gediscrimineerd worden. Volgens hem waarderen moslimvluchtelingen in Lutherse en Gereformeerde kerken met name de rust en eerbied in de diensten.

“What Muslims like in the Reformed church: it is very quiet. It is very traditional, and they are showing lots of respect in religion. And this is what Muslims are used to in the mosque: they

respect Holy Quran, kiss it and do not put it on the floor, like evangelicals sometimes do with their Bible.”³⁹

Hij moedigt kerken aan om moslimvluchtelingen op te vangen, maar waarschuwt hen om zich niet te laten verleiden tot financiële hulp.

“As much as I encourage the European Church to reach out to the Muslim, I tell them don't get money involved in this. Help them with any other things but not money. (...) The day you give money the day you make an X for discipleship.”

De zendeling uit het Midden-Oosten kwam als minderjarige moslim naar Nederland. Dat christenen in het asielzoekerscentrum zich heel anders gedroegen dan hem in zijn thuisland geleerd was, maakte hem nieuwsgierig naar het christelijk geloof. De gastvrijheid van een evangeliste en het gebed van de voorganger om vrede voor mensen in het Midden-Oosten na de aanslagen van 11 september 2001, maakten dat hij betrokken raakte bij een baptistengemeente. In zijn thuisland werd in de moskee juist gebeden tégen Joden en christenen.

In het focusgroepgesprek⁴⁰ concluderen de vier deelnemers dat Gereformeerde kerken in Nederland in het algemeen goed zijn in de eerste opvang van vluchtelingen: er zijn duidelijke structuren, voldoende financiële middelen en vrijwilligers om diaconale hulp te organiseren: taallessen, inloopochtenden, ondersteuning in de asielprocedure en de inrichting van een huis. Veel vluchtelingen zoeken in eerste instantie die hulp en komen daarom naar een Nederlandse kerk. Daar hopen ze bovendien de Nederlandse taal en cultuur te leren.

Alle deskundigen zijn het erover eens dat diaconale hulp en zeker ook taallessen de integratie van moslimvluchtelingen bevorderen. Bij die eerste opvang is het daarnaast belangrijk dat zij gastvrij welkom geheten worden. De zendeling uit het Midden-Oosten heeft ervaren dat Nederlandse kerken heel gesloten kunnen zijn naar vreemdelingen toe. Toen hij eens voor het eerst in een Gereformeerde Kerk kwam, werd hem door een mevrouw toegebeten dat hij op haar plek zat. Als hij op dat moment niet al jaren christen was geweest, was hij misschien wel nooit meer naar de kerk gegaan.

2.5.2. Interculturele bediening

Voor integratie in een bestaande kerk is meer nodig dan diaconale hulp en gastvrijheid bij de eerste opvang. De Iraanse Anglicaanse priester weet dat uit ervaring: hij zag de meeste Iraniërs na het

---

³⁹ Interview afgenomen op 15 januari 2021. Volgende citaten komen uit dit interview.

⁴⁰ Focusgroepgesprek gehouden op 8 februari 2021 met vier deskundigen. Volgende citaten komen uit dit gesprek.

verkrijgen van hun visa weer verdwijnen. Sommigen verhuisden vanwege werk of familie of leken geheel opgeslokt te worden door de eisen van de Britse samenleving. Anderen voelden zich uiteindelijk toch meer thuis in een Iraanse kerk. Hij heeft zelf na twintig jaar en een opleiding tot priester nog moeite om te integreren in de Anglicaanse kerk.

Om MBBs te integreren moet een kerk volgens hem kiezen voor een interculturele bediening, ook als het autochtone leden kost, en zich focussen op twee of drie culturen in één gemeente. Hij zou het liefst een Engelse dienst houden voor gezinnen met kinderen en aansluitend een Farsdienst voor de eerste generatie Farsisprekenden en dan eens in de maand een gezamenlijke dienst. Een andere goede manier van intercultureel kerk zijn, is volgens hem de combinatie van zondagse diensten in de landstaal met doordeweekse kringen of vieringen in de talen van de MBBs.

Eén van de deelnemers aan het focusgroepgesprek meent ook dat een kerk in haar interculturele bediening zich het best kan richten op een klein aantal culturen. Zo kan de ene kerk in een stad zich bijvoorbeeld richten op Farsisprekenden en een andere op Arabischsprekenden. Op die manier ontstaat er in een kerk een zekere 'massa' voor MBBs met een bepaalde culturele achtergrond. Een ander bevestigt dat een zekere 'massa' integratie in een kerk bevordert en dat het ontbreken van die 'massa' juist een probleem is:

“Als je de enige asielzoeker bent in een Gereformeerde Kerk, voel je je eenzaam. Hoe meer herkenning er is, hoe makkelijker het is om te integreren”.

Alle experts benoemen het belang van een interculturele bediening voor de integratie van MBBs en geven aan dat die op verschillende manieren vormgegeven kan worden, zolang er een combinatie is van bijeenkomsten voor autochtone gelovigen en MBBs samen én kringen of vieringen voor MBBs waar zij in eigen taal discipelschapstraining ontvangen.

2.5.3. Bijbels onderwijs en discipelschapscursussen toegespitst op MBBs

Binnen een interculturele bediening is volgens alle deskundigen Bijbels onderwijs dat aansluit bij de vragen en het hart van moslims, essentieel voor de integratie van MBBs.

De Iraanse Anglicaan geeft er de voorkeur aan om in zijn onderwijs vanuit verhalen en profetieën in het Oude naar het Nieuwe Testament te gaan. De Alphacursus die begint bij de godheid van Jezus, vindt hij voor moslims minder geschikt. Voor mensen die gedoopt zijn en die inmiddels voldoende

Engels verstaan, gebruikt hijzelf discipelschapscursussen als *Christianity Explored* en *Discipleship Explored*⁴¹ en *Come Follow Me*⁴².

De Egyptische evangelist meent dat kerken moslimvluchtelingen niet moeten dwingen om een snelle beslissing te nemen. Hij zag hoe een charismatische gemeente in Duitsland de honderden vluchtelingen die men in het begin opving, was kwijtgeraakt, terwijl een Lutherse kerk die heel rustig aan begon met taallessen en er toen AlMassiracursussen⁴³ bij ging doen, nu voor de helft bestaat uit Arabischsprekenden. Hij pleit ervoor om het dooptraject van MBBs één tot twee jaar te laten duren en na de doop door te gaan met discipelschapstraining. Hij maakt zelf gebruik van één curriculum voor alle kringen in de verschillende talen van MBBs en autochtone leden.

De directeur van *Evangelie & Moslims* ziet dat vluchtelingen een andere visie op de functie van de geloofsgemeenschap hebben:

“Je gaat naar de moskee omdat er wat zonden gecompenseerd moeten worden of dat je door anderen wordt meegenomen omdat het feest is, maar er is geen besef van een gemeenschap als lichaam, waar je elke week verwacht wordt. (...) Nee, je gaat naar de moskee als loyaliteit, je laat merken dat je meedoet aan de traditie van jouw familie en omgeving.”

Om die reden is volgens hem onderwijs aan MBBs over de kerk als gemeenschap en het belang van het samenkomen van gelovigen, noodzakelijk om hen te integreren. Gereformeerde Kerken hebben dikwijls Bijbelkringen en kunnen daar asielzoekers in opnemen.

Deskundigen zijn het erover eens dat aan MBBs Bijbels onderwijs gegeven moet worden dat ingaat op hun specifieke vragen en problemen. Dat vraagt van de Bijbelleraar dat deze goed luistert naar de vragen van MBBs en zich verdiept in hun islamitische leefwereld. De vorm die het onderwijs aanneemt kan dan verschillen.

---

⁴¹ Dit zijn een introductiecursus (twaalf videolessen over het evangelie naar Marcus) en een discipelschapscursus (over de brief aan de Filippenzen) ontwikkeld door *All Souls Anglican Church* in Londen. Zie ook: www.christianityexplored.org.

⁴² Deze discipelschapscursus is ontwikkeld door dr. Tim Green die al veertig jaar werkt met MBBs. De Engelse cursus is in 2013 uitgegeven en in vele talen vertaald, onder andere in Farsi en Nederlands. Zie verder: www.come-follow-me.org.

⁴³ Deze videocursus van twaalf lessen is in 2011 ontwikkeld als introductie in het christelijk geloof voor moslims. De oorspronkelijke video's zijn Arabisch gesproken en nagesynchroniseerd in onder andere Engels en Farsi en ondertiteld in bijna twintig talen. Zie verder: www.almassira.org

2.5.4. Geloofsopvoeding voor de tweede generatie

In par. 2.2 hebben we geconstateerd dat deskundigen menen dat MBBs in een Nederlandse kerk moeten integreren, omdat het hun integratie en die van hun kinderen in de Nederlandse samenleving bevordert.

Deskundigen benadrukken daarbij dat MBBs voor de integratie ondersteuning bij de geloofsopvoeding nog meer nodig hebben dan autochtone gelovigen, omdat die geloofsopvoeding niet meer door de familie en de gemeenschap kan worden gedaan, zoals ze dat in hun islamitisch thuisland gewend waren.

De directeur van stichting *Evangelie & Moslims* zegt hierover:

“Nederlandse kerken hebben vaak goed kinder- en jeugdwerk opgezet. Dat is belangrijk omdat ze vanuit de Islam heel andere ervaring hebben met geloofsopvoeding: in hun thuisland is de Islam vanzelfsprekend aanwezig en hier groeien kinderen op in een seculier land en zitten kinderen soms op een school waar het bestaan van God wordt ontkend. Ze zijn niet gewend als ouders in het kerngezin een cruciale taak te hebben in de geloofsopvoeding, die gebeurt in hun thuisland meer door de hele samenleving.”

De Egyptische evangelist heeft gezien dat in Nederland hele gezinnen samen naar de kerk gaan. Dat is nieuw voor moslims die gewoon zijn om aparte bijeenkomsten te hebben voor mannen, vrouwen en kinderen. Het stimuleert MBBs volgens hem om hun taak in de geloofsopvoeding van hun kinderen op zich te nemen en samen met hen thuis de Bijbel te lezen.

Deskundigen zijn het erover eens dat het kinder- en jeugdwerk van Gereformeerde Kerken belangrijk is niet alleen voor de ondersteuning van MBBs bij de geloofsopvoeding, maar ook voor de integratie van hun kinderen: daar ontstaan immers relaties tussen vluchtelingenkinderen en autochtone kinderen.

2.5.5. Praktijken die sociaal-relacioneel van aard zijn.

Alle deskundigen benadrukken het feit dat kerken diepgaande relaties met MBBs moeten aangaan om hen te integreren. De kerk wordt voor MBBs de nieuwe familie. Daar hebben zij meer dan Nederlanders behoefte aan, enerzijds omdat zij uit een gemeenschapscultuur komen en hun familie in het thuisland achtergelaten hebben en anderzijds omdat hun familie hen dikwijls verstoten heeft vanwege hun bekering. Kerken moeten beseffen hoeveel het een moslim kost om christen te worden en hen daadwerkelijk ondersteunen. De Anglicaanse priester uit Iran zegt daarover:

“I have seen people, who were sincere Christians, who went back to Islam due to family pressure, especially the issue of shame and honour. If you love your mother and your mother says: if you don't come back to Islam, I don't talk to you or I don't have any affiliation with you, I don't come to your wedding. It is the shame of leaving the community by changing the religion.”⁴⁴

Hijzelf vindt troost in Jezus' woorden: “Ieder die de wil van mijn Vader in de hemel doet, is mijn broer en zuster en moeder.” (Mat.12,50). Zijn eigen familie heeft hem verstoten, maar in de kerk heeft hij een nieuwe familie gekregen.

De Nederlandse zendeling uit het Midden-Oosten meent dat iedere MBB een echtpaar of gezin nodig heeft: een coach die wekelijks Bijbelles geeft.

“En dat ze in het begin deel van het gezin zijn: als een soort opvoeding in het christelijk geloof en tegelijk ook opgenomen zijn in een gemeenschap. (...) Mijn grote voorbeeld is Jezus zoals hij met zijn discipelen omging: hij gaf onderwijs, maar vierde ook feesten en deelde ook momenten van groot verdriet. Je bouwt aan een relatie met deze persoon, doet wekelijks Bijbelstudie en (...) laat zien hoe Jezus leefde en hoe Jezus met thema's en dilemma's is omgegaan. Dat is discipelschap en daarnaast ook een persoonlijke vriendschapsrelatie.”⁴⁵

In het focusgroepgesprek benadrukken alle deelnemers dat kerken moeten werken aan het bouwen van langdurige relaties tussen gemeenteleden en vluchtelingen. Dat kan ook door hen te koppelen aan een maatje of op te nemen in een kring.

2.5.6. Praktijken met respect voor de cultuur van MBBs: een open houding en wederkerigheid

Bij een interculturele bediening past een houding die open is en respect toont voor de cultuur van de MBBs, zoals ook in de onderzoeken in par. 2.4.2 benoemd is. Voor de Anglicaanse priester uit Iran betekent dit vooral een open houding waarin de kerk ook van het andere perspectief van de nieuwe gelovige wil leren en eigen fouten erkent:

“We see as coming from different background that they do some things wrong, and we have to learn every day what we do wrong and learn from the British culture and the other way around. For me as a foreigner it is easier to admit that I have to learn, but for the native people it is difficult as they are the hosts. They think they are right. (...) It is the actual

---

⁴⁴ Interview afgenomen op 4 januari 2021. Volgende citaten komen uit dit interview.

⁴⁵ Interview afgenomen op 4 maart 2021.

learning from culture, from language, why is he saying it this way, but I am not hearing it this way?”.

De deelnemers aan het focusgroepgesprek bespeuren bij veel Gereformeerde kerken in Nederland juist een gesloten familiekerkcultuur: nieuwkomers komen daar moeilijk binnen, zeker als ze ook nog eens een andere culturele achtergrond hebben.

Alle deskundigen benadrukken dat een gevoeligheid voor de cultuur van de MBBs en de bereidheid zich in hen te verdiepen noodzakelijk is om hun cultuur te leren kennen en er respect voor te tonen. De twee deskundigen die zelf een moslimachtergrond hebben, benadrukken nog meer dan de anderen dat kerken bereid moeten zijn om van vluchtelingen te leren, door de ‘nieuwe bril’ te kijken van de MBB en eigen fouten te erkennen. Op die manier vormen autochtone gelovigen en vluchtelingen samen een nieuwe cultuur in de kerk.

2.5.7. Niet alleen hoofd, ook hart en handen

Verschillende deskundigen menen dat MBBs in Gereformeerde Kerken de rust en eerbied in de diensten waarderen en de preken met gedegen Bijbels onderwijs. Enkele deelnemers aan het focusgroepgesprek benoemen echter ook moeiten die MBBs hebben met Gereformeerde kerkdiensten die te eenzijdig gericht zijn op het luisteren naar (rationele) preken. Om MBBs te integreren zou er in de diensten aandacht moeten zijn voor hun persoonlijke geloofsbeleving en voor de praktische vragen waar zij mee zitten. Eén deelnemer verwoordde het als volgt:

“Persoonlijk geloof en bekeringsweg van MBBs zijn niet altijd herkenbaar, soms wel. Maar vaak is er bij kerkmensen een twijfelend en vaag geloof of heel intellectueel en dat sluit niet aan bij mensen met moslimachtergrond die een ‘kostbare keuze’ hebben gemaakt.”

Samenvattend is te zeggen dat het in diensten, studies en kringen niet alleen moet gaan om het hoofd (intellectuele kennis), maar ook om het hart (de geloofsbeleving) en de handen (de praktijk van het dagelijks leven).

2.5.8. Actieve participatie van MBBs in de kerk

Werkelijke integratie van MBBs in een kerk vindt volgens alle deskundigen pas plaats als zij ook zelf verantwoordelijkheid krijgen voor het werk in de kerk. De zendeling uit het Midden-Oosten vindt dat Nederlandse kerken te veel overnemen van vluchtelingen en groei naar volwassen christen zijn blokkeren. Vluchtelingen met moslimachtergrond kunnen volgens hem pas integreren

“...als ze ruimte krijgen om een taak op zich te nemen (...) de kans krijgen om opgeleid te worden om een rol te hebben in de raad of het pastorale team bijvoorbeeld. Dat vraagt

investering en inspanning om mensen te begeleiden, voordat zij iets terug kunnen geven. (...)
Bij stichting *Evangelie & Moslims* willen we MBBs de kans geven voor een opleiding tot evangelist: de Filippusopleiding.”

Dat laatste bevestigde de directeur van *Evangelie & Moslims* in het focusgroepgesprek en hij benoemde ook de noodzaak om MBBs op te leiden op academisch niveau:

“Ik denk dat het belangrijk is dat MBBs ook een plek krijgen in het leiderschap en dat er ook actief wordt gezocht naar mensen die theologische vorming kunnen krijgen (bijvoorbeeld in Apeldoorn en Kampen) en predikant kunnen worden, want dan zal dat proces versneld worden in de hele benadering van het kerk zijn, de thema’s die op de agenda komen, de keuzes die gemaakt worden, dat die andere achtergrond mee gaat spelen.”

Alle deskundigen benadrukken dat kerken MBBs medeverantwoordelijkheid moeten geven voor het kerkelijk werk. Vluchtelingen voelen zich vaak waardeloos in de samenleving. Dat ze in de kerk wel iets mogen bijdragen, geeft hun gevoel van waardigheid: in het lichaam van Christus hebben alle lichaamsdelen een functie.

2.5.9. Conclusies ten aanzien van praktijken van integratie in bestaande kerken in literatuur en volgens de deskundigen

Wat deskundigen in literatuur en gesprekken zeggen vormt de formele theologie van opvang en integratie van MBBs in bestaande kerken.

Deskundigen verstaan onder de integratie van MBBs, dat zij langdurige en wederkerige relaties hebben en actief participeren in de gemeente. Integratie is niet hetzelfde als aanpassing aan de heersende kerkcultuur, maar als ontvangende cultuur ruimte maken voor de nieuwe cultuur van de vluchtelingen en samen een nieuwe cultuur vormen.

Deskundigen constateren dat bestaande kerken als de Anglicaanse kerk in het Verenigd Koninkrijk, de Lutherse en Gereformeerde Kerken op het Europese vasteland, veel activiteiten hebben ontwikkeld om uit te reiken naar moslimvluchtelingen: taallessen, inloopochtenden en diaconale hulp met name tijdens de asielpcedure. Deze praktijk is met name van belang voor het eerste contact met vluchtelingen. Dat geldt ook voor een gastvrij welkom.

Voor integratie van vluchtelingen met moslimachtergrond in een bestaande kerk noemen zij daarnaast nog zeven praktijken. In totaal zijn negen integratie bevorderende praktijken te onderscheiden:

1. Diaconale hulp die moslimvluchtelingen niet (financieel) afhankelijk maakt.

2. Gastvrij welkom voor vluchtelingen in diensten en bij kerkelijke activiteiten.
3. Een interculturele bediening met een combinatie van gezamenlijke diensten voor autochtone leden en MBBs samen en vieringen of kringen in de eigen taal van MBBs. Die laatste zijn alleen mogelijk als er meerdere vluchtelingen zijn die dezelfde taal spreken. Dan is er een zekere 'massa' en dat bevordert hun integratie.
4. Bijbels onderwijs en discipelschapstrajecten toegespitst op de vragen die MBBs vanuit hun religieuze en culturele achtergrond hebben. Het dooponderwijs dient bij voorkeur één tot twee jaar te duren en na de doop een vervolg te krijgen in doorgaande discipelschapstrajecten.
5. Geloofsopvoeding: ouders worden geholpen om hun kinderen voor te gaan in het volgen van Jezus.
6. Praktijken van sociaal-relatieve aard: het vormen van een nieuwe familie voor een MBB door gemeenschapsvormende activiteiten of koppeling aan een buddy, mentor of gezin.
7. Praktijken met respect voor eigen taal en cultuur van de MBBs: een open houding en wederkerigheid, waarbij autochtone leden van de kerk ook van de MBBs willen leren.
8. Actieve participatie van MBBs: de vluchteling wordt niet als hulpbehoevende behandeld en afhankelijk gemaakt, maar toegerust om bepaalde (leidinggevende) taken op zich te nemen.
9. Praktijken met aandacht voor de beleving en praktische toepassing van het geloof.

Deze negen praktijken komen overeen met de vier die in de literatuur genoemd worden. Enkele praktijken zijn wat meer expliciet onder woorden gebracht, zoals de interculturele bediening, het mentoraat, de geloofsopvoeding en de aandacht voor de beleving en praktische toepassing van het geloof.

3. Verslag van empirisch onderzoek naar motieven en praktijken van integratie van MBBs in vier Gereformeerde Kerken

In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de deelvragen 2 tot en met 5:

2. Wat zijn de motieven van vier Gereformeerde Kerken voor de integratie van MBBs?
3. Wat zijn de motieven van MBBs in vier Gereformeerde Kerken om naar die kerk te gaan?
4. Wat zijn de praktijken die integratie van MBBs in vier Gereformeerde Kerken bevorderen?
5. Wat zijn de factoren die integratie van MBBs in vier Gereformeerde Kerken belemmeren?

Ter beantwoording van deze vragen is in vier Gereformeerde Kerken empirisch onderzoek gedaan naar de integratie van MBBs. Daarbij zijn documenten van de kerken onderzocht, semigestructureerde interviews afgenomen van 23 MBBs (vijf tot zeven per kerk) en van 12 leidinggevendenden in de kerk (predikanten, missionair werkers, Bijbelstudieleiders, leden van de werkgroep vluchtelingen)⁴⁶. Daarnaast zijn 36 (online-uitzendingen van) kerkdiensten en zes (digitale) dooplessen en Bijbelstudies geobserveerd.

In paragraaf 3.1 worden de achtergrondgegevens van alle geïnterviewde MBBs weergegeven. In de vier volgende paragrafen (3.2, 3.3, 3.4 en 3.5) worden de antwoorden op bovenstaande deelvragen per kerk gerapporteerd. De antwoorden van respondenten op deelvraag 4 zijn ingedeeld naar de negen praktijken die volgens deskundigen integratie van MBBs bevorderen:

1. Diaconale hulp
2. Gastvrijheid
3. Een interculturele bediening
4. Onderwijs toegespitst op MBBs
5. Geloofsopvoeding
6. Praktijken van sociaal-relatieve aard
7. Praktijken met respect voor eigen taal en cultuur
8. Actieve participatie van MBBs
9. Aandacht voor de beleving en praktische toepassing van geloof

---

⁴⁶ De interviewvragen zijn te vinden als bijlage 1, 2 en 3.

Als deze praktijk niet genoemd is of afwezig lijkt, wordt dit ook benoemd.

Bij deelvraag 5 gaat het om de externe factoren die integratie belemmeren.

Per kerk wordt vervolgens bekeken hoe volgens de MBBs en in de observaties de normatieve stem klinkt in de praktijken van integratie. Tenslotte wordt vergeleken wat leidinggevenden in een kerk zeggen over integratie met wat MBBs daarover zeggen en wat geobserveerd is.

In paragraaf 3.6. worden overeenkomsten en verschillen ten aanzien van motieven en praktijken van integratie van de vier kerken benoemd.

3.1. Achtergrondgegevens van de MBBs

3.1.1. Leeftijd en geslacht

Leeftijd	Emmaüskerk	Mattheüskerk	Koningskerk	Koningshof	Totaal
0-20	0	1	0	0	1
20-30	3	1	1	0	5
30-40	1	1	4	1	7
40-50	1	1	0	1	3
50+	0	2	0	5	7
Totaal	5	6	5	7	23

Tabel 1: Leeftijd

De respondenten van de Emmaüskerk zijn veel jonger dan die van de andere drie kerken: 2 zijn als minderjarige alleenstaande asielzoekers in Nederland gekomen. In de Koningshof zijn juist 5 van de 7 MBBs ouder dan 50. Van hen zijn 3 meer dan 10 jaar geleden voor het eerst in een Gereformeerde Kerk gekomen.

Geslacht	Emmaüskerk	Mattheüskerk	Koningskerk	Koningshof	Totaal
Man	4	4	4	4	16
Vrouw	1	2	1	3	7
Totaal	5	6	5	7	23

Tabel 2: Geslacht

In drie kerken is maar één vrouw geïnterviewd. Alleen bij de Koningshof zijn 3 respondenten vrouw.

3.1.2. Burgerlijke staat

Burgerlijke staat	Emmaüskerk	Mattheüskerk	Koningskerk	Koningshof	Totaal
Ongehuwd geen kinderen	4	2	4	1	11
Ongehuwd met kinderen	1	1	0	2	4
Gehuwd geen kinderen	0	0	0	3	3
Gehuwd met kinderen	0	3	1	1	5
Totaal	5	6	5	7	23

Tabel 3: Burgerlijke staat

In de Emmaüskerk en de Koningskerk zijn 4 van de 5 MBBs alleenstaande jongemannen. De twee jongemannen uit de Mattheüskerk wonen bij hun ouder(s). De 7 vrouwen hebben allen kinderen, vier hebben minderjarige kinderen. Drie van hen zorgen alleen voor hun kind(-eren). In de Koningshof zijn 3 mannen van boven de 50 gehuwd, maar zij hebben geen kinderen. Twee van hen zijn op latere leeftijd getrouwd met een Nederlandse vrouw, die al (volwassen) kinderen had.

3.1.3. Land van herkomst en verblijfsstatus

Land van herkomst	Emmaüskerk	Mattheüskerk	Koningskerk	Koningshof	Totaal
Afghanistan	3	2	0	1	6
Iran	2	2	5	6	15
Syrië	0	2	0	0	2
Totaal	5	6	5	7	23

Tabel 4: Land van herkomst

In de vier kerken waren alle MBBs Farsisprekend: afkomstig uit Afghanistan (zij spreken Dari dat nauw verwant is aan Farsi) of Iran. De twee Syrische mannen zijn wel betrokken bij activiteiten van de Mattheüskerk, maar geen christen geworden.

Verblijfsstatus	Emmaüskerk	Mattheüskerk	Koningskerk	Koningshof	Totaal
In procedure	2	3	3	1	9
Verblijfsvergunning	3	3	2	6	14
Totaal	5	6	5	7	23

Tabel 5: Verblijfsstatus

De MBBs betrokken bij de Koningshof en Gereformeerde Kerken in de regio hebben allen een verblijfsstatus op één na. In de andere kerken is de helft van de vluchtelingen in een asielpprocedure.

3.1.4. Bekering

Tijdstip van bekering	Emmaüskerk	Mattheüskerk	Koningskerk	Koningshof	Totaal
Niet bekeerd	0	2	0	0	2
0 tot 2 jaar	0	1	0	0	1
2 tot 5 jaar	4	2	3	0	9
5 tot 10 jaar	1	1	2	4	8
>10 jaar	0	0	0	3	3
Totaal	5	6	5	7	23

Tabel 6: Tijdstip van bekering

De Syrische vader en zoon in de Mattheüskerk zijn moslim. De overige 21 respondenten zijn christen.

Plaats van bekering	Emmaüskerk	Mattheüskerk	Koningskerk	Koningshof	Totaal
Niet bekeerd	0	2	0	0	2
Thuisland	1	2	3	3	9
Tijdens de vlucht	0	0	0	0	0
Nederland	4	2	2	4	12
Totaal	5	6	5	7	23

Tabel 7: Plaats van bekering

In de Emmaüskerk zijn 4 van de 5 MBBs in Nederland bekeerd, terwijl in de andere drie kerken ongeveer de helft in het thuisland christen geworden is.

3.1.5. Doop

Doopmoment	Verblijfstatus tijdens doop			Plaats van de doop		
	Status	Geen status*		Thuisland	Nederland	Griekenland
Niet gedoopt	3					
< 1 jaar	0	0	0	0	0	0
1 tot 2 jaar	0	0	0	0	0	0
2 tot 5 jaar	13	1	12	1	11	1
5 tot 10 jaar	4	2	2	1	3	0
>10 jaar	3	0	3	1	2	0
Totaal	23	3	17	3	16	1

Tabel 8: Doop

Van de 23 asielzoekers zijn 13 twee tot vijf jaar geleden gedoopt: 3 zijn niet gedoopt, twee van hen zijn moslim. Er zijn dus 20 gedoopten.

*17 van 20 hadden tijdens de doop geen verblijfsstatus: 4 van 17 zijn gedoopt vóór ze in Nederland kwamen en 13 tijdens de asielprocedure in Nederland. 8 van deze 13 hebben inmiddels een verblijfsvergunning en zijn nog betrokken bij de kerk.

3.1.6. Eerste contact met en betrokkenheid bij de kerk

Eerste contact	Emmaüskerk	Mattheüskerk	Koningskerk	Koningshof	Totaal
<1 jaar	1	2	0	0	3
1 tot 2 jaar	0	1	0	0	1
2 tot 5 jaar	4	3	4	0	11
5 tot 10 jaar	0	0	1	4	5
>10 jaar	0	0	0	3	3
Totaal	5	6	5	7	23

Tabel 9: Eerste contact

Bij drie kerken zijn (bijna) alle asielzoekers minder dan 5 jaar geleden met deze kerk in contact gekomen, terwijl in de Koningshof juist allen langer dan 5 jaar geleden voor het eerst in een Gereformeerde kerk kwamen en 3 zelfs meer dan 10 jaar geleden.

Betrokkenheid	Emmaüskerk	Mattheüskerk	Koningskerk	Koningshof	Totaal
Lid /actief in deze kerk	5	5	4	2	16
Lid van andere GK	0	1	0	5	6
Lid van Evang. Kerk	0	0	1	0	1
Totaal	5	6	5	7	23

Tabel 10: Betrokkenheid

Van de Mattheüskerk, de Koningskerk en de Koningshof is één MBB geïnterviewd die verhuisd is en nu lid van een andere Gereformeerde of een Evangelische Kerk. Bij de Koningshof zijn daarnaast 4 MBBs geïnterviewd die lid zijn van een Gereformeerde Kerk in de regio en betrokken bij de GFNI-diensten (3) of de Farsibijbelkring (1).

3.2. Onderzoek in de Emmaüskerk

3.2.1. Profiel van de gemeente

De Emmaüsgemeente is een streekgemeente in Eindhoven, een grote stad met een universiteit en veel internationale bedrijven. Om die reden verblijven er veel arbeids- en kennismigranten voor kortere of langere tijd. De kerk wil betrokken zijn bij de wijk waar het kerkgebouw staat en neemt deel aan het welzijnsoverleg.

3.2.1.1. Visie en missie

Op de website van de kerk staat de visie van de kerk:

---

*“Als Emmaüsgemeente willen we graag een gemeenschap van christenen zijn:
dicht bij God, dicht bij elkaar en dicht bij onze medemens”⁴⁷*

In de formulering van de visie wordt onder het “dichtbij elkaar” gezegd dat de Emmaüsgemeente “een stukje van Gods wereldwijde familie” wil zijn. Onder de activiteiten wordt vermeld wat de werkgroep vluchtelingen doet voor asielzoekers.

3.2.1.2. Demografische opbouw van de gemeente

De gemeente heeft ongeveer 650 leden, waarvan er ruim 100 tussen de 21 en 30 jaar oud zijn en 140 tussen de 0 en 20 jaar oud. De meeste leden zijn middel- tot hoogopgeleid. Van de leden hebben ongeveer 25 een migratie-achtergrond. Er zijn in verschillende migratiegolven asielzoekers lid geworden, in de negentiger jaren van de vorige eeuw met name uit Francofoon Afrika. In de laatste vier jaar zijn ongeveer tien mensen uit Iran en Afghanistan aangesloten met moslimachtergrond. Er is één Iraakse mevrouw lid. Een Arabisch-Nederlandse Bijbelstudiegroep⁴⁸, opgezet door stichting *Evangelie & Moslims*, houdt sinds 2018 maandelijks een bijeenkomst in het kerkgebouw. De predikant die geïnterviewd is, heeft daarnaast al enige tijd contact met een Turkse man met moslimachtergrond die nu aangeeft gedoopt te willen worden.

---

⁴⁷ www.emmauskerkeindhoven.nl [15 juli 2021].

⁴⁸ Een Arabische pioniersplek met de naam *Zuiderlichtfamilie*. Zie www.zuiderlichtfamilie.nl [7 juni 2021].

3.2.1.3. Organisatie en geschiedenis van het asielzoekerswerk

De kerk heeft twee predikanten. Het werk onder vluchtelingen wordt aangestuurd door een werkgroep van acht mensen, waaronder de geïnterviewde predikant en een diaken die de schakel vormen met de kerkenraad. De werkgroep is in 2016 ontstaan toen de eerste vier Afghaanse jongemannen overkwamen vanuit de Mattheüskerk in Breda⁴⁹, waar ze al een tijdje dooplessen hadden gekregen. De jeugdouderling van de Emmaüskerk betrok hen bij het jeugdwerk. Daar kregen ze na een gezamenlijk begin, hun eigen Bijbelstudie onder leiding van de jeugdouderling en een Bijbelleraar. Eén van de Afghaanse jongemannen vertaalde in het Farsi. Hij bracht steeds nieuwe Farsisprekenden mee.

De werkgroep behartigde tot begin 2021 alle pastoraat, met name de begeleiding bij de asielprocedure op het punt van bekering, het Bijbelonderwijs en diaconale hulp: taallessen en hulp bij verhuizing. De diaconie neemt de diaconale taken steeds meer over en geeft aan vluchtelingen - indien nodig- vergoeding van de reiskosten naar kerkelijke activiteiten. Er wordt nauw samengewerkt met de stichting *Vluchtelingen in de Knel*, die asielzoekers begeleidt tijdens de procedure en huisvesting voor uitgeprocedeerde asielzoekers verzorgt.

De informatie over de Emmaüskerk is afkomstig van de website en van enkele verslagen van de kerkenraad en de werkgroep asielzoekers. Vijf vluchtelingen met een moslimachtergrond zijn geïnterviewd, vier mannen en één vrouw, en drie leidinggevend: een predikant, een voormalig jeugdouderling en een Bijbelstudieleider. In augustus 2020 is een gesprek gevoerd met twee mensen die de maandelijkse Arabische diensten in de kerk faciliteren. Daarnaast is op 21 maart 2021 een Bijbelstudie voor Farsisprekenden bijgewoond. Zes online-uitzendingen van kerkdiensten in de periode van half maart tot en met half april 2021 zijn bekeken.

3.2.2. Motieven voor het integreren van vluchtelingen met moslimachtergrond in de kerk

In de interviews is aan de leidinggevend gevraagd wat het motief van de kerk en henzelf is voor het asielzoekerswerk, wat zij van vluchtelingen leren en waarom de kerk volgens hen MBBs moet integreren.

Voor de drie leidinggevend in de Emmaüskerk zijn zowel de persoonlijke bewogenheid met vluchtelingen als de verrijking van de gemeente door enthousiaste nieuwe gelovigen motieven om MBBs te integreren in hun gemeente.

De predikant noemt zijn persoonlijk motief:

---

⁴⁹ De Mattheüskerk is ook in dit onderzoek betrokken. Zie par. 3.2.

“...een combinatie van bewogenheid met vluchtelingen en ook verrijking voor mijzelf om te zien hoe het evangelie echt bevrijdend nieuws is voor mensen met een moslimachtergrond.”⁵⁰

Hij ziet dat gemeenteleden door het contact met vluchtelingen zich meer gaan focussen op de kern van het evangelie.

De jeugdouderling heeft zelf in Nigeria ervaren een vreemdeling te zijn in een andere cultuur. Hij ziet de nood van de jongens en leert bovendien veel van hen:

“Ze voegen iets toe aan de kerk, houden je ook soms een spiegel voor. Zelf heb ik bijvoorbeeld veel meer leren waarderen dat we in Christus familie van elkaar zijn. Ook de kracht van vergeving is mede door het enorme verschil met de islam dieper tot me doorgedrongen.”⁵¹

De Bijbelleraar heeft veel ervaring in het leiden van Bijbelstudies, maar geeft nu voor het eerst les aan MBBs. Hij vindt het inspirerend om te zien hoe enthousiast ze ‘met een klap’ tot geloof komen. Juist de jeugd van de kerk kan volgens hem veel leren van deze jongemannen.

3.2.3. Motieven om als vluchteling naar de Emmaüskerk te gaan

In de interviews is aan de vluchtelingen gevraagd hoe ze bij de Emmaüskerk zijn gekomen en waarom ze het belangrijk vinden om bij een Nederlandse kerk te horen.

De vier jongemannen zijn door een Farsisprekende vriend meegenomen naar de kerk, terwijl ze nog in procedure waren. Een vrouw had al jaren een verblijfsvergunning toen ze met een Iraanse christelijke vriendin meeging naar een Gereformeerde kerk in den Haag. Daar kende men de predikant van de Emmaüskerk en zocht contact met hem.

Eén jongeman is gedoopt in een baptistengemeente in Friesland en overgeplaatst naar een AZC in het Zuid-Limburg. Hij hoorde over de Farsibijbelstudies in de Emmaüskerk en heeft er elke week een treinreis van een uur voor over om die mee te maken.

Als motieven om in de Emmaüskerk te integreren noemen ze:

- Dat ze graag bij een Nederlandse kerk hoort, omdat Nederlandse christenen een lange traditie hebben en meer van de Bijbel weten dan Iraanse christenen.
- Dat ze wil dat haar zoon naar het kinderwerk van een Nederlandse kerk gaat.

---

⁵⁰ Alle citaten van hem komen uit een interview afgenomen op 26 februari 2021.

⁵¹ Alle citaten van hem komen uit een interview afgenomen op 28 januari 2021.

- Dat ze de Nederlandse taal en cultuur willen leren.
- Dat er zoveel jongeren in deze kerk zijn.

Eén jongeman meent dat Nederlandse jongeren in de kerk ook wat van hen kunnen leren:

”Wij hebben gezien dat christelijk geloof is niet een religie, maar goed contact met God. Dat kunnen wij jongeren leren dat ze altijd met God moeten blijven.”⁵²

3.2.4. Praktijken die integratie van MBBs in deze kerk bevorderen

In de interviews is aan de MBBs gevraagd wat maakt dat ze nog steeds betrokken zijn bij de Emmaüskerk en wat hen helpt te groeien in geloof. De leidinggevenden is gevraagd wat volgens hen de integratie van MBBs bevordert en wanneer zij in hun ogen geïntegreerd zijn.

3.2.4.1. Diaconale hulp

Drie Afgaanse en Iraanse jongemannen vertellen dat ze intensief zijn begeleid bij hun asielpcedure en daardoor een nauwe band met de kerk hebben gekregen. Gemeenteleden hebben door gebeden en kaarten meegeleefd en een groep jongeren is meegegaan naar de rechtbank. Enkelen zijn toen ze uitgeprocedeerd waren, geholpen met huisvesting door de kerk in samenwerking met de stichting *Vluchtelingen in de knel*. Twee hebben Nederlandse les gekregen van leden van de Emmaüskerk.

3.2.4.2. Gastvrijheid

Als tekenen van de gastvrijheid in de Emmaüskerk vertelt een Iraanse dat twee vrouwen kwamen kennismaken en daarna met haar meegingen naar de kerk en dat ze ook al direct uitgenodigd werd bij mensen thuis. Een jongeman zei:

”Dat de deur open staat voor iedereen en je wordt geholpen als je hulp nodig hebt en het belangrijkste is dat we daar liefde hebben voor elkaar.”⁵³

3.2.4.3. Een interculturele bediening

Op de vraag wat maakt dat ze nog steeds bij de Emmaüskerk betrokken zijn, antwoorden de jongemannen dat ze het fijn vinden dat ze niet alleen met Nederlanders, maar ook met andere Farsisprekenden samenkomen, en dat er voor hen vertaling is van de kerkdiensten en de Bijbelstudie. Voor de vrouw is vertaling niet zo belangrijk, omdat ze al goed Nederlands sprak toen ze voor het

⁵² Interview met twee Afgaanse jongemannen op 30 januari 2021.

⁵³ Alle citaten van hem komen uit een interview afgenomen op 19 februari 2021.

eerst naar de kerk ging. Zij heeft zelf geholpen bij de vertaling van de fysieke diensten. Alle MBBs kijken geregeld naar de onlinediensten, ook al worden die niet vertaald.

3.2.4.4. Bijbels onderwijs en discipelschapstrajecten toegespitst op vragen van MBBs

De jongemannen geven alle vier aan dat ze vooral door de Farsibijbelstudie groeien in hun geloof.

De Iraanse jongeman die vertaalt, zegt over de Farsibijbelstudie:

“Ik groei niet in mijn geloof, maar wel in mijn kennis van het geloof. Dat vooral door de Bijbelstudies van Peter. Hij is de beste leraar die ik ooit gezien heb. Het helpt dat hij het heel uitgebreid uitlegt en interpreteert: de uitleg is belangrijk, want je kan de Bijbel verkeerd begrijpen.”

De Bijbelstudieleraar maakt alle studies zelf en gebruikt geen materialen die ontwikkeld zijn voor mensen met moslimachtergrond.

Tijdens de observatie van een Bijbelstudiebijeenkomst op 21 maart 2021 (de derde na de lockdown van drie maanden) is te merken dat de vijf aanwezige jongemannen het fijn vinden om elkaar weer te ontmoeten. Ze nemen allen actief deel aan de studie over Daniël 3 tot 7 en lezen om beurten uit de Farsibijbel. Drie stellen ook vragen aan de Bijbelleraar. Eén zoekt steeds op zijn telefoon nog meer informatie op over bijvoorbeeld koning Kores. Het tempo en niveau van de studie is hoog. Uit reacties van enkele deelnemers is te merken dat zij de verhalen over het Perzische rijk en koning Kores als belangrijk onderdeel van hun geschiedenis zien. De studie gaat niet in op specifieke vragen die MBBs zouden kunnen hebben bij deze hoofdstukken uit het boek Daniël.

De predikant geeft aan dat hij zich bewust is dat er mensen met een moslimachtergrond onder zijn gehoor zitten. Hij geeft om die reden soms wat meer uitleg over de drie-eenheid of de godheid van Jezus bijvoorbeeld.

3.2.4.5. Geloofsopvoeding

De Iraanse vrouw is samen met haar zoon gedoopt drie jaar geleden. Zij vindt het belangrijk dat hij in de kerk meer leert over God. Ze kijkt met hem samen de onlinedienst en krijgt elke week per mail kinderwerkmateriaal.

3.2.4.6. Praktijken van sociaal-relatieve aard

Alle MBBs noemen de vele relaties die ze hebben in de Emmaüskerk een reden om zich thuis te voelen. Eén jongen zegt erover:

“Ik voel daar altijd mijn huis, ik voel me dichterbij God, daar zijn lieve mensen als broers en zussen. (...) De mensen van de Emmaüskerk maken het contact vast.”

De jongemannen beschouwen de jeugdouderling en zijn vrouw als hun ouders. Ze kunnen altijd bij hen terecht voor hulp bij de asielprocedure en andere praktische zaken. Ze hebben in de kerk ook wat Nederlandse vrienden via de jongerengroep *Lef*.

De jeugdouderling zegt erover:

“De eerste drie zijn in januari 2017 gedoopt en twee van hen zijn na allerlei overplaatsingen ook weer teruggekomen (...), dat zegt ook wel iets over hoe ze zich hier thuis voelden, dat ze het gevoel hadden dat er iemand was die zich over hen ontfermde, toen ze de band met hun ouders na hun bekering radicaal doorgesneden hadden.”

Hij plaatst daarbij wel de kanttekening dat asielzoekers vooral met werkgroepleden contact hebben en dat de betrokkenheid van andere gemeenteleden georganiseerd moet worden. Gezamenlijke maaltijden na kerktijd kwamen niet van de grond en sindsdien maken gemeenteleden lunches voor de jongens van de Farsibijbelstudiegroep. Gemeenteleden zijn zo wel betrokken, maar er vindt geen ontmoeting plaats.

De jeugdouderling probeert verder buddy's aan de vluchtelingen te koppelen. Dat is bij één goed gelukt. De meeste asielzoekers geven echter aan voldoende te hebben aan de contacten met werkgroepleden.

De Iraanse vrouw vertelt dat ze al snel werd opgenomen in een Nederlandse kring. Ze heeft geen familie in Nederland, maar een paar gezinnen in de kerk voelen voor haar als nieuwe familie.

3.2.4.7. Praktijken met respect voor eigen taal en cultuur van MBBs

De leidinggevendenden willen zich open opstellen naar de vluchtelingen en van hen leren. De predikant zegt in het interview dat hij in de liturgie een plek zou willen geven aan hun muziek en meer veelkleurig zou willen vieren.

Er zijn echter tot nu toe weinig aanpassingen aan de liturgie gemaakt waarin rekening wordt gehouden met MBBs: tijdens de observaties valt op dat er wel een enkele maal een Engels of Duits lied wordt gezongen, maar geen lied in Farsi. MBBs maken ook geen deel uit van de muziekteams. Men is wel volwassenen door onderdompeling gaan dopen op verzoek van vluchtelingen en van Nederlandse jongeren die nog niet gedoopt waren.

3.2.4.8. Actieve participatie van MBBs

Voor alle MBBs is het hebben van een taak in de kerk belangrijk om er echt bij te horen. De Iraanse vrouw vertaalde vóór de coronacrisis in een aparte ruimte via koptelefoons. Nu stuurt ze alleen een vertaling van liturgie en Bijbelgedeelten via Whatsapp door aan de Farsisprekenden.

Anderen vertalen Bijbelstudies, heten mensen welkom bij de dienst, werken in de tuin of maken de kerk schoon. Eén heeft als hulpkoster meer verantwoordelijkheden: hij heeft zelfs de sleutel van de kerk. Geen van de MBBs heeft een taak in de kerkdiensten bij de schriftlezingen bijvoorbeeld, zoals één jongeman dat in het verleden in de Protestantse Kerk waar hij gedoopt is, wel had.

De predikant geeft aan dat voor hem de integratie van de MBBs pas compleet zou zijn als ze ook een leidinggevende rol zouden vervullen in de kerkenraad of het jeugdwerk. Hij ziet wel dat dat laatste nog niet zo eenvoudig is, omdat hun uitgesproken ideeën weleens met de gedachten van kritische Nederlandse jongeren zouden kunnen botsen. De jeugdouderling wil twee jongemannen de opleiding tot evangelist van de stichting *Evangelie & Moslims* laten volgen.

3.2.4.9. Praktijken met aandacht voor de beleving en praktische toepassing van het geloof

De MBBs vinden dat er in de Emmaüskerk duidelijk gepreekt wordt: de dominees gebruiken geen moeilijke woorden en vertellen verhalen die ze begrijpen.

Ook de jongere collega van de geïnterviewde predikant houdt rekening met MBBs in de gemeente, blijkt in de online-uitzending van de Paasdienst. Hij vertelde het verhaal van een Iraanse vluchteling als één van de voorbeelden van een door de opgestane Heer veranderd leven.

In verschillende diensten wordt gebeden voor asielzoekers en voor geloofsvervolging.

De geobserveerde Farsibijbelstudie lijkt vooral op Bijbelkennis gericht: er wordt slechts één praktische toepassing genoemd. Verder wordt er geen gelegenheid gegeven om aan het eind van de studie met elkaar te delen en voor elkaar te bidden.

3.2.5. Factoren die integratie van MBBs in deze kerk belemmeren

Aan de asielzoekers is gevraagd wat ze moeilijk vinden in de Emmaüskerk en aan de leidinggevenden wat volgens hen de integratie van MBBs in hun gemeente belemmert.

3.2.5.1. Taal- en cultuurverschillen

Alle leidinggevenden noemen als grootste struikelblokken bij de integratie de taal en de culturele verschillen.

De predikant zegt over die cultuurverschillen:

“In het begin was ik optimistischer over de mogelijkheid om een familie te vormen. In de praktijk blijkt dat nu ook wel heel taai te zijn. Het is een heel hartelijke gemeente, maar dat is wel ingekaderd in zondagmorgen tussen 10 en 13 uur en 24/7 is lastiger. (...) We zijn heel erg een NGK, geïndividualiseerd, veel techneuut, veel met de vragen van geloof en wetenschap bezig en hoogopgeleid. Deze jongens hebben vaak geen opleiding en komen in praktische beroepen terecht. Dat zou wel een reden kunnen zijn om af te haken.”

De culturele verschillen blijken moeilijker te overbruggen dan men in het begin gedacht had.

3.2.5.2. Overplaatsingen

De jeugdouderling ziet dat het moeilijk is om blijvende relaties met asielzoekers op te bouwen door de voortdurende overplaatsingen tijdens de asielprocedure en de verplichte verhuizing na het verkrijgen van de verblijfsvergunning. Eén jongeman bevestigt dat en vertelt dat hij binnen Nederland in een paar jaar tijd vijftien keer moest verhuizen!

3.2.5.3. Beperkende maatregelen vanwege Covid-19

De leidinggevenden constateren dat door de beperkende maatregelen vanwege Covid-19 de verbindingen van Farsisprekenden met Nederlandse mensen nog moeilijker te realiseren zijn dan ervoor: de MBBs hebben alleen ontmoetingen met elkaar in de Farsibijbelstudiegroep en niet meer met andere gemeenteleden in kerkdiensten en gemeentedagen.

Diegenen die worstelen met traumatische ervaringen zijn tijdens de coronacrisis nog meer in een isolement terechtgekomen dan voorheen.

3.2.6. Conclusies vanuit het gesprek van drie theologische stemmen

In de eerste paragraaf wordt beschreven hoe de normatieve stem van Schrift en Gereformeerde belijdenis volgens de MBBs en in observaties te horen is in de praktijken van integratie.

3.2.6.1. De Bijbel en de Gereformeerde belijdenis

- De vluchtelingen waarderen het onderwijs in de Emmaüskerk als Bijbels: één van de MBBs zegt dat hij heel veel kennis over de Bijbel en de uitleg van de Bijbel krijgt in de studies. Anderen zeggen in de preken duidelijke uitleg van de Bijbel te krijgen.
- In de observaties van diensten en van de Farsibijbelstudie valt op dat er gedegen onderwijs vanuit en over de Bijbel wordt gegeven.

In de volgende twee paragrafen wordt wat leidinggevendenden zeggen over integratie ('espoused theology') vergeleken met wat de MBBs daarover zeggen en wat in observaties naar voren gekomen is ('operant theology').

3.2.6.2. Veelkleurig vieren

- De predikant zou graag meer veelkleurig willen vieren.
- In observaties blijkt echter dat in diensten nog geen Perzische muziek, een schriftlezing of andere liturgische onderdelen in Farsi zijn opgenomen. De MBBs voelen zich blijkens de interviews ook minder bij de kerkdiensten dan bij de 'eigen' Farsibijbelstudie betrokken en dreigen zo geïsoleerd te raken.

3.2.6.3. Leidinggeven door MBBs

- Twee leidinggevendenden menen dat integratie van MBBs betekent dat zij ook leidinggevende taken op zich nemen.
- MBBs hebben echter wel dienende taken waarin ze een zekere verantwoordelijkheid dragen, maar er is nog geen MBB ingeschakeld in bijvoorbeeld het onderwijs geven aan en discipelen van andere MBBs.

Vier van de vijf geïnterviewden zijn langer dan twee jaar betrokken bij de Emmaüskerk en beschouwen deze als hun kerkelijk thuis. Dat ze geïntegreerd zijn, komt volgens hen door de combinatie van diaconale hulp en gastvrijheid, de Farsibijbelstudie, de vertaling van diensten en de relaties met meerdere mensen. Uit de paragrafen 3.2.6.2 en 3.2.6.3 is op te maken dat het actief inschakelen van MBBs in diensten en in het discipelen van anderen, wellicht zou kunnen helpen bij hun verdere integratie.

3.3. Onderzoek in de Mattheüskerk

3.3.1. Profiel van de gemeente

3.3.1.1. Visie en missie

De Mattheüskerk is een kleine CGK in Breda. Op de website van de kerk staat hun visie:

Als kerk in Breda-Noord ontvangen wij Gods liefde, zichtbaar in Jezus. Door de heilige Geest mogen wij God liefhebben boven alles en de ander als onszelf. Vanuit het geloof dat Gods nieuwe wereld komt en er nu al is, bieden wij een warme plek waar mensen tot hun recht komen en heling en geborgenheid ervaren. God geeft hiervoor ieder eigen gaven.

In de krimpende gemeente groeide het verlangen om missionair uit te reiken naar de buurt. In 1999 kocht men het huidige gebouw in Breda-Noord in een wijk met een grote islamitische gemeenschap. In 2007 werd de eerste missionair-maatschappelijk werker aangesteld.

In 2011 ging het project *Open Kerk* van start met maatschappelijke dienstverlening in de wijk en een inloop, nu ondergebracht in een aparte stichting, *Hart voor Breda-Noord*. Vanaf 2014 worden er missionair gerichte ochtenddiensten gehouden met (vóór coronatijd) eens in de maand aansluitend een buurtmaaltijd met halal eten.

3.3.1.2. Demografische opbouw van de gemeente

De gemeente is sinds 2007 gegroeid tot ruim 150 leden, waarvan ongeveer 25 een moslimachtergrond hebben afkomstig uit Afghanistan, Irak, Iran en Syrië. De meeste MBBs zijn inmiddels overgeplaatst naar andere plaatsen in Nederland, maar staan nog ingeschreven. Enkelen van hen doen nog mee met de Bijbelstudie via Zoom. Er zijn daarnaast Oegandese en Koreaanse bezoekers van de internationale (online-)diensten.

3.3.1.3. Organisatie en geschiedenis van het asielzoekerswerk

Tot 2015 richtte het intercultureel missionair diaconaal werk zich op de buurt. In 2015 werden meerdere asielzoekerscentra geopend in en rond Breda. Een Irakees was de eerste moslim die in november 2015 werd gedoopt. Hij kreeg dooplessen van de missionair werker en een Syrische arts met moslimachtergrond.

De Syrische arts vroeg om maandelijks Arabische diensten te mogen houden. In de loop van 2016 groeide het aantal bezoekers van deze internationale middagdiensten tot honderd. De Syrische arts

vertaalde ook in de morgendiensten. Daarnaast werden Bijbelstudies, dooplessen en Nederlandse taallessen gegeven in de AZCs of in het kerkgebouw. Er kwam een werkgroep voor het asielzoekerswerk. Bij het werk raakten leden van verschillende kerken in de regio betrokken.

Eind 2016 werden de meeste asielzoekerscentra in de regio gesloten en bleef alleen het AZC in Gilze over. Omdat er minder Arabischsprekenden en meer Farsisprekenden in de internationale diensten komen, worden die vanaf 2017 in Farsi vertaald.

Na pensionering van de missionaire werker in 2018 nam een echtpaar het pionierswerk in de wijk over en een vrijwillige coördinator het asielzoekerswerk. De kerkenraad bestaat uit drie ouderlingen en één diaken. De diaconie heeft geholpen bij de organisatie van de maaltijden en enkele vluchtelingen financieel ondersteund.

In de werkgroep voor het asielzoekerswerk zitten drie Nederlanders en een Iraanse studente die de onlinediensten vertaalt in het Farsi en meezingt met de liederen.

De coördinator en een andere Nederlandse man assisteren de Mattheüskerk als vrijwilligers vanuit kerken in de regio, bezoeken asielzoekers en geven wekelijks Bijbelstudies en dooplessen, vanaf december 2020 alleen online.

De informatie over de Mattheüskerk is afkomstig van de website en uit twee artikelen⁵⁴. Er zijn vier MBBs geïnterviewd, twee mannen en twee vrouwen, en een Syrische vader en zoon die moslim zijn, maar betrokken bij kerkelijke activiteiten. Verder is gesproken met de voormalig missionair werker en een stagiair samen, de coördinator en een begeleider van een MBB in een CGK in de regio. Bovendien zijn online een Bijbelstudie en een dooples geobserveerd. Daarnaast zijn tien onlinediensten bekeken in de periode van november 2020 tot april 2021, waarvan acht internationale middagdiensten in Engels en Farsi en twee morgendiensten in Nederlands.

3.3.2. Motieven voor het integreren van vluchtelingen met moslimachtergrond in de kerk

In de interviews is aan de leidinggevenden gevraagd wat het motief van de kerk en henzelf is voor het asielzoekerswerk, wat zij van vluchtelingen leren en waarom de kerk volgens hen MBBs moet integreren.

Alle leidinggevenden geven aan dat de liefde van God voor mensen en in het bijzonder voor vreemdelingen hen drijft om uit te reiken naar moslimvluchtelingen. Zij vinden het alle vier belangrijk dat MBBs in de Gereformeerde Kerk integreren, omdat het de kerk verrijkt en gemeenteleden veel

---

⁵⁴ Slagboom, J. 'Uw gemeente als Herberg', *Ambtelijk Contact*, januari/februari 2019, jg. 58-1, 12-14 en een krantenartikel www.bndestem.nl [10 maart 2021].

van hen kunnen leren. Een gemeentelid uit een CGK in de regio begeleidt een jongeman die in de Mattheüskerk gedoopt is en verhuisd naar zijn stad. Hij leert van het grote vertrouwen dat de jongeman op God heeft en hoort dat ook van jongeren uit zijn kring.

De voormalig missionair werker meent dat MBBs in een Gereformeerde Kerk moeten integreren mede omdat het hun integratie in de Nederlandse samenleving bevordert.

De leidinggevendenden concluderen dat er nog geen MBB is geïntegreerd in de Mattheüskerk.

3.3.3. Motieven om als vluchteling naar de Mattheüskerk te gaan

In de interviews is aan de vluchtelingen gevraagd hoe ze bij de Mattheüskerk zijn gekomen en waarom ze het belangrijk vinden om bij een Nederlandse kerk te horen.

De Syrische moslimfamilie komt naar de Mattheüskerk om er bij buurtmaaltijden en andere sociaal-maatschappelijke activiteiten mensen uit de buurt te ontmoeten, Nederlanders en migranten.

De vader uit het gezin kwam vóór de lockdown ook altijd naar de internationale diensten, waar voor hem vertaald werd in Arabisch. Hij zegt daarover:

“Voor ons geloof zijn de kerk en moskee hetzelfde. Je blijft in je eigen geloof. Christenen en moslims hebben allebei geloof, ze zijn allebei hetzelfde. Want ze zijn in het huis van God. (...) Het is belangrijk om respect te hebben voor andere mensen.”⁵⁵

Degenen die in Nederland christen geworden zijn, vertellen dat ze door een medebewoner van het AZC voor het eerst kennis maakten met het christelijk geloof. Ze vertellen:

- Dat ze via Gereformeerde Kerken in Burgum en Mussel in de Mattheüskerk kwamen en na verhuizing zijn doorverwezen naar een andere CGK.
- Dat ze door een Iraanse vrouw in het AZC met een Iraanse kerk (online)contact kregen en bekeerd zijn en na aankomst in AZC Gilze een Nederlandse kerk zochten.

Twee MBBs die al in Iran bekeerd waren, zijn door overplaatsingen in verschillende plaatsen in Nederlandse kerken geweest (waaronder *Assen Zoekt*⁵⁶) en doen sinds ze in AZC Gilze gekomen zijn mee met de Farsibijbelstudie via Zoom. De één gaat daarnaast nog naar diensten van een Iraanse pinkstergemeente en de ander naar een Protestantse Kerk in de buurt van het AZC, waar hij nu verblijft.

---

⁵⁵ Interview afgenomen van Syrische vader en zoon, waarbij de zoon vertaalde op 24 februari 2021.

⁵⁶ Assen Zoekt is een pioniersplek van de CGK waar vanaf 2015 ook asielzoekers uit het AZC Assen bij betrokken zijn.

Degene die een verblijfsstatus heeft, wil graag bij de Gereformeerde Kerk in zijn woonplaats horen om de cultuur en het “programma” van deze kerk te leren.⁵⁷ Degenen die nog in afwachting zijn van een verblijfsvergunning, weten niet of ze zich bij een Iraanse of Nederlandse kerk zullen aansluiten. Eén zegt daarover:

“Mijn hart is toegewijd aan Jezus en God en het maakt geen verschil waar ik naar de kerk ga.”⁵⁸

Een vrouw had in het begin moeite met de kinderdoop, maar nadat ze de Heidelbergse Catechismus had vertaald uit het Engels in het Farsi, begreep ze waarom kinderen gedoopt worden. Ze wil nu wel lid worden van een Gereformeerde Kerk omdat ze daar steeds Bijbelse antwoorden geven. Tegelijk wil ze bij een Iraanse kerk betrokken blijven om haar landgenoten met het evangelie te bereiken.

3.3.4. Praktijken die integratie van MBBs in deze kerk bevorderen

In de interviews is aan de MBBs gevraagd wat maakt dat ze nog steeds betrokken zijn bij een Nederlandse kerk en wat hen helpt te groeien in geloof. De leidinggevenden is gevraagd wat volgens hen de integratie van MBBs bevordert en wanneer zij in hun ogen geïntegreerd zijn.

3.3.4.1. Diaconale hulp

Alleen het Syrische moslimgezin kwam naar de Mattheüskerk vanwege buurtmaaltijden en andere maatschappelijke activiteiten. De andere MBBs hebben niet aan die activiteiten deelgenomen, maar wel taalles gekregen van vrijwilligers uit de Mattheüskerk.

De coördinator geeft aan dat er diaconale hulp wordt gegeven (ook financieel), maar dat dit niet altijd integratie bevordert: hij is het contact met enkele MBBs die die hulp hebben ontvangen, kwijtgeraakt.

3.3.4.2. Gastvrijheid

De coördinator geeft aan dat hij asielzoekers bij de internationale diensten altijd bij binnenkomst persoonlijk begroet en in de dienst uitvoerig welkom heet. Na iedere dienst was er vóór de coronapandemie een maaltijd en de gelegenheid om langer met bezoekers door te praten. Eén vrouw heeft nooit de fysieke diensten met maaltijden meegemaakt, maar ervaart wel de vriendelijkheid bij de onlinediensten en de Farsibijbelstudies in tegenstelling tot wat ze in een andere kerk meemaakte:

---

⁵⁷ Interview met de Afghaanse jongeman en zijn begeleider in de huidige kerk afgenomen op 5 februari 2021. De volgende citaten van hen zijn uit dit interview.

⁵⁸ Interview met Iraanse man met vertaling door zijn zoon in Duitsland, op 8 februari 2021.

“They were really friendly. I had this experience in another church that they for six months are searching if we are really believers or not, also checking with other people. (...) I can understand Dutch people because there are refugees who use this way saying they are Christian, but they are not. (...) Also in wrong ways Jesus can use it to find the way to people’s heart. (...) You cannot judge anyone. No one knows who really is Christian: it is in your heart.”⁵⁹

3.3.4.3. *Interculturele bediening*

De MBBs noemen drie zaken die maken dat ze betrokken zijn bij de Mattheüskerk: de internationale middagdiensten, de Farsibijbelstudie en het feit dat er meerdere Farsisprekenden komen. Dat er daarnaast ook morgendiensten zijn met vertaling in Arabisch en Farsi, waar Nederlanders en vluchtelingen elkaar kunnen ontmoeten, maakt de bediening van de Mattheüskerk intercultureel. Vóór de coronacrisis was er bovendien maandelijks aansluitend aan de morgendienst de mogelijkheid tot contact tussen asielzoekers en gemeenteleden tijdens een maaltijd.

3.3.4.4. *Bijbels onderwijs en discipelschapstrajecten toegespitst op vragen van MBBs*

De vier MBBs zeggen dat de Farsibijbelstudie hen vooral helpt om bij de Mattheüskerk betrokken te zijn. Twee noemen ook de dooplessen.

De Bijbelstudieleider denkt dat het feit dat de Farsibijbelstudiegroep in het AZC in Gilze een heel hechte groep was, maakt dat asielzoekers na overplaatsing mee blijven doen via Zoom. Hij meent dat pasbekeerden behoefte hebben aan Bijbelse antwoorden in een wereld vol valse leer. Hij gebruikt geen materialen voor mensen met moslimachtergrond, maar heeft wel cursussen gevolgd van de stichtingen *Evangelie & Moslims* en *Gave* en is zich bewust van de specifieke vragen die MBBs hebben en probeert ook steeds in te gaan op vragen die zij stellen.

Dat laatste blijkt bij de observatie van een Bijbelstudie op 12 maart. De twee Bijbelstudieleiders gaan uitgebreid in op een vraag van de tolk bij Exodus 32: hoe kan het zo zijn dat Mozes God adviseert wat Hij moet doen? De leiders leggen uit waarom God de zonden van het volk vergeeft.

Het valt verder op dat alle negen Farsisprekenden door de leiders betrokken worden bij de studie en actief deelnemen: ze lezen om beurten uit de Farsibijbel en delen wat hen het meest getroffen heeft in de serie studies over Jona. Ze krijgen ook de gelegenheid om onderwerpen voor een volgende keer aan te dragen.

---

⁵⁹ Interview met Iraanse vrouw op 23 maart 2021.

De tolk vindt de Bijbelstudies diepgaander dan in Iraanse kerken, waar het christelijk geloof volgens haar nog te veel met de moslimcultuur vermengd wordt.

Ter voorbereiding op de doop geeft de coördinator vanaf januari 2021 twee vrouwen online les vanuit de Heidelbergse Catechismus. De coördinator heeft bewust voor deze Gereformeerde leerstof gekozen. De echtgenoten van de vrouwen zijn geen christen geworden, maar zij luisteren soms wel mee met de les.

In de geobserveerde les stellen beide vrouwen vragen over bij de Catechismus gelezen Bijbelteksten en leggen ook verbanden met andere Bijbelgedeelten. De ene vrouw zegt in het interview dat ze zich vrij voelt om vragen te stellen en het waardeert dat de leider iedere vraag beantwoordt vanuit de Bijbel.

In de preken in de geobserveerde internationale diensten worden onderwerpen besproken die MBBs bezighouden: onzekerheid over de asielprocedure, angst voor coronabesmetting in een AZC en zorgen om familie ver weg bijvoorbeeld. Ook in de gebeden komen die onderwerpen terug.

3.3.4.5. Geloofsopvoeding

Eén vrouw heeft een minderjarige dochter en vindt het belangrijk dat die naar het kinderprogramma van de kerk gaat en naar een christelijke basisschool om te leren uit Gods Woord.

3.3.4.6. Praktijken van sociaal-relatieve aard

De jongeman die na zijn doop in de Mattheüskerk huisvesting kreeg in een andere stad, is de enige van de geïnterviewden die meer dan twee jaar bij een Gereformeerde Kerk hoort en meerdere relaties heeft met name met de begeleiders die vóór coronatijd de preek tijdens de dienst verduidelikten en wekelijks met hem Bijbelstudie deden. Daarnaast heeft hij vrienden via de jongelidmatenkring.

De anderen die nog in de asielprocedure zitten en minder dan twee jaar bij de Mattheüskerk zijn, hebben alleen contact met gemeenteleden die bij het vluchtelingenwerk betrokken zijn.

3.3.4.7. Praktijken met respect voor de eigen taal en cultuur van de MBBs

In de geobserveerde internationale diensten worden steeds één of twee liederen gezongen in het Farsi, echter (bijna) geen van oorsprong Iraanse liederen. In de muziekgroep zingt één Iraanse vrouw mee. De andere zangers en de organist zijn Nederlanders. Volgens de coördinator speelt een enkele maal een Iraanse man gitaar en zingt hij ook mee. De missionair werker vertelt dat de goede Iraanse zangeres die er was, helaas verhuisd is.

3.3.4.8. Actieve participatie van MBBs

Alle MBBs zien het delen van het evangelie aan Farsisprekenden als hun belangrijkste taak in de kerk. Eén vrouw ziet het als erkenning van haar roeping tot evangelist, dat ze in de Mattheüskerk direct is ingeschakeld als tolk en gevraagd om de Heidelbergse Catechismus te vertalen.

In de internationale diensten valt het op dat alleen Nederlanders welkom heten, bidden, muziek maken en voorgaan. De Iraanse tolk die ook meezingt met de liederen en de schriftlezingen doet, blijft om veiligheidsredenen buiten beeld.

De missionair werker vindt het voor integratie van asielzoekers belangrijk dat zij betrokken worden bij de organisatie van internationale diensten. In het verleden waren er drie betrokken, op dit moment maar één.

De Syrische jongen beschouwt het schoonmaken van de kerk als teken dat ze hem vertrouwen.

3.3.4.9. Praktijken met aandacht voor de beleving en praktische toepassing van het geloof

Bij de observatie van online-uitzendingen van acht internationale middagdiensten en van enkele morgendiensten van de Mattheüskerk, blijkt dat bij iedere dienst rekening wordt gehouden met asielzoekers. Ook in de morgendiensten wordt voorbede gedaan voor vluchtelingen. Er is aandacht voor hun gevoelens van angst en onzekerheid. Er wordt de mogelijkheid geboden om in de chat of via de mail te reageren op de dienst en gebed te vragen.

De coördinator maakt in de geobserveerde Bijbelstudie en dooples praktische toepassingen naar onder andere het gebruik van gaven in de gemeente en het verkondigen van het evangelie. Hij krijgt daarnaast ook nog persoonlijke vragen om voorbede via Whatsapp.

Er blijkt in diensten en studies veel aandacht voor de persoonlijke geloofsbeleving en de toepassing in het dagelijks leven te zijn.

3.3.5. Factoren die integratie van MBBs in deze kerk belemmeren

Aan de asielzoekers is gevraagd wat ze moeilijk vinden in de Mattheüskerk en aan de leidinggevenden wat volgens hen de integratie van MBBs in hun gemeente belemmert.

3.3.5.1. Taal- en cultuurverschillen

Een jongeman vindt het na een paar jaar nog steeds moeilijk om zich helemaal thuis te voelen in een grote kerk waar hij de enige vluchteling is. Hij vindt het lastig dat ze in een Nederlandse groep altijd naar je mening vragen, omdat hij niet gewend is om die te geven.

Een Iraanse vrouw ervaart het in Nederland juist als bevrijding, dat zij haar mening mag geven. Zij heeft moeite met kerken waar vrouwen niet mogen spreken. In de Mattheüskerk voelt ze die belemmering om te spreken niet.

3.3.5.2. Overplaatsingen

De leidinggevenden van de Mattheüskerk noemen als de grootste belemmering voor integratie van MBBs de voortdurende overplaatsingen naar asielzoekerscentra elders in het land. Overgeplaatste MBBs kunnen nog deelnemen aan online-activiteiten, maar zonder fysiek contact is het lastig om de relatie te onderhouden. De coördinator helpt MBBs na verhuizing om een nieuwe kerk te vinden.

Van de Arabischspreekende statushouders is er niet één geïntegreerd. De Syrische arts is met zijn gezin lid geworden van de GKv in Zevenbergen waar hij woont. Hij is nog wel steeds beschikbaar voor vertaling.

Van de Farsisprekenden met verblijfsstatus die zijn verhuisd, zijn enkele jongemannen geïntegreerd in Gereformeerde kerken in de regio, waaronder de Emmaüskerk.

3.3.5.3. Beperkende maatregelen vanwege COVID-19

Alle leidinggevenden noemen het verbod om vluchtelingen in het AZC te bezoeken tijdens de lockdown vanwege Covid-19 en het stoppen van fysieke samenkomsten een grote belemmering voor het vormen van langdurige relaties tussen MBBs en autochtone gemeenteleden.

Omdat de internetverbindingen in sommige AZCs slecht zijn, kunnen bovendien enkele MBBs niet goed deelnemen aan activiteiten.

Dat de diensten met Farsivertaling nu via livestream worden uitgezonden, maakt het mogelijk dat Iraniërs uit de hele wereld meekijken, maar er ontstaat zo geen veelkleurige gemeenschap van gelovigen.

3.3.6. Conclusies vanuit het gesprek van drie theologische stemmen

In de eerste paragraaf wordt beschreven hoe de normatieve stem van Schrift en Gereformeerde belijdenis volgens de MBBs en in observaties te horen is in de praktijken van integratie.

3.3.6.1. Schrift en Gereformeerde belijdenis

- De Bijbelstudieleider geeft aan dat hij MBBs vanuit de Bijbel en de Heidelbergse Catechismus wil wapenen tegen dwaalleer van allerlei predikers. Eén Iraanse vrouw benoemt inderdaad dat zij in het onderwijs van de Mattheüskerk waardeert dat het altijd gefundeerd is op de

Bijbel en dat het daarin verschilt van Iraanse dwaalleer die het christelijk geloof met de islam mengt. Zij heeft daarnaast de Gereformeerde leer over de kinderdoop leren waarderen toen ze de Heidelbergse Catechismus vertaalde uit het Farsi. Meerdere MBBs benoemen het feit dat de Bijbelleraren altijd antwoord geven 'vanuit de Bijbel'.

- De geobserveerde Farsibijbelstudie is heel grondig: het Bijbelboek Jona wordt in de context van het Oude Testament verklaard en er worden lijnen getrokken naar de redding door het geloof in Christus.
- De dooplessen worden gegeven vanuit de Heidelbergse Catechismus. In de geobserveerde dooplessen wordt steeds vanuit het gedeelte in de Heidelbergse Catechismus teruggegaan naar de Bijbelgedeelten waarop het gefundeerd is.

In de volgende twee paragrafen wordt wat leidinggevendenden zeggen over integratie ('espoused theology') vergeleken met wat de MBBs daarover zeggen en wat in observaties naar voren gekomen is ('operant theology').

3.3.6.2. Integreren in de Mattheüskerk?

- De vier leidinggevendenden willen MBBs in de Gereformeerde Kerk integreren, omdat zij én andere gemeenteleden veel van hen kunnen leren.
- Drie van de vier geïnterviewde MBBs zijn echter nog in een asielprocedure en weten niet of ze daar lid zullen worden. Deze drie zeggen geen andere gemeenteleden te kennen dan de direct bij het asielzoekerswerk betrokkenen, omdat er de laatste anderhalf jaar bijna geen ontmoetingen met andere gemeenteleden hebben plaatsgevonden.
- De Mattheüskerk heeft nog geen MBBs geïntegreerd in eigen gemeente, maar wel enkele MBBs met succes overgedragen aan andere Gereformeerde Kerken.

3.3.6.3. Leidinggeven door MBBs

- Eén leidinggevende meent dat MBBs om te integreren ook in het leiderschap van de gemeente betrokken moeten worden, zoals in het verleden meer het geval was.
- Er zit op dit moment echter maar één MBB in het leiderschapsteam van de internationale diensten en MBBs leiden geen onderdelen van de diensten.
- Er zijn geen MBBs die meehelpen bij het leiden van studies, al ziet de Iraanse vrouw het wel als bevestiging van haar roeping tot evangelist dat ze de Bijbelstudie en de Heidelbergse Catechismus mag vertalen.

Uit 3.3.6.2 en 3.3.6.3 is te concluderen dat het van belang is voor de integratie van MBBs, om zodra dit mogelijk is, contactmomenten van MBBs met gemeenteleden te creëren en MBBs te betrekken bij alle diensten.

De Mattheüskerk heeft voor veel MBBs de functie van een tussenstation, waar men wordt voorbereid voor een andere (Gereformeerde) kerk. Als er zorgvuldige overdracht plaatsvindt, kan ook op deze wijze integratie van MBBs in een Gereformeerde Kerk bevorderd worden.

3.4. Onderzoek in de Koningskerk

3.4.1. Profiel van de gemeente

3.4.1.1. Visie en missie

De website opent met:

“Kom samen met ons Christus verheerlijken, Zijn grootheid ontdekken, ontvangen en doorgeven”⁶⁰.

Onder de plaatselijke en wereldwijde missionaire diaconale projecten waaraan men gelieerd is, wordt het asielzoekerswerk niet genoemd. Eén van de twee predikanten vertelt op de site wel dat hij voor een interculturele gemeente (ICF) is gaan werken, maar er is geen link geplaatst naar de website van de ICF. Op de eigen site presenteert deze zich als “een nieuw initiatief van de Koningskerk te Deventer om als kerk de verbinding te leggen tussen christenen van diverse culturen in onze stad”⁶¹.

3.4.1.2. Demografische opbouw van de gemeente

De Koningskerk is sinds 2009 een samenwerkingsgemeente van CGK, GKv en NGK in Deventer met ongeveer 1100 leden, van wie 40% jonger dan 25 jaar is en 15 tot 20 een niet- Nederlandse afkomst hebben en acht een moslimachtergrond.

3.4.1.3. Organisatie en geschiedenis van het asielzoekerswerk

Leden van de GKv hebben in het verleden contact gehad met asielzoekers in het AZC Schalkhaar. De samenwerkingsgemeente heeft dat asielzoekerswerk weer opgepakt, is gaan meewerken met een Bijbelstudiegroep voor Farsisprekenden en organiseerde samen met andere kerken bijeenkomsten voor vluchtelingen in een wijkgebouw van de Rooms-Katholieke kerk in de buurt van het AZC. Vanaf 2018 nodigde men asielzoekers uit voor maaltijden in het toen betrokken kerkgebouw. Sinds 2017 zijn acht Farsisprekenden gedoopt, van wie er zeven nog betrokken zijn.

De kerkenraad heeft in 2019 het plan van de predikant om een interculturele pioniersplek (ICF) op te zetten, goedgekeurd en een stuurgroep ingesteld om de ontwikkeling te monitoren.

---

⁶⁰ <https://www.koningskerkdeventer.nl> [26 juni 2021].

⁶¹ <https://icfdeventer.nl> [26 juni 2021].

De ICF wordt geleid door een startteam van zes mensen: het predikantsechtpaar, een Amerikaans-Nederlands zendingsechtpaar dat heeft gewerkt onder moslims met name in Noord-Afrika, een Nederlandse en een Iraanse man.

Er waren drie maaltijdbijeenkomsten van de ICF geweest, toen alle fysieke samenkomsten vanwege COVID-19 moesten stoppen. Sinds die tijd zijn Bijbelstudies en dooplessen via Zoom gegeven en de AlMassiracursus⁶² in kleine groepjes Farsisprekenden fysiek en online.

De informatie over de Koningskerk is afkomstig van de websites van de kerk en van ICF Deventer. Vijf vluchtelingen zijn geïnterviewd, vier mannen en één vrouw. Onder hen een lid van het ICF startteam en twee statushouders, van wie er één is verhuisd en aangesloten bij een Evangelische kerk. Van het startteam zijn verder de predikant en een Amerikaan geïnterviewd. Er zijn gesprekken gevoerd met een Française die betrokken is bij de Farsibijbelstudies en met de coördinator van het gebedsteam. Er zijn twee Bijbelstudiebijeenkomsten via Zoom geobserveerd op 1 en 8 mei 2021 en zeven online-kerkdiensten bekeken in de periode van Pasen tot Pinksteren 2021.

3.4.2. Motieven voor het integreren van vluchtelingen met moslimachtergrond in de kerk

In de interviews is aan de leidinggevendenden gevraagd wat het motief van de kerk en van hen persoonlijk is voor het asielzoekerswerk, wat zij van vluchtelingen leren en waarom de kerk volgens hen MBBs moet integreren.

Volgens de predikant hangt het opzetten van asielzoekerswerk en met name van een ICF nauw samen met de zoektocht naar zijn rol in de kerk. Hij meent dat een kerk tegenover de polarisatie in de samenleving bruggen moet bouwen tussen culturen en tevens de missionaire kansen aangrijpen. Hij ziet een positieve impact van het vluchtelingenwerk op de gemeente:

“Het verzet de gedachte van onze binnenkerkelijke vragen en problemen naar een veel bredere context. (...) Het kan heel verrijkend zijn om te zien hoe mensen met een heel andere achtergrond Christus hebben gevonden en hoe zij het geloof vormgeven.”⁶³

Ook andere leidinggevendenden menen dat Westerse christenen veel van MBBs kunnen leren:

“We also have a lot to learn from people from a non-individualistic cultural background: what does it mean to be family and really care for one another: to be church, not to sit and watch an event.”

---

⁶² Zie noot 43.

⁶³ Interview van de predikant en een Amerikaans lid van het kernteam, afgenomen op 19 februari 2021. Volgende citaten van hen zijn uit dit interview.

De vrouw die bij de Bijbelstudie helpt, is Française en getrouwd met een Nederlandse Evangelische voorganger. Ze werkt al 30 jaar met moslimvluchtelingen en heeft Farsi geleerd. Zij vindt het belangrijk dat MBBs in een Nederlandse kerk integreren om daar de taal en cultuur te leren.

3.4.3. Motieven om als vluchteling naar de Koningskerk te gaan

In de interviews is aan vluchtelingen gevraagd hoe ze bij de Koningskerk zijn gekomen en waarom ze het belangrijk vinden om bij een Nederlandse kerk te horen.

Alle MBBs zijn in hun thuisland of elders in Nederland christen geworden. Toen ze in het AZC Schalkhaar kwamen, hoorden ze van andere asielzoekers over de diensten in de Koningskerk met vertaling in Farsi.

Vier MBBs willen bij een Nederlandse kerk horen om de Nederlandse taal en cultuur te leren. Eén vrouw weet nog niet bij welke kerk ze wil horen.

Een Iraniër die sinds 2020 deel uitmaakt van het ICFstartteam, zegt:

“I like it when people from Africa, the Netherlands and Iran come together as brothers and sisters. God the Father wants the people to be together”⁶⁴.

Hij wil als hij een verblijfsstatus krijgt, lid blijven van zowel de ICF als de Koningskerk: die moeten verbonden blijven, vindt hij.

3.4.4. Praktijken die integratie van MBBs in deze kerk bevorderen

In de interviews is aan de MBBs gevraagd wat maakt dat ze nog steeds betrokken zijn bij een Nederlandse kerk en wat hen helpt te groeien in geloof. De leidinggevenden is gevraagd wat volgens hen de integratie van MBBs bevordert en wanneer zij in hun ogen geïntegreerd zijn.

3.4.4.1. Diaconale hulp

Eén jongeman geeft aan dat hij door de diaconale hulp van gemeenteleden bij de Koningskerk betrokken is geraakt. Hij heeft toen hij uitgeprocedeerd was, bij gemeenteleden in huis gewoond.

3.4.4.2. Gastvrijheid

Een Iraanse man zegt over de Koningskerk dat die ‘open minded’ is. Een ander zegt:

---

⁶⁴ Interview gehouden op 30 juni 2021 met Iraans lid van ICFstartteam. Hij is onlangs overgeplaatst naar een AZC in Zuid-Nederland. De volgende citaten van hem zijn uit dit interview.

“Netherlands people in the Koningskerk have a lot of love for people from other cultures and accept them”.

Hij is bij verschillende gemeenteleden gastvrij thuis ontvangen.

De coördinator van het gebedsteam vindt het belangrijk om asielzoekers in de kerkdienst altijd te zien en aan te spreken, ze uit te nodigen voor een maaltijd of om iets samen te doen. Voor haar betekent dat ook klaarstaan met een gebedsteam.

3.4.4.3. Een interculturele bediening

Dat er meerdere Farsisprekenden bij de Koningskerk horen, dat de diensten vertaald worden in Farsi, en er Bijbelstudies en Bijbelcursussen in Farsi zijn, helpt MBBs om zich thuis te voelen.

Twee van de geïnterviewden zijn betrokken geweest bij het opzetten van de vertaling in de kerkdiensten. Omdat de online-uitzendingen niet vertaald worden, kan de vrouw die onvoldoende Nederlands verstaat, die niet volgen.

Het valt bij de observatie van kerkdiensten op, dat in vijf van de zeven diensten de voorganger zich niet bewust lijkt te zijn van het feit dat er MBBs bij deze gemeente horen. In een Avondmaalsdienst waar ook bewoners van het AZC voor het eerst weer fysiek aanwezig zijn, worden zij niet specifiek uitgenodigd.

Er wordt door de diakenen die de voorbede doen, alleen voor vluchtelingen wereldwijd gebeden, maar nooit voor de ‘eigen’ asielzoekers, terwijl uit de interviews blijkt, dat enkelen van hen in een spannende fase van hun asielprocedure verkeren.

3.4.4.4. Bijbels onderwijs en discipelschapstrajecten toegespitst op MBBs

Alle MBBs noemen de Bijbelcursussen en Bijbelstudies in Farsi als het belangrijkste middel om betrokken te blijven bij de Koningskerk.

De predikant geeft dooplessen gedurende een periode van een half jaar tot een jaar. Na de doop gaat men door met Farsibijbelstudie.

Vóór corona was dat de Bijbelstudiegroep die door een lid van de Gereformeerde Gemeente uit Apeldoorn is opgezet, waaraan vrijwilligers uit de Koningskerk meededen. Sinds deze in maart 2020 moest stoppen zijn MBBs in kleine groepen fysiek en online de AlMassiracursus gaan volgen, die voor mensen met moslimachtergrond ontwikkeld is. Het Iraanse startteamlid is in Griekenland betrokken geweest bij de nasynchronisatie van de (oorspronkelijk Arabisch gesproken) films in Farsi en opgeleid tot AlMassiratrainer. Andere Iraniërs hebben een online trainingscursus gevolgd. Zij allen en

cursisten uit de eerste groepen zijn zelf weer nieuwe onlinecursussen gestart met deelnemers tot in Iran.

Een Iraanse man is daarnaast de Farsibijbelstudiegroep in het AZC gaan leiden en op verzoek van de MBBs is er wekelijks een Bijbelstudie via Zoom waaraan het ICF startteam, de Française en ongeveer 15 Farsisprekenden meedoen. Onder hen enkele MBBs die overgeplaatst zijn naar AZCs elders en mensen vanuit Iran.

Tijdens de observatie van twee onlinebijbelstudies (over Psalm 8 en over 2 Korinthe 1:8-10 en 12:7-10) valt het op dat de leiders (het Amerikaans-Nederlandse echtpaar) de Farsisprekende participanten steeds bij de studie betrekken en dat die bijna allemaal een inbreng hebben. Er worden vragen besproken die bij MBBs leven.

3.4.4.5. Geloofsopvoeding

De Koningskerk heeft voor een pleeggezin gezorgd voor twee zoontjes tijdens de ziekenhuisopname en behandeling van hun moeder. De jongetjes hebben zo Nederlandse grootouders gekregen die helpen bij de geloofsopvoeding.

3.4.4.6. Praktijken van sociaal-relatieve aard

Een jongeman die al vanaf 2017 bij de Koningskerk komt, voelt zich er thuis.

“Omdat ik iedereen ken en met hen opgegroeid ben in het geloof. Ze zijn als mijn broer en zus en ik heb heel veel vrienden daar.”⁶⁵

Dat ze echt een nieuwe familie heeft gekregen in de kerk, heeft een Iraanse vrouw ervaren toen ze ernstig ziek werd:

“One by one the people in the church prayed for me and I saw in the Holy Spirit that we are in the same body”⁶⁶.

In de Pinksterdienst blijkt uit de dankwoorden van de jeugdleider aan het adres van één van de Iraanse dopelingen, hoeveel vrienden hij in de jeugdgroep heeft gekregen.

De gebedscoördinator meent dat er in de diensten meer aandacht moet zijn voor asielzoekers. Ze is bang dat door de oprichting van de ICF het contact van vluchtelingen met de rest van de gemeente zal afnemen. Zij meent dat de ICF om die reden deel moet blijven uitmaken van de Koningskerk.

---

⁶⁵ Interview afgenomen op 26 april 2021. Volgende citaten van hem zijn uit dit interview.

⁶⁶ Interview afgenomen op 26 april 2021 met vertaling door een Iraanse man. De volgende citaten van haar komen uit dit interview.

3.4.4.7. Praktijken met respect voor eigen taal en cultuur van de MBBs

De predikant geeft aan dat hij vooringenomenheid probeert te doorbreken:

“Wij hebben als westerlingen vaak de houding dat wij weten wat belangrijk is voor de hele wereld en wij hebben de missie om anderen zover te brengen als wij zijn. Die trots en hoogmoed moet doorbroken worden.”

Hij doet dat door in zijn preken de vluchtelingen als voorbeelden te noemen en in blogs voor gemeenteleden te schrijven over de problemen waar asielzoekers voor staan in de procedure.

Bij de observatie van zeven kerkdiensten blijkt echter alleen hij in diensten aandacht te geven aan MBBs. In de Pinksterdienst leggen drie Nederlanders en twee Iraniërs geloofsbelijdenis af en worden zij gedoopt in het doopbad, dat gebouwd is op het verzoek van MBBs om door onderdompeling gedoopt te worden. Alleen in deze dienst wordt door de muziekgroep een Farsilied gespeeld.

De Française benadrukt dat je de cultuur van de MBBs waar ze trots op zijn, moet respecteren: je moet hen geen dingen opdringen. Iemand die is verhuisd, zei onlangs tijdens de Bijbelstudie:

“Sommige dominees lijken net op de moellahs die allemaal dingen verbieden”.

Dat ging niet over de Koningskerk. Daarvan zeggen de MBBs dat ze daar juist respect voor hun cultuur tonen.

3.4.4.8. Actieve participatie van MBBs

Voor de predikant is een asielzoeker geïntegreerd:

“...wanneer iemand de kerkelijke gemeente als zijn thuis ervaart en weet hier kan ik als christen dienstbaar zijn. (...) Naarmate iemand langer deel is van de kerk, zijn er ook andere dingen nodig.”

Hij vindt het om die reden belangrijk dat een Iraniër deel uitmaakt van het ICFstartteam, al is dat niet altijd eenvoudig. Die man zegt zich tot leidinggevende taken geroepen te weten zoals Petrus, tegen wie Jezus drie keer zei dat hij zijn schapen moest hoeden.

De Britse man constateert dat de Farsisprekenden helemaal opbloeien als ze zelf AlMassiragroepen mogen leiden, vooral de vrouwen.

Bij de observatie van kerkdiensten valt op dat MBBs er geen rol hebben bij de schriftlezingen, gebeden of in de muziketeams, terwijl andere gemeenteleden wel daarvoor ingeschakeld worden.

3.4.4.9 Praktijken met aandacht voor de beleving en praktische toepassing van het geloof

In de geobserveerde Bijbelstudies worden praktische toepassingen gemaakt door alle deelnemers. Er is ruimschoots gelegenheid voor persoonlijke aanbidding (tien minuten) en voorbede voor elkaar in subgroepen (twintig minuten). Er worden persoonlijke gebedspunten genoemd: ziekte, de asielpcedure en zorg om familie in Iran. Er wordt door bijna alle deelnemers gebeden.

Eén MBB voelde zich vooral thuis in de Koningskerk omdat er na iedere dienst voor je gebeden kan worden door een gebedsteam.

3.4.5. Factoren die integratie van MBBs in deze kerk belemmeren

3.4.5.1. Taal- en cultuurverschillen

Een Iraanse jongeman vindt het na vier jaar nog steeds lastig dat Nederlanders als je ergens komt, altijd van alles van je willen weten. Iraniërs vinden het volgens hem moeilijk om te vertellen dat het niet goed met hen gaat.

De coördinator van het gebedsteam constateert bij de begeleiding van vluchtelingen dat er dingen zijn die ze niet begrijpt en moet accepteren.

”Je moet je niet ergeren en het niet tussen je in laten komen”.⁶⁷

3.4.5.2. Overplaatsingen

Door recente overplaatsingen vanuit het AZC Schalkhaar is er nog maar een klein groepje Farsisprekenden over in de Koningskerk. De predikant constateert dat mensen die worden overgeplaatst in coronatijd toch betrokken blijven bij de online-activiteiten.

”De grens van de kerk is nu relatiebepaald, niet zozeer plaats bepaald.”

De asielzoekers die overgeplaatst zijn, geven echter aan fysieke ontmoetingen te missen en het is nog niet gelukt om MBBs weer teruggeplaatst te krijgen naar een AZC in de buurt.

De Française hoort van Iraniërs die een verblijfsvergunning krijgen, dat ze vooral naar een grote stad met universiteit willen om te studeren. Eén jongeman heeft wel specifiek om een woning in Deventer gevraagd en werkt nu bij een huisarts.

De predikant begeleidt statushouders die verhuizen naar een Gereformeerde Kerk in hun nieuwe woonplaats, maar heeft ervaren dat zij daar niet altijd hartelijk ontvangen worden.

---

⁶⁷ Interview afgenomen op 17 juni 2021.

3.4.6. Conclusies vanuit het gesprek van drie theologische stemmen

In de eerste paragraaf wordt beschreven hoe de normatieve stem volgens de MBBs en in observaties te horen is in de praktijken van integratie.

3.4.6.1. *Schrift en Gereformeerde belijdenis*

- De AlMassiracursus die gebruikt wordt als eerste kennismaking met het christelijk geloof voor mensen met moslimachtergrond, wil een reis zijn vanuit het Oude Testament naar de Messias. Het zijn grondige studies waarin met name de leer omtrent de godheid van Jezus en de triniteitsleer worden verduidelijkt aan de hand van talrijke Bijbelgedeelten.
- In de geobserveerde Bijbelstudies wordt steeds één Bijbelgedeelte uitgelegd en toegepast op het dagelijks leven van de MBBs.
- Alle MBBs waarderen de Bijbelstudies en dooplessen met name als ontmoetingsplek, maar geen van heeft in een interview iets gezegd over de inhoud van de studies.

In de volgende twee paragrafen gaan we in op wat leidinggeevenden zeggen over integratie ('espoused theology') en hoe zich dat verhoudt tot wat de MBBs daarover zeggen en wat in observaties naar voren gekomen is ('operant theology').

3.4.6.2. *Openheid voor de cultuur van MBBs*

- Leidinggeevenden willen MBBs integreren in de kerk omdat gemeenteleden van hen kunnen leren.
- De predikant wil in preken en blogs vooroordelen van Westerse christenen doorbreken.
- Vier MBBs (van wie één statushouder) geven inderdaad aan bij de Koningskerk te willen horen, omdat er openheid en respect voor hun cultuur is. Eén van hen vindt het daarom heel jammer dat hij moest verhuizen.

3.4.6.3. *Leidinggeven door MBBs*

- De leidinggeevenden willen allen leiderschap zoveel mogelijk aan MBBs overdragen.
- Eén MBB is inderdaad in het startteam van ICF opgenomen, geeft bovendien training voor de AlMassiracursus en leidt de Bijbelstudiegroep in het AZC.
- Het is echter opvallend dat MBBs niet ingeschakeld zijn in de kerkdiensten bij Schriftlezing, muziek of gebeden.

In de Koningskerk is één MBB geïntegreerd. Men heeft daarnaast één MBB in het leiding geven aan Bijbelstudies en aan de ICF betrokken. Deze man heeft echter nog geen verblijfsvergunning en is

onlangs overgeplaatst naar een AZC elders. Uit de laatste paragraaf is te concluderen dat het fijn zou zijn voor MBBs als niet alleen in bijeenkomsten van de ICF, maar ook in de kerkdiensten meer aandacht aan hen gegeven zou worden in preken, muziek en voorbede. Dat zou hun integratie kunnen bevorderen. Als dit niet gebeurt, zouden MBBs en de ICF los kunnen raken van de Koningskerk en vindt er geen integratie plaats in de Koningskerk.

3.5. Onderzoek in de Koningshof

3.5.1. Profiel van de gemeente

3.5.1.1. Visie en missie

De kerk heeft als visie:

---

*De Koningshof is een burcht die veiligheid biedt, maar ook goed toegankelijk is.*⁶⁸

“Doel van het gemeente-zijn is Christus Jezus als onze Verlosser te belijden en elkaar als gemeenteleden op te bouwen en te helpen”.

Na het ‘naar boven’ en ‘naar binnen’ wordt het kerk-zijn ‘naar buiten’ genoemd:

“We willen een missionaire gemeente zijn. (...) We willen mensen helpen om Jezus te vinden, te volgen en te verkondigen.”.

Onder missionair werk wordt alleen verwezen naar de Alphacursus, niet naar de Gereformeerde Farsi-Nederlandse Integratie (GFNI)diensten die men ondersteunt. Op de website van die diensten staat:

“Het primaire doel van de GFNI is om Farsi-sprekende christenen te helpen om goed te integreren met Nederlandse christenen in een thuisgemeente in hun woonplaats. De GFNI vervult als zodanig de rol van een ‘sluis-gemeente’ (bridging).

Verder biedt de GFNI de mogelijkheid aan Farsi-sprekende christenen om elkaar regelmatig te ontmoeten en om het geloof samen te beleven op een manier die goed aansluit bij hun eigen cultuur (bonding) .⁶⁹

3.5.1.2. Demografische opbouw van de gemeente

De Koningshof is een gemeente met ongeveer 900 leden en twee predikanten in Leusden, een pre-Vinex forensendorp, waar vanaf 1980 de eerste bewoners kwamen vanuit heel Nederland. Door de aanwezigheid van een Gereformeerde basisschool trekt de gemeente gezinnen met kinderen. Er zijn twee leden met moslimachtergrond: een Afghaanse man en een Armeens-Iraanse vrouw, wiens man Armeens-Orthodox christen is. Hij is als eerste bijna twintig jaar geleden lid geworden van de Koningshof. Zijn vrouw en vijf volwassen kinderen zijn later gekomen.

---

⁶⁸ www.gkv-leusden.nl [21 juni 2021].

⁶⁹ www.irankerk.nl [21 juni 2021].

3.5.1.3. *Geschiedenis en organisatie van het asielzoekerswerk*

Vanaf 1990 tot 2009 was er een asielzoekerscentrum eerst buiten en vanaf 2004 in het dorp gevestigd. In de negentiger jaren gaven enkele gemeenteleden daar taallessen en bezochten zij vluchtelingen. In 2005 richtten zij een werkgroep asielzoekers op, die sociaal-maatschappelijke activiteiten organiseerde en Bijbelstudies gaf op het AZC zonder mandaat van de kerkenraad, maar met steun van beide predikanten.

Tot 2009 bezochten wekelijks 15 tot 20 asielzoekers de kerkdiensten, die niet vertaald werden. Geen van de MBBs die in die tijd gedoopt is, is geïntegreerd in de Koningshof, enkelen zijn na verhuizing geïntegreerd in een andere (Gereformeerde) kerk. Eén van hen is in het onderzoek betrokken.

Op initiatief van een Iraanse MBB in het AZC, worden in mei 2006 de Gereformeerde Farsi-Nederlandse Integratiediensten (GFNI) opgezet, ondersteund door drie GKv kerken in Amersfoort en Leusden.

Van 2014 tot 2018 leidden twee echtparen uit de Koningshof een Bijbelstudiegroep voor Farsisprekenden in Amersfoort en omgeving. In die tijd raakten de Afghaanse man en de Armeens-Iraanse vrouw bij de kerk betrokken en werden zij gedoopt.

Van 2015 tot 2016 was er een noodopvanglocatie gevestigd dicht bij de Koningshof en werd er een soos geopend in het kerkgebouw. De kerkenraad stelde een coördinator aan voor de opvang van asielzoekers. Asielzoekers bezochten opnieuw diensten en Arabischsprekende vluchtelingen werden naar de Arabisch-Nederlandse diensten van Oase in Amersfoort gebracht. De huidige Syrische voorganger van deze kerk is met zijn gezin gastlid van de Koningshof, maar er is geen ondersteuning van zijn werk.

Voor het onderzoek zijn de website van de kerk en van de GFNI-diensten geraadpleegd evenals een rapport over de noodopvang, op de website van de burgerlijke gemeente⁷⁰. Er zijn zeven vluchtelingen geïnterviewd, van wie vijf (momenteel) lid zijn van een andere Gereformeerde Kerk. Verder is er gesproken met een emeritus-predikant en een Bijbelstudieleider. Op 9 juni is een onlinebijbelstudie van Oase geobserveerd en op 27 juni een Farsi-Nederlandse integratiedienst bezocht in de Ontmoetingskerk in Vathorst. Daarnaast zijn zeven online-GFNI-diensten geobserveerd en vijf onlinediensten van de Koningshof van april tot juni 2021.

---

⁷⁰ www.gemeentebestuur.leusden.nl/Documenten/Presentaties/Rapport-evaluatie-noodopvang.pdf

3.5.2. Motieven voor het integreren van vluchtelingen met moslimachtergrond in de kerk

In de interviews is aan de leidinggevenden gevraagd wat hun motief en dat van de kerk is voor het asielzoekerswerk, wat zij van vluchtelingen leren en waarom de kerk volgens hen MBBs moet integreren.

De leidinggevenden zeggen:

- Dat het gaat om het omzien naar vluchtelingen vanuit de liefde van God.
- Dat het gaat om het vertellen over de liefdevolle Vader van Jezus Christus aan moslims, die God naar ons toe gebracht heeft.

De predikant die van 2013 tot 2018 de gemeente diende en na zijn emeritaat er nog lid van is, wil MBBs in de Koningshof integreren:

“Het verlost een kerk van de vanzelfsprekendheid van ‘wij hebben het goed met elkaar’ als witte, Hollandse christenen. Het laat ons beseffen dat het Koninkrijk van God wereldwijd is en dat er allerlei talen gesproken worden en stijlen van kerkzijn gangbaar zijn.”⁷¹

De Bijbelstudieleider denkt daarentegen dat MBBs beter opgenomen kunnen worden in een Nederlands-Iraanse gemeente dan in een Gereformeerde Kerk:

“Ik heb altijd gewild dat de Nederlands-Iraanse diensten deel zouden worden van ICF: dat je elkaar steunt in interculturaliteit zoals in Oase: een deel Nederlanders en een deel Arabischsprekenden.”⁷²

3.5.3. Motieven om als vluchteling naar de Koningshof te gaan

In de interviews is aan MBBs gevraagd hoe ze bij een Nederlandse kerk zijn gekomen en waarom ze bij een Nederlandse kerk willen horen.

Twee mannen en een vrouw noemen als aanleiding om naar de Koningshof te gaan⁷³:

- Dat ze zich hadden afgekeerd van de islam en op zoek waren.
- Dat gemeenteleden hen opzochten in het AZC en uitnodigden voor een Kerstfeest.
- Dat ze iedere zondag met een hele groep uit het AZC naar de kerk gingen.
- Dat familieleden haar meenamen.

---

⁷¹ Interview afgenomen op 26 februari 2021. Volgende citaten komen uit dit interview.

⁷² Alle citaten van hem komen uit een interview van 18 februari 2021.

⁷³ Interviews zijn afgenomen via Whatsapp op 27 en 30 januari 2021 en tijdens een wandeling op 19 maart 2021.

- Dat hij met een Iraanse vriend in het AZC meeging naar culturele activiteiten en later ook de GFNI-diensten.

Als motieven om in de Koningshof of een andere Gereformeerde Kerk te integreren noemen zij:

- Dat ze de Nederlandse cultuur willen leren kennen.
- Dat de Koningshof dichtbij is.
- Dat de Koningshof bij mijn verhuizing in 2009 contact legde met de Gereformeerde Kerk daar.

3.5.4. Praktijken die integratie van MBBs in deze kerk bevorderen

In de interviews is aan de MBBs gevraagd wat maakt dat ze nog steeds betrokken zijn bij een Nederlandse kerk en wat hen helpt te groeien in geloof. De leidinggevenden is gevraagd wat volgens hen de integratie van MBBs bevordert en wanneer zij in hun ogen geïntegreerd zijn.

3.5.4.1. Diaconale hulp

De predikant meent dat de zichtbaarheid en betrokkenheid van de Koningshof bij diaconale projecten heeft gemaakt dat vluchtelingen met de kerk in contact kwamen:

“De voedselbank zit er en beide asielzoekerscentra waren op 80 tot 100 meter van de kerk af. In 2015/2016 bij de laatste vluchtelingeninstroom (...) is er een soort soos geweest in de Koningshof. (...) Dat gaf een zekere vertrouwdheid met het gebouw en met de mensen die daaraan meededen, een stuk of 10 echtparen”.

De geïnterviewde MBBs hebben alle zeven taallessen en soms ook andere diaconale hulp gehad van een kerk. Drie van hen kregen taallessen van gemeenteleden van de Koningshof.

3.5.4.2. Gastvrijheid

Vluchtelingen ontmoetten vrijwilligers uit de Koningshof bij taallessen en sociale activiteiten in het AZC en werden door hen uitgenodigd voor de kerkdienst. Daar voelden ze zich direct thuis, omdat ze hartelijk welkom geheten werden.

Eén vrouw vertelt dat ze na verhuizing uit Amersfoort naar de Gereformeerde Kerk in haar nieuwe woonplaats ging en dat ze daar juist niet welkom werd geheten:

“Hoe is het als de gast bij de voordeur komt en jij blijft op de bank zitten? Wat voelt jouw gast? Ik zag mensen zitten op hun eigen stoel en ze keken niet naar mij en praatten niet met mij”.

Zij heeft zich nog steeds niet bij een kerk in haar woonplaats aangesloten.

3.5.4.3. Interculturele bediening

De MBBs noemen twee elementen van een interculturele bediening als van belang voor hun integratie in de kerk: de GFNI-diensten en de Farsibijbelstudie.

Vijf van de zeven MBBs komen bij de GFNI-diensten. De Iraanse man die ze opzette, wilde daarmee Farsisprekende en Nederlandse christenen samenbrengen:

“Ik wilde niet Farsidiensten, maar integratiediensten. (...) Ik wilde dat ze niet alleen het geloof leren, maar ook de christelijke cultuur leren van Nederlandse christenen”.⁷⁴

“Ik wilde de drempel van de diensten lager maken en de Nederlanders laten zien hoe we met die mensen om moeten gaan.”

“Integratiediensten zijn ook voor de predikanten goed, dan leren ze begrijpen wie wij zijn als buitenlanders”.

Tegenover de dwaalleer die hij bij sommige Iraanse charismatische predikers hoort, wil hij een Bijbelse Gereformeerde boodschap brengen. Hij kreeg steun vanuit drie Gereformeerde Kerken in Amersfoort en Leusden waar Farsisprekenden kwamen. Vanaf mei 2006 worden tweewekelijkse GFNI-diensten gehouden in de Martuskerk. Bezoekers komen uit heel Nederland. De diensten zijn niet bedoeld als vervanging, maar als aanvulling op kerkdiensten in de eigen woonplaats.

“Wij leggen contact met kerken en ik geef de dominee of ouderling de naam en dan probeer ik daar een groep van asielzoekers te laten maken”.

De organisatie van de GFNI-diensten is in handen van een stuurgroep met twee Iraniërs en twee Nederlanders, die vanaf april 2020 fungeert als deputaatschap van de classis Amersfoort van de GKv. Sinds de lockdown zijn er wekelijks online-uitzendingen: de ene week met een Nederlandse voorganger en Farsivertaling en de andere week volledig in Farsi. De uitzendingen worden bekeken door wel tweehonderd Farsisprekenden. Er komen reacties en verzoeken om voorbede vanuit de hele wereld.

Op 27 juni bleken in de dienst slechts 8 Farsisprekenden en 4 Nederlanders, inclusief ikzelf en de predikant, aanwezig te zijn, mogelijk omdat de diensten tijdelijk op een onbekende locatie worden gehouden. Er was ruimschoots gelegenheid om elkaar voor en na de dienst te ontmoeten. Door de beperkende maatregelen vanwege COVID-19 is het niet meer mogelijk om samen te eten.

---

⁷⁴ Alle citaten van hem komen uit een interview van 10 maart 2021.

3.5.4.4. *Bijbels onderwijs en discipelschapstrajecten toegespitst op de vragen van MBBs*

De MBBs geven aan dat twee praktijken hen vooral hebben geholpen bij de integratie in een Gereformeerde Kerk: het dooponderwijs en de Farsibijbelkring.

Toen de predikant in 2013 in de Koningshof aan het werk ging, trof hij een groep zoekers aan die een Bijbelcursus volgden, de Deltacursus. Aan diegenen onder hen die gedoopt wilden worden, is hij de cursus *Christianity Explored*⁷⁵ gaan geven met videolessen die in Farsi ondertiteld zijn. De Armeens-Iraanse vrouw en de Afghaanse man kregen deze dooplessen.

Daarnaast geven vijf van de zeven MBBs aan dat ze veel hebben gehad aan de Farsibijbelkring. De Bijbelstudieleider zegt over de kring, die van 2014 tot 2018 bij mensen thuis samenkwam:

“Het waren asielzoekers die betrokken waren bij verschillende kerken, Gereformeerde Kerken en Evangelische Kerken. (...) Mensen namen elkaar mee. De ontmoetingen werden sterk gewaardeerd en er werd over allerlei andere dingen gepraat. We hebben het evangelie van Lucas doorgenomen en het over het gebed gehad.”

Het was volgens hem niet nodig om het over de vragen van moslims over het christelijk geloof te hebben, omdat de deelnemers geen moslim meer waren. Toen er onenigheid in de groep kwam, werd MBBs geadviseerd om zich in de eigen kerk bij een Bijbelkring aan te sluiten.

Sinds 2018 zijn er door leden van de Koningshof geen Farsibijbelstudies of dooplessen voor MBBs meer gegeven en er kon dus niet geverifieerd worden in hoeverre men op specifieke vragen van MBBs ingaat.

3.5.4.5. *Geloofsopvoeding*

Een Iraanse vrouw die in een andere GKv in Amersfoort lid is, vertelt dat ze het belangrijk vindt dat haar dochter Bijbelles krijgt in de kerk. Dat is helaas vanwege de lockdown gestopt. De andere geïnterviewden hebben geen minderjarige kinderen.

3.5.4.6. *Praktijken van sociaal-relatieve aard*

Op de vraag wat hen helpt om zich thuis te voelen in de kerk, zeggen drie MBBs dat ze nauw contact hebben met een echtpaar of gezin.

---

⁷⁵ Zie noot 41.

“Ik heb ook twee Nederlandse ouders daar. Als ik problemen heb en met iemand wil praten, dan kan ik altijd bij hen terecht en ook bij hun kinderen”.⁷⁶

De predikant ziet dat voor de Afghaanse man de Nederlandse kring de rol van familie vervult: hij leeft actief mee en met ondersteuning van andere kringleden kon hij familieleden in Afghanistan helpen.

De Bijbelstudieleider concludeert echter ten aanzien van de Koningshof:

“De meeste gemeenteleden hebben niet die waardevolle ontmoetingen gehad met asielzoekers en blijven dus op een afstand van hen”.

Bij de GFNI-diensten leggen MBBs volgens hem ook geen relaties met Nederlanders, omdat die er bijna niet meer komen, en daardoor integreren MBBs niet in de Koningshof.

3.5.4.7. Praktijken met respect voor eigen taal en cultuur van de MBBs

In de interviews en observaties valt vooral de afwezigheid van praktijken op, die zich richten op taal en cultuur van de MBBs:

- In de vijf geobserveerde online-uitzendingen van kerkdiensten is in de prediking, in de voorbede of in de muziekkeuze niet te merken, dat er meerdere Farsisprekenden waaronder twee MBBs lid zijn van de Koningshof.
- Ook in de preken in de GFNI-diensten die zijn geobserveerd, worden erg ‘Nederlandse’ voorbeelden gebruikt, die de vertaler dan moet aanvullen met ‘Perzische’ beelden. Er worden veel Westerse liederen in Farsivertaling of met ondertiteling getoond. De bezoekers van de dienst op 27 juni hebben duidelijk meer met een authentiek Iraans lied. Dat wordt meegezongen.

3.5.4.8. Actieve participatie van MBBs

Vijf MBBs zien het delen van het evangelie met Farsisprekers als hun voornaamste taak. Vier van hen doen dat vooral door zich in te zetten voor de GFNI-diensten, waarvan twee in de stuurgroep.

Bij de observatie van zeven integratiediensten valt het op dat de Iraniërs de logistiek en techniek ter hand nemen en de schriftlezing, maar dat de preek en de voorbeden geheel door de Nederlandse voorganger worden gedaan. De initiatiefnemer van de diensten leidt wél de Farsisdiensten. Hij constateert dat Nederlanders het leiderschap in de kerk niet makkelijk overdragen:

---

⁷⁶ Alle citaten van haar komen uit een interview op 27 januari 2021.

“Nederlanders willen in de kerk vaak de baas spelen: zij zijn allang christen en weten alles beter. Maar de nieuwe gelovigen zijn als nieuwe bloemen: je moet ze de tijd geven om te groeien”.

3.5.4.9. Praktijken met aandacht voor de beleving en praktische toepassing van het geloof

In de integratiediensten worden in preken en gebeden thema's als geloofsvervolgung, angst en onzekerheid over de asielprocedure en dankbaarheid voor verkregen verblijfsvergunningen genoemd.

Een Iraanse vrouw mist in Gereformeerde kerkdiensten de enthousiaste beleving van het geloof:

“Het geloof in Iran was heel anders dan in de Gereformeerde Kerk. De muziek en het dansen. In de Gereformeerde Kerk moet je helemaal stil zijn.”

3.5.5. Factoren die integratie van MBBs in deze kerk belemmeren

Aan de asielzoekers is gevraagd wat ze moeilijk vinden in hun Gereformeerde Kerk en aan de leidinggevenden wat volgens hen de integratie van MBBs in hun gemeente belemmert.

3.5.5.1. Taal- en cultuurverschillen

Vluchtelingen geven aan dat de Nederlandse preken in de Gereformeerde Kerken in Leusden en Amersfoort voor hen moeilijk te begrijpen zijn. Alleen in de Schaapskooi in Amersfoort-Oost werden de fysieke diensten vertaald in Farsi. Dat gebeurt bij de online-uitzendingen echter niet meer. MBBs zien verder onbegrip bij Nederlanders voor hun cultuur:

“Veel Nederlanders begrijpen sommige dingen niet: dat Iraanse mensen als ze naar de kerk gaan de mooiste kleren aandoen en make-up. Voor hen is de kerk een feest”.

3.5.5.2. Verhuizing of overplaatsing

De begeleiding vanuit de GFNI-diensten van MBBs naar een kerk in de eigen woonomgeving, is maar ten dele gelukt. Drie van de zeven MBBs hebben na hun verhuizing geen goede aansluiting gevonden. Eén van hen komt al zeven jaar lang elke zondag een uur rijden naar Amersfoort voor de GFNI-diensten en om te vertalen in een Gereformeerde kerk daar.

De predikant zegt daarover:

“Ik heb de indruk dat de integratiediensten dan ook een soort achterdeur vormen, waardoor er niet direct motivatie is om iets anders te zoeken”.

3.5.5.3. *Geen nieuwe asielzoekers*

Door de sluiting van de AZCs in de omgeving zijn er in de Koningshof geen nieuwe MBBs bijgekomen. De predikant heeft via het Taalcafé contact met statushouders die in Leusden een woning krijgen, maar dat waren recentelijk geen asielzoekers met moslimachtergrond.

3.5.6. Conclusies vanuit het gesprek van drie theologische stemmen

In de eerste paragraaf wordt beschreven hoe de normatieve stem van Schrift en Gereformeerde belijdenis volgens de MBBs en in observaties te horen is in de praktijken van integratie.

3.5.6.1. *Schrift en Gereformeerde belijdenis*

- De Iraanse initiatiefnemer wil in de integratiediensten Gereformeerde prediking stellen tegenover de charismatische misstanden die hij ziet bij Iraanse predikers. Of de bezoekers ook specifiek voor Gereformeerde preken naar deze diensten komen, bleek niet in de gesprekken met MBBs na de GFNI-dienst op 27 juni. Ze zeiden deze diensten vooral te bezoeken om Farsisprekende medegelovigen te ontmoeten. Enkele bezoekers gaan daarnaast naar een plaatselijke Gereformeerde Kerk. Eén vrouw zei ook de Farsibijbelstudies van een evangeliegemeente te bezoeken.
- De emeritus-predikant heeft dooplessen uit de Heidelbergse Catechismus gegeven, en gebruikte later een Anglicaanse cursus gebaseerd op de brief aan de Filippenzen. De geïnterviewde MBBs zeggen allen veel geleerd te hebben van het gedegen Bijbelonderwijs, dat zij jaren geleden ontvangen hebben. Observaties konden echter niet plaatsvinden omdat er momenteel geen Bijbelstudies en dooplessen gegeven worden.

In de volgende twee paragrafen vergelijken we wat leidinggevendenden zeggen over integratie ('espoused theology') met wat de MBBs daarover zeggen en wat in observaties naar voren gekomen is ('operant theology').

3.5.6.2. *MBBs integreren in een Gereformeerde Kerk?*

- De GFNI-diensten zijn opgezet als sluis naar integratie in een lokale Gereformeerde Kerk.
- De Bijbelstudieleider meent dat integratie in een Gereformeerde Kerk niet werkt en dat de GFNI-diensten beter een soort ICF kunnen worden met Nederlanders en Farsisprekenden.
- Bij de observaties bleken in GFNI-diensten weinig Nederlanders te komen: er vindt daardoor geen ontmoeting plaats tussen MBBs en Nederlandse gelovigen en dat bevordert niet integratie in een Nederlandse kerk.
- Twee MBBs geven aan moeite te hebben met integreren in een plaatselijke Gereformeerde Kerk. Voor één van hen fungeren de GFNI-diensten als alternatief.

- Er zijn wel MBBs door begeleiding vanuit de GFNI-diensten geïntegreerd in een plaatselijke kerk, zoals blijkt uit observatie van de Paasdienst van de Protestantse kerk in Rijnsburg waarin een Iraans echtpaar is gedoopt.
- Van degenen die vóór 2009 in de Koningshof zijn gedoopt, is niemand geïntegreerd. Eén is na een warme overdracht wel geïntegreerd in een andere Gereformeerde Kerk.

3.5.6.3. Betrokkenheid van MBBs bij diensten

- De emeritus-predikant geeft aan het voor integratie van belang te vinden dat MBBs ook taken hebben in de kerk. Hij wilde in zijn tijd in preken steeds rekening houden met de MBBs in de gemeente.
- In de geobserveerde kerkdiensten is niet (in preken, gebeden of muziek) te merken dat men zich momenteel bewust is van de aanwezigheid van MBBs.
- MBBs wel leiderschapsfuncties en taken bij de GFNI-diensten. Ook in die diensten worden echter de meeste onderdelen door de Nederlandse voorganger geleid.

Er zijn binnen de leidinggevenden in de Koningshof dus verschillende opvattingen over integratie van MBBs: de predikant en de Iraanse leider menen dat er integratie in de Gereformeerde Kerk moet plaatsvinden, terwijl de Bijbelstudieleider meent dat MBBs beter een aparte Nederlands-Iraanse gemeente kunnen vormen.

In de Koningshof zijn twee MBBs geïntegreerd: zij zijn meer dan twee jaar betrokken en voelen zich er thuis. Dat er geen nieuwe asielzoekers bijgekomen zijn, hangt mogelijk niet alleen samen met het sluiten van het AZC, maar ook met de afwezigheid van vertaling in de diensten. Gelet op wat in paragrafen 3.5.6.2 en 3.5.6.3 is geconstateerd, is het aan te bevelen meer aandacht te geven aan de MBBs in de eigen diensten. Daarnaast is het aan te bevelen meer Nederlanders bij de GFNI-diensten te betrekken en Farsisprekende bezoekers van die diensten intensief te begeleiden bij overgang naar een lokale kerk. Zo kunnen deze GFNI-diensten integratie in een plaatselijke kerk bevorderen.

3.6. Overeenkomsten en verschillen in de motieven en praktijken van de vier kerken

In par. 3.2 tot en met 3.5 zijn de motieven voor en praktijken van integratie van vier Gereformeerde Kerken en de factoren die integratie belemmeren, beschreven per kerk. De motieven van de kerken om naar moslimvluchtelingen uit te reiken en hen te integreren, komen in grote lijnen overeen. Alle kerken noemen als motief dat ze het evangelie willen brengen aan moslims en hen vanuit Gods liefde willen dienen. Ze willen MBBs integreren in de kerk, omdat het de kerk verrijkt en omdat het goed is voor de integratie van MBBs in de Nederlandse samenleving.

De praktijken die de vier kerken hanteren blijken meer uiteen te lopen en zijn ook moeilijker te vergelijken, omdat de omstandigheden van de kerken nogal verschillen. De belangrijkste verschillen zijn:

- De samenstelling van de gemeente: drie kerken hebben meer dan 500 leden, waarvan een groot percentage jonger dan 25. In deze kerken zijn meer mensen om het asielzoekerswerk te dragen. Tegelijk kan een MBB zich in een grote kerk verloren voelen. De Mattheüskerk is klein en meer vergrijsd. In deze kerk zijn minder mensen om het vluchtelingenwerk uit te voeren en dat moet opgevangen worden door vrijwilligers vanuit andere kerken. Tegelijk kunnen MBBs zich er sneller thuis voelen.
- De aanwezigheid van een AZC in de buurt van de kerk. Is er een AZC in de buurt, zoals bij de Mattheüskerk en de Koningskerk het geval is, dan geeft dat al gauw genoeg MBBs om een kring mee te vormen, maar is er de uitdaging van overplaatsingen van asielzoekers. Kerken die geen AZC in de buurt hebben, hebben een meer stabiele populatie van statushouders. De groep MBBs kan echter te klein zijn (geworden) om een kring mee te vormen.
- Het tijdstip van aanvang van het vluchtelingenwerk: in de Koningshof is dat vijftien jaar geleden, in de andere drie kerken vijf jaar geleden.
- De samenstelling van de groep MBBs: in de Emmaüskerk gaat het vooral om alleenstaande jongemannen die onlangs in Nederland christen geworden zijn, terwijl bij de Koningshof alleen oudere MBBs betrokken zijn die meer dan vijf jaar geleden bekeerd zijn.

Omdat de omstandigheden van de kerken zo verschillend zijn, is uit vergelijking van de vier kerken moeilijk te concluderen welke praktijken vruchtbaar zijn voor integratie van MBBs in Gereformeerde Kerken. In het volgende hoofdstuk willen we om die reden de antwoorden van alle MBBs ten aanzien van praktijken die volgens deskundigen vruchtbaar zijn, vergelijken en zien wat dit oplevert voor de doordinking van de opvang en integratie van MBBs.

4. Conclusies ten aanzien van praktijken voor integratie van MBBs in Gereformeerde Kerken

Deelvraag 6 luidt: Wat levert het beschrijven op voor het doordenken van de opvang en integratie van MBBs in Gereformeerde Kerken?

Ter beantwoording van die vraag worden in dit hoofdstuk de antwoorden van alle MBBs (n=21) en observaties van praktijken van integratie samengenomen: deze tonen de in de kerkelijke praktijken verweven theologie. Deze 'operant theology' wordt vergeleken met wat deskundigen zeggen ten aanzien van negen praktijken die volgens hen integratie bevorderen (de formele theologie)⁷⁷.

Dit wordt weergegeven in de paragrafen 4.1 tot 4.9.

In paragraaf 4.10 worden vanuit de vergelijking van de 'formal theology' met de 'operant theology' van vier Gereformeerde Kerken voorzichtige conclusies getrokken ten aanzien van praktijken die de integratie van vluchtelingen in een Gereformeerde Kerk lijken te bevorderen.

Tenslotte worden in paragraaf 4.11 aanbevelingen voor verder onderzoek gedaan.

Van de 23 moslimvluchtelingen die in het onderzoek betrokken zijn, zijn er twee niet bekeerd tot het christelijk geloof. Hun antwoorden zijn meegewogen bij de praktijken van eerste opvang van moslimvluchtelingen (par. 4.1 en 4.2), maar niet bij de praktijken van integratie. (4.3 tot 4.9).

4.1. Diaconale hulp

Deskundigen noemen diaconale hulp aan moslimvluchtelingen en met name taallessen als een praktijk die het eerste contact tot stand brengt en tevens integratie bevordert. Het geven van financiële ondersteuning kan echter bij moslimvluchtelingen oneigenlijke motieven voor kerkbezoek tot gevolg hebben en een belemmering voor integratie vormen.

Alle 23 MBBs is gevraagd hoe het eerste contact met de in het onderzoek betrokken Gereformeerde kerk tot stand gekomen is. Naast een vriend (9) of familielid (1) die hen meegenomen heeft naar de kerk, noemen alle moslimvluchtelingen een vorm van diaconale hulp als eerste contact:

Eerste contact met de Gereformeerde Kerk		
Factoren	Totaal (n=23)	% van Totaal
Taallessen	15	65%
Bezoeker AZC	14	61%
Vriend/mede-asielzoeker	9	39%

⁷⁷ Zie par. 2.5.9, p.39.

Sociale en culturele activiteiten	9	39%
Maaltijden	7	30%
Hulp bij huisvesting/ verhuizing	7	30%
Hulp bij asielprocedure	6	26%
Familielid	1	4%

Tabel 11: Praktijken bij eerste contact

Het gaat in deze antwoorden om een combinatie van factoren: men heeft bijvoorbeeld taallessen gekregen, is bezocht door een lid van de Gereformeerde Kerk en toen uitgenodigd voor een maaltijd bij de kerk.

Van de moslimvluchtelingen geven 18 (78%) aan dat zij naar een Gereformeerde Kerk zijn gegaan om de Nederlandse taal en cultuur te leren. Voor 15 (65%) betekent dat onder andere dat ze taallessen gekregen hebben van gemeenteleden.

Alle vier Gereformeerde Kerken hebben ofwel zélf taallessen aangeboden of zijn via gemeenteleden betrokken bij een vorm van taalonderwijs van een vluchtelingenorganisatie.

Het aanbieden of meedoen aan taalonderwijs blijkt in de vier Gereformeerde Kerken een vruchtbare praktijk te zijn, niet alleen om een eerste contact te leggen met moslimvluchtelingen, maar ook om hen die christen geworden zijn te integreren in de kerk. Gemeenteleden die taallessen geven en asielzoekers bezoeken in een AZC, bouwen een relatie op met hen.

Om moslimvluchtelingen in contact te brengen met meerdere gemeenteleden blijkt het organiseren van sociale en culturele activiteiten als een Kerstfeest, een viering van het Iraans nieuwjaar (op 21 maart) of een (buurt-)maaltijd een vruchtbare praktijk.

Daarnaast geven moslimvluchtelingen aan dat hulp bij de asielprocedure, bij huisvesting of bij hun verhuizing, een rol hebben gespeeld bij het eerste contact met de kerk.

Twee kerken in het onderzoek geven financiële ondersteuning, waarvan één alleen reiskostenvergoeding om naar kerkelijke activiteiten te komen.

4.2. Gastvrijheid

De vluchtelingen die in hun contacten met andere asielzoekers of kerkleden hebben aangegeven dat ze belangstelling hebben voor het christelijk geloof, zijn op een zeker moment ook meegenomen naar een kerkdienst.

Voor 21 van de 23 moslimvluchtelingen (91%) heeft de liefde en hartelijkheid waarmee ze ontvangen werden, bijgedragen aan hun integratie in de kerk.

4.3. Een interculturele bediening

Deskundigen geven aan dat voor de integratie van MBBs een interculturele bediening van essentieel belang is. Een bediening beschouwen zij als intercultureel als er zowel gezamenlijke bijeenkomsten van autochtone leden en MBBs zijn als ook kringen of vieringen specifiek voor MBBs. Die kringen of bijeenkomsten voor MBBs zijn alleen mogelijk als er meerdere leden met moslimachtergrond in een kerk zijn.

In het onderzoek blijkt een interculturele bediening voor de MBBs inderdaad van groot belang voor hun integratie. Op de vraag aan de MBBs waarom ze bij de Gereformeerde Kerk betrokken blijven, noemen zij de volgende vier factoren die we in dit onderzoek als elementen van een interculturele bediening typeren:

Factoren	Totaal	% van n	n=
Farsibijbelstudie	17	81%	21
Meerdere MBBs	12	57%	21
Vertaling in de dienst	11	52%	21
Speciale diensten	8	72%	11

Tabel 12: Interculturele bediening

De Farsibijbelstudie is voor de MBBs in de interculturele bediening verreweg de belangrijkste praktijk. Alle vier Gereformeerde Kerken hebben die praktijk gehad. In één kerk is dit drie jaar geleden gestopt. De vier MBBs die de Farsibijbelstudie niet noemen, waren al voldoende vaardig in Nederlands om zich bij een Nederlandstalige kring aan te sluiten.

Voor de helft van de MBBs was vertaling - zeker in het begin- belangrijk. In één kerk is nooit vertaling geboden. Twee kerken bieden vertaling van de fysieke kerkdiensten aan, maar niet van de online-uitzendingen tijdens de pandemie. De vluchtelingen die nog niet voldoende Nederlands beheersen, hebben daardoor meer dan een jaar de kerkdiensten niet mee kunnen maken. Het aantal MBBs voor wie vertaling van diensten nog steeds van belang is voor hun integratie is tijdens de lockdown van 11 gedaald naar 8 (38%).

Er zijn twee kerken met online-uitzendingen van speciale op MBBs gerichte diensten mét Farsivertaling. Van de 11 MBBs uit deze kerken noemen 8 (72%) de speciale diensten als van belang voor hun integratie. De uitzendingen blijken volgens de leidinggevenden door veel meer Farsisprekenden online bekeken te worden dan men ooit fysieke bezoekers in de speciale diensten heeft gehad.

4.4. Onderwijs en discipelschapstrajecten toegespitst op de vragen van MBBs

Deskundigen constateren dat christenen met moslimachtergrond om te integreren in de kerk een specifieke discipelschapstraining nodig hebben die begint met een zorgvuldig dooptraject van één tot twee jaar. Een vruchtbare discipelschapstraining gaat in op de vragen die mensen met een moslimachtergrond hebben bij het christelijk geloof.

Van alle MBBs noemt 81% dat ze (vooral) door de Farsibijbelstudie bij de Gereformeerde kerk betrokken zijn. Tijdens de lockdown is die studie voor velen de enige plek geweest waar men (digitaal) kon samenkomen. Daarnaast noemen 13 van de 16 die in Nederland gedoopt zijn (ook 81%) het dooponderwijs als integratie bevorderende praktijk met voor sommigen daaraan voorafgaand de Alpha-of Deltacursus of de AlMassiracursus.

Factoren	Totaal	% van n	n=
Farsibijbelstudie	17	81%	21
Dooples	13	81%	16
Alpha-/Delta-/ AlMassiracursus	9	43%	21

Tabel 13: Bijbelonderwijs aan MBBs

4.4.1. Zorgvuldige dooptrajecten

Om te onderzoeken hoe zorgvuldig het dooptraject is in de vier Gereformeerde Kerken, is aan MBBs in het onderzoek gevraagd hoe het traject naar hun doop toe is vormgegeven en hoelang het geduurd heeft.

Van de 16 die in Nederland gedoopt zijn, hebben slechts 2 een dooptraject van minder dan een half jaar gehad (niet in een Gereformeerde Kerk), 7 tussen een half jaar en een jaar en 7 meer dan een jaar. In drie kerken duurde het dooptraject tenminste een half jaar en in één kerk meer dan een jaar. Na de doop wordt het onderwijs voortgezet in discipelschapscursussen. In de onderzochte kerken fungeert de Farsibijbelstudie als zodanig of de Deltacursus.

4.4.2. Ingaan op specifieke vragen van vluchtelingen met moslimachtergrond

Drie Bijbelleraren ontwikkelen alle dooplessen en Bijbelstudies zelf en maken geen gebruik van materialen die ontwikkeld zijn voor mensen met moslimachtergrond. Eén van hen heeft wel verschillende cursussen van de stichtingen *Evangelie & Moslims* en *Gave* gevolgd en houdt rekening met de specifieke vragen die leven bij MBBs met name over vergeving, geloofszekerheid en de Drie-eenheid. Dit blijkt ook uit de geobserveerde lessen. De andere twee zeggen zich niet te richten op deze vragen. Bij de één kwamen ze in de geobserveerde les inderdaad niet aan de orde. De ander leidt geen Bijbelstudies meer en observatie was daardoor niet mogelijk.

In een vierde kerk zijn drie mensen bij de Bijbelstudies betrokken die meer dan twintig jaar ervaring hebben in het werken met moslims. Zij geven tijdens de studies aandacht aan specifieke vragen van MBBs ten aanzien van eer en schaamte bijvoorbeeld. Deze kerk biedt naast de Farsibijbelstudie de AlMassiracursus aan, die ontwikkeld is voor zoekers met moslimachtergrond.

Of studies die meer ingaan op de vragen van MBBs de integratie meer bevorderen dan studies die dat niet doen, is uit de antwoorden van MBBs niet te concluderen. Dit zou nader onderzocht kunnen worden.

4.5. Geloofsopvoeding

Deskundigen benadrukken dat MBBs ondersteuning bij de geloofsopvoeding van hun kinderen nog meer nodig hebben dan autochtone Nederlanders, omdat die geloofsopvoeding niet meer door de gemeenschap kan worden gedaan, zoals ze dat in hun islamitisch thuisland gewend waren.

De vier vrouwen met minderjarige kinderen vinden het allen belangrijk voor hun integratie dat hun kinderen in de kerk Bijbelonderwijs krijgen.

In één kerk is een pleeggezin geregeld voor twee jongens, die zo nieuwe grootouders gekregen hebben die kunnen assisteren bij de (geloofs-)opvoeding.

Twee vrouwen hebben aarzeling bij de kinderdoop, omdat hen als kind de islam is opgedrongen en zij vinden dat hun kind de eigen religie moet kunnen kiezen. Eén van hen is van standpunt veranderd, nadat ze de Heidelbergse Catechismus had vertaald. Ze is de kinderdoop gaan waarderen als teken van Gods belofte.

Omdat maar vier MBBs minderjarige kinderen hebben, is verder onderzoek noodzakelijk om te concluderen of ondersteuning bij de geloofsopvoeding integratie van MBBs bevordert.

4.6. Praktijken van sociaal-relatieve aard

Deskundigen verstaan onder integratie van MBBs in bestaande kerken, dat zij langdurige en wederkerige relaties hebben. Voor alle geïnterviewde MBBs blijken de relaties binnen de Gereformeerde Kerk inderdaad een reden om bij deze kerk betrokken te blijven. De relaties die zij noemen zijn divers:

Factoren	Totaal (n=21)	% van Totaal
Echtpaar/gezin/mentor	16	76%
Vrienden	15	71%
Uitnodiging bij mensen thuis	11	52%
Nederlandse kring	5	24%
Jeugdwerk	4	19%

Tabel 14: Relaties

Voor 76% van de MBBs is de relatie met een mentor belangrijk. De rol van mentor(-en) wordt voor veel MBBs vervuld door degene(-n) die hen dooples, Bijbelstudie of taalles hebben gegeven. De twee jongens die als alleenstaande minderjarige asielzoeker in Nederland zijn gekomen, beschouwen hun mentoren als nieuwe ouders en hadden een zo nauwe band opgebouwd met hen, dat ze terugplaatsing naar een AZC in de buurt gevraagd hebben. Twee MBBs hebben een bijzondere band opgebouwd met een gezin waar ze een tijdlang zijn opgevangen. De jongere MBBs hebben met name door het jeugdwerk contacten gekregen.

In drie kerken zijn activiteiten georganiseerd waarbij MBBs en autochtone leden elkaar kunnen ontmoeten: maaltijden, sport- en speldagen, jeugdkampen en een (taal-)maatjesproject.

Van de 5 MBBs die deel uitmaken van een Nederlandse kring, hebben slechts twee fysieke ontmoetingen gehad in het afgelopen coronajaar.

Bij 6 MBBs beperken de contacten zich tot de direct betrokkenen bij Bijbelstudies en speciale diensten. Omdat er geen activiteiten toegestaan waren vanwege de pandemie, hebben ze geen relaties met andere gemeenteleden opgebouwd. Degenen met beperkte contacten die nog in een asielpcedure zijn, weten niet of ze zich bij deze Gereformeerde Kerk zullen aansluiten. Het tekort aan relaties lijkt hun integratie te belemmeren.

4.7. Praktijken met respect voor de taal en cultuur van MBBs

Deskundigen benadrukken dat integratie van vluchtelingen in een Gereformeerde Kerk niet betekent dat zij zich moeten aanpassen aan de dominante cultuur, maar dat de autochtone gemeenteleden ook leren van de cultuur van MBBs en van de wijze waarop zij het christelijk geloof vormgeven.

Vruchtbare praktijken van integratie maken gebruik van de eigen taal van MBBs en staan open voor hun cultuur.

Op de vraag wat hun integratie in de Gereformeerde Kerk belemmert, noemen MBBs zowel externe als interne factoren:

Factoren	Totaal (n=21)	% van Totaal
Taal- en cultuurverschillen	13	62%
Niet welkom	6	29%
Contact minder door corona	6	29%
Overplaatsingen	4	19%
Weinig contacten	4	19%
Vrouwen niet spreken	3	14%
Strakke regels	3	14%
Nederlanders baas	3	14%
Kerk te groot/onpersoonlijk	3	14%

Tabel 15: Integratie belemmerende factoren

Het ontbreken van de bediening in eigen taal en gebrek aan openheid naar hun cultuur noemt 62% van de MBBs als een integratie belemmerende factor. Voor 5 MBBs gaat het om moeite met Nederlands, de andere 8 (38%) lopen tegen culturele verschillen aan. Twee vinden dat alleen oudere Nederlanders de tijd en het geduld kunnen opbrengen om hen te begrijpen. Eén zegt dat Nederlanders haar ook in de kerk soms met hun ogen laten voelen dat ze geen échte Nederlander is. Twee anderen hebben het afhouden van het Avondmaal, omdat ze (nog) geen lid waren in die Gereformeerde Kerk, ervaren als afwijzing en zelfs racisme.

Tijdens de observatie van de 'reguliere' kerkdiensten valt het op dat er geen elementen uit de cultuur van de MBBs in de liturgie zijn opgenomen: er worden geen Farsiliederzungen of schriftlezingen in Farsi gedaan. Dat gebeurt alleen in een doopdienst en in de diensten die specifiek voor MBBs worden georganiseerd.

Als 62% van de MBBs aangeeft dat taal- en cultuurverschillen hun integratie belemmeren, dan toont dit het belang aan van praktijken die respect en openheid tonen voor hun taal en cultuur.

4.8. Actieve participatie van MBBs

Deskundigen wijzen erop dat integratie van MBBs in Gereformeerde Kerken pas volledig is als zij ook taken op zich nemen in de kerk. Alle MBBs menen dat het horen bij een kerk, voor hen ook betekent dat ze verantwoordelijkheid op zich nemen voor het kerkenwerk. Op één na noemen ze allen tenminste één taak die ze hebben:

Taken in de kerk		
Factoren	Totaal (n=21)	% van Totaal
Evangelisatie aan Farsisprekenden	15	71%
Ondersteunende taken	11	52%
Vertalen	9	43%
Leiding van kerk /dienst	5	24%

Tabel 16: Taken in de kerk

Het doorgeven van het evangelie aan andere Farsisprekenden ziet 71% van de MBBs als hun belangrijkste taak. De meesten getuigen door mee te werken bij diensten voor MBBs of door Bijbelstudies te vertalen. Enkelen doen evangelisatiewerk vooral online naar vrienden of familieleden toe, ook in Iran. Bij één is dat niet verbonden aan de kerk en dus niet direct bevorderend voor integratie in de kerk.

Van de MBBs heeft 52% ondersteunende taken. Ze helpen met tuinieren, schoonmaken, koken of koffie en thee schenken. Eén is zelfs hulpkoster. Door deze taken dragen zij verantwoordelijkheid en ontmoeten zij autochtone gemeenteleden.

Slechts 5 (24%) hebben leidinggevende taken in de kerk: drie maken deel uit van een leiderschapsteam (van de ICF of de GFNI-diensten) en hebben daarnaast taken als AlMassira-trainer, dienstleider of in de communicatie met Farsisprekende kijkers van diensten. Eén MBB heeft deel uitgemaakt van het voorbedeteam en een ander heeft de Heidelbergse Catechismus vertaald in het Farsi voor gebruik in dooplessen en Farsibijbelstudie.

In de 36 geobserveerde diensten, waarvan 16 speciale diensten, zijn voornamelijk Nederlanders aan het woord. De Farsisprekenden hebben geen taak in de 'reguliere' diensten en in de speciale diensten alleen aandeel in vertaling, schriftlezing of techniek, niet in het voorgaan of de gebeden. Slechts in één kerk zingt een Iraanse vrouw mee in het muziekteam. In de GFNI-diensten die tweewekelijks volledig in Farsi gehouden worden, gaat wel een Iraanse man voor.

Ook bij de observatie van zes Bijbelstudies en dooplessen valt op dat slechts één studie geleid wordt door niet-Nederlanders, namelijk die van de Arabisch-Nederlandse gemeente Oase, waarbij aangetekend moet worden dat de AlMassiragroepen en de Bijbelstudies verbonden aan de GFNI-diensten niet geobserveerd zijn.

In één kerk had men de overdracht van het leiderschap naar Farsisprekenden al in gang gezet, maar is die door de beperkende maatregelen vanwege COVID-19 versneld: toen Nederlanders het AZC niet meer mochten bezoeken, nam een Iraniër de leiding van de Farsibijbelstudiegroep over en gingen MBBs onlinestudies met Farsisprekenden leiden.

Uit de antwoorden van MBBs blijkt dat zij het hebben van een taak voor hun integratie van belang vinden. MBBs geven echter niet aan dat leidinggevende taken hun integratie meer zouden bevorderen dan ondersteunende taken. Slechts drie MBBs zeggen dat zij meer verantwoordelijkheden zouden willen hebben en dat Nederlanders leiderschap moeilijk overdragen⁷⁸. Het zou zinvol zijn om te onderzoeken of en in hoeverre leidinggevende taken de integratie van MBBs bevorderen.

4.9. Aandacht voor beleving en praktische toepassing van het geloof

Deskundigen wijzen erop dat praktijken die aandacht geven aan de geloofsbeleving en de praktische toepassing van het geloof in het dagelijks leven de integratie van MBBs bevorderen.

---

⁷⁸ Zie tabel 15.

Van 17 MBBs geven 6 (35%) aan dat de Farsibijbelstudies ingaan op praktische vragen die ze hebben. Tijdens de observaties van zes Bijbelstudies valt op dat in één studie nauwelijks praktische toepassingen benoemd worden door de leider of de participanten. Bij de studies in twee kerken wordt ruim de tijd gegeven voor het delen van en bidden voor persoonlijke noden. In de geobserveerde kerkdiensten van twee kerken wordt niet of weinig aandacht gegeven aan de praktische vragen die bij vluchtelingen leven of gebeden voor hun noden. In de speciale diensten wordt dat wel gedaan. Van de 11 MBBs in de twee kerken met speciale diensten geeft 72% het belang van deze diensten voor hun integratie aan.⁷⁹

Uit de antwoorden van de MBBs is niet te concluderen of en in welke mate bijeenkomsten met aandacht voor geloofsbeleving en praktische toepassingen hun integratie meer bevorderen dan bijeenkomsten die er geen aandacht aan geven. Hiervoor is nader onderzoek noodzakelijk.

4.10. Conclusies ten aanzien van praktijken van integratie

De centrale vraag in dit onderzoek luidt: Welke praktijken hanteren Gereformeerde kerken voor de opvang en integratie van vluchtelingen die van moslim christen zijn geworden in hun geloofsgemeenschap?

Om die vraag te beantwoorden is eerst onderzocht wat deskundigen zeggen over integratie van MBBs in bestaande kerken. Hieruit zijn negen praktijken naar voren gekomen die integratie van MBBs zouden bevorderen (hoofdstuk 2). Vervolgens is in vier Gereformeerde Kerken onderzocht welke motieven voor en praktijken van integratie van MBBs zij hanteren (hoofdstuk 3). Hoewel de motieven en sommige praktijken overeenkomen, blijken de omstandigheden van de kerken zo verschillend, dat het moeilijk is om uit de vergelijking van deze kerken te concluderen welke praktijken vruchtbaar zijn voor integratie.

Om die reden zijn tenslotte in hoofdstuk 4 de antwoorden van alle geïnterviewde MBBs en de observaties ten aanzien van praktijken die door deskundigen als integratie bevorderend bestempeld worden, vergeleken. Wat heeft die vergelijking opgeleverd voor het doordenken van de opvang en integratie van MBBs in Gereformeerde Kerken?

Vooropgesteld dat we voorzichtig moeten zijn met algemene uitspraken over opvang en integratie van MBBs in Gereformeerde Kerken vanwege het beperkt aantal respondenten, kunnen we toch enkele voorzichtige conclusies trekken ten aanzien van praktijken die integratie bevorderen en ten aanzien van factoren die integratie belemmeren.

---

⁷⁹ Zie tabel 12.

4.10.1. Integratie bevorderende praktijken

De antwoorden van MBBs zijn een bevestiging dat bepaalde door deskundigen als vruchtbaar aangemerkte praktijken, ook voor een groot percentage MBBs de integratie bevordert hebben. In de onderstaande tabel zijn ze bij elkaar gezet met het nummer van de paragraaf waarin resultaten zijn toegelicht:

Praktijken	Totaal	% van n	n=
4.1 Taallessen	15	65%	23
4.1 Bezoek AZC	14	61%	23
4.2 Gastvrijheid	21	91%	23
4.3 en 4.4 Bijbelstudie in Farsi	17	81%	21
4.3 Speciale diensten	8	72%	11
4.3 Meerdere MBBs	12	57%	21
4.3 Vertaling in de dienst	11	52%	21
4.4 Dooples	13	81%	16
4.6 Echtbaar/gezin/mentor	16	76%	21
4.6 Vrienden	15	71%	21
4.6 Uitnodiging bij mensen thuis	11	52%	21
4.8 Evangelisatie	15	71%	21
4.8 Ondersteunende taken	11	52%	21

Tabel 17: Integratie bevorderende praktijken

Die resultaten bevestigen dat deze praktijken in de vier kerken onder diverse omstandigheden integratie bevorderen en dat kerken die met asielzoekerswerk beginnen, er goed aan zouden doen aan die praktijken prioriteit te geven.

Een opvallend resultaat is dat uit de antwoorden van MBBs blijkt dat de combinatie van verschillende praktijken de integratie het meest bevordert. De MBBs die geïntegreerd zijn geven aan dat voor hen zowel de Farsibijbelstudie⁸⁰ als de relaties met een Nederlands echtpaar, gezin, mentor of vrienden⁸¹ belangrijk middel tot integratie zijn geweest.

Dit pleit voor wat de deskundigen in dit onderzoek een interculturele bediening noemen. Deze bediening blijkt in verschillende vormen integratie te bevorderen, zolang MBBs zowel een eigen kring

---

⁸⁰ Zie tabel 12.

⁸¹ Zie tabel 14.

of viering hebben áls verbonden zijn met het geheel van de gemeente door middel van interculturele samenkomsten en activiteiten⁸².

Voor het vormen van een specifieke samenkomst heb je meerdere MBBs nodig die dezelfde taal spreken. De kerken in Amersfoort en omgeving hebben een oplossing gevonden voor het probleem dat de kerken elk afzonderlijk te weinig Farsisprekende bezoekers hadden om een specifieke bijeenkomst voor hen op te zetten. Ze hebben alle Farsisprekende bezoekers uit de verschillende kerken samengebracht in speciale integratiediensten. Dit is een praktijk die ook in andere regio's voor Gereformeerde Kerken met slechts één of enkele MBBs, vruchtbaar zou kunnen zijn.

Als een specifieke viering of kring voor MBBs gevormd is, is het raadzaam ervoor te waken dat deze niet de samenkomsten van MBBs met autochtone gemeenteleden vervangt. In het onderzoek blijkt dat tijdens de coronacrisis de reguliere onlinediensten niet werden vertaald en dat de (online-) Farsibijbelstudie of speciale dienst de enige ontmoetingsplek werd voor veel MBBs. Zij zijn in die tijd de contacten met autochtone Nederlanders kwijtgeraakt en niet geïntegreerd in een Gereformeerde Kerk. Er is in feite een nieuwe migrantenkerk van MBBs ontstaan.

Een opvallend resultaat van het onderzoek is dat aan vluchtelingen in de vier kerken nog nauwelijks leidinggevende taken zijn toevertrouwd, terwijl deskundigen dit een integratie bevorderende praktijk noemen. Dit is te meer opvallend, omdat leidinggevend in de vier kerken aangeven dat ze dit voor de integratie van MBBs belangrijk achten. Uit het onderzoek blijkt niet of het gebrek aan overdracht van leiderschap vooral te wijten is aan het feit dat MBBs met gaven steeds weer worden overgeplaatst of dat Gereformeerde Kerken te veel geneigd zijn om de 'touwtjes in eigen handen' te houden. Uit dit onderzoek is bovendien niet op te maken of het gebrek aan leiderschap de MBBs belemmerd heeft in hun integratie. Slechts drie van hen klagen dat Nederlanders de leiding moeilijk uit handen geven.

4.10.2. Belemmeringen voor integratie

In dit onderzoek verstaan we onder integratie van een MBB in een Gereformeerde Kerk zowel de subjectieve als de objectieve betrokkenheid van de MBB bij die kerk. De subjectieve betrokkenheid van de MBB is het gevoel echt deel te zijn van deze gemeenschap. De objectieve betrokkenheid blijkt in deelname van de MBB aan praktijken van de kerk voor een periode van tenminste twee jaar⁸³.

---

⁸² Zie tabel 12.

⁸³ Zie begripsbepaling p. 10.

De integratie van MBBs in de vier kerken blijkt nog maar in bescheiden mate te zijn gerealiseerd: in één kerk is geen en in de andere zijn één tot vier MBBs geïntegreerd.

Vluchtelingen hebben aangegeven welke factoren hun integratie hebben belemmerd (zie tabel 15). De belangrijkste zijn taal- en cultuurverschillen: 62% noemt dat. Kerken die MBBs willen integreren, doen er dus goed aan om een open en respectvolle houding ten opzichte van taal en cultuur van MBBs aan te nemen.

Vluchtelingen noemen daarnaast als belemmeringen het feit dat ze zich niet welkom voelen en de beperkende maatregelen vanwege Covid-19 waardoor ze minder contacten hebben met gemeenteleden (beide 29%). De eerste belemmering kan door gastvrijheid worden weggenomen en de tweede door het stimuleren van relaties tussen MBBs en gemeenteleden. Beide praktijken zijn in tabel 17 reeds als integratie bevorderend genoemd.

Als vierde noemen MBBs (en ook leidinggevenden van de vier kerken) de overplaatsingen door de overheid als belemmering van integratie (19%). Van de 21 MBBs in het onderzoek zeggen 7(33%) dat 'een warme overdracht' hen had geholpen om te integreren in hun huidige kerk. Hieruit kunnen we concluderen dat kerken die asielzoekers steeds weer zien vertrekken door overplaatsing, een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan hun integratie in een andere Gereformeerde Kerk door hen intensief te begeleiden bij de overdracht naar die kerk.

Het is in dit bescheiden verkennend onderzoek niet vast te stellen of de integratie van MBBs in Gereformeerde Kerken voornamelijk belemmerd wordt door externe factoren als de overplaatsing van asielzoekers en de beperkende maatregelen vanwege COVID-19 of vooral door interne factoren: de afwezigheid van bepaalde integratie bevorderende praktijken in een kerk. Hiervoor is nader onderzoek noodzakelijk en enkele suggesties hiervoor volgen in paragraaf 4.11.

4.10.3. Aanbevelingen voor praktijken van opvang en integratie van moslimvluchtelingen

In 4.10.1 en 4.10.2 hebben we voorzichtige conclusies getrokken ten aanzien van praktijken die integratie van MBBs lijken te bevorderen en ten aanzien factoren die integratie belemmeren en wat deze belemmeringen zou kunnen wegnemen.

Op grond van deze conclusies komen we tot de volgende aanbevelingen voor praktijken die heilzaam zouden kunnen zijn voor een goede integratie van MBBs in een Gereformeerde Kerk:

1. Er worden lessen in Nederlandse taal en er wordt diaconale hulp geboden. Dit zonder vooropgestelde verwachting ten aanzien van de bekering van moslimvluchtelingen.

2. Er is een gastvrije verwelkoming bij kerkdiensten en andere activiteiten en liefde en aandacht voor de MBBs.
3. Er zijn samenkomsten waar gemeenteleden en MBBs elkaar ontmoeten en er worden gemeenschapsvormende activiteiten georganiseerd.
4. Er is vertaling voor MBBs in de kerkdiensten.
5. Er zijn op MBBs gerichte kringen of vieringen in eigen taal, die ingaan op hun specifieke vragen.
6. Er is gedegen dooponderwijs waarin men ingaat op de vragen van mensen met een moslimachtergrond.
7. Relaties tussen MBBs en autochtone gemeenteleden worden gestimuleerd bijvoorbeeld door een mentor/buddy aan een MBB te koppelen of een MBB in een kring of jeugdgroep op te nemen.
8. Er is een open houding en bereidheid te luisteren naar en te leren van vluchtelingen met moslimachtergrond.
9. MBBs worden toegerust om zelf discipelen te maken en onderwijs te geven aan anderen met moslimachtergrond.
10. MBBs worden toegerust en begeleid om taken in de kerk op zich te nemen, waaronder ook leidinggevende taken.
11. MBBs worden actief betrokken bij kerkdiensten: in schriftlezingen, gebeden en muziek. En in de preken en gebeden wordt rekening met hen gehouden.
12. MBBs wordt ondersteuning gegeven bij de geloofsopvoeding en hun kinderen worden opgenomen in het kinder- en jeugdwerk.
13. Bij overplaatsing of verhuizing van MBBs vindt een 'warme overdracht' plaats naar een kerk in de nieuwe woonomgeving.

4.11. Suggesties voor verder onderzoek

Dit onderzoek in vier Gereformeerde Kerken met 35 respondenten (23 MBBs en 12 leidinggevenden) heeft slechts een beperkte omvang en het is daardoor moeilijk te beoordelen wat de integratie in deze kerken het meest bevordert en wat het belemmert heeft. Daar is verder onderzoek naar integratie van MBBs in Gereformeerde Kerken in Nederland voor nodig.

- Het lijkt zinvol verder onderzoek te doen in Gereformeerde Kerken als de beperkende maatregelen vanwege COVID-19 zijn opgeheven en er weer meer activiteiten opgestart kunnen worden. Welke invloed heeft dat op de integratie van MBBs?
- Het lijkt zinvol om verder onderzoek te doen in Gereformeerde Kerken die MBBs in het leiderschap van de gemeente hebben opgenomen, in de kerkenraad, het kernteam of als evangelist: hoe heeft dat de integratie van MBBs beïnvloed?
- Het lijkt zinvol om verder onderzoek te doen in Gereformeerde Kerken in de buurt van asielzoekerscentra voor kortdurende opvang. Hoe gaan deze kerken om met overplaatsingen en hoe geven zij vorm aan een 'warme overdracht'?
- Het lijkt verder ook zinvol om de integratie van MBBs in andere Protestantse kerken in Nederland te vergelijken met die in de Gereformeerde Kerken. Welke vruchtbare praktijken zijn er bij die kerken waar Gereformeerde Kerken van kunnen leren?

Samenvatting

Dit onderzoek beantwoordt de vraag welke praktijken Gereformeerde Kerken hanteren voor de opvang en integratie van vluchtelingen die van moslim christen zijn geworden (zogenaamde 'Muslim background believers' afgekort met MBBs) in hun geloofsgemeenschap. In de afgelopen twintig jaar zijn Gereformeerde Kerken betrokken geraakt bij de opvang van moslimvluchtelingen, maar er zijn nog niet veel MBBs geïntegreerd in die kerken. Onder integratie verstaan we in dit onderzoek zowel een subjectieve als een objectieve betrokkenheid van de MBB bij een kerk: men voelt zich thuis en neemt deel aan kerkelijke praktijken voor een periode van tenminste twee jaar.

Het doel van het onderzoek is het doordenken van de opvang en integratie van MBBs in kerken die behoren tot het kerkverband van de Christelijke Gereformeerde kerken, de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt of de Nederlands Gereformeerde Kerken. Het gaat om kerken die voornamelijk autochtone leden hebben en niet een (interculturele) gemeentestichting zijn. Wat is er te zeggen over praktijken binnen die Gereformeerde Kerken die vruchtbaar kunnen zijn voor integratie van MBBs in andere Gereformeerde Kerken?

Ter beantwoording van die vraag is door literatuurstudie, interviews en een focusgroepgesprek onderzocht wat deskundigen zeggen over integratie van MBBs in bestaande kerken en over de praktijken die integratie bevorderen. Hieruit zijn negen praktijken naar voren gekomen.

Vervolgens zijn in empirisch onderzoek in vier Gereformeerde Kerken semigestructureerde interviews afgenomen met 23 moslimvluchtelingen en 12 leidinggevendenden. Verder zijn 36 (online)kerkdiensten, vijf Bijbelstudies en een dooples geobserveerd. Onderzocht zijn de motieven van de vier kerken voor integratie van MBBs, de motieven van MBBs om naar die Gereformeerde Kerk te gaan, de praktijken die integratie bevorderen en de factoren die dat belemmeren. Per gemeente zijn de praktijken beschreven aan de hand van de negen door deskundigen genoemde integratie bevorderende praktijken.

Uit de analyse van de antwoorden van alle 23 moslimvluchtelingen ten aanzien van die praktijken en de observaties zijn conclusies getrokken. De volgende praktijken noemen MBBs als integratie bevorderend: taallessen (65%); bezoek in het asielzoekerscentrum (61%); gastvrijheid (91%); Bijbelstudiekringen en doopplessen in eigen taal (81%); meerdere MBBs in de kerk (57%); vertaling van diensten (52%); relaties met een begeleider (76%) en vrienden (71%); het hebben van een taak (95%). Als taak noemt 71% evangelisatie aan moslims en 52% ondersteunende taken. Slechts 24% heeft leidinggevende taken.

De belangrijkste conclusies uit het onderzoek zijn:

- Bij de eerste opvang zijn taallessen en gastvrijheid het belangrijkste voor integratie.
- Integratie van MBBs kan alleen plaatsvinden in een interculturele bediening. Deze kan verschillende vormen aannemen, maar is altijd een combinatie van interculturele samenkomsten waar MBBs en autochtone gemeenteleden elkaar ontmoeten met daarnaast specifieke op MBBs gerichte kringen of vieringen in hun eigen taal.
- MBBs hebben in Gereformeerde kerken nog maar beperkt leidinggevende taken gekregen.
- De taal- en cultuurverschillen, de overplaatsing van vluchtelingen naar andere asielzoekerscentra of gedwongen verhuizing, en de beperkende maatregelen vanwege COVID-19 worden als integratie belemmerende factoren genoemd door MBBs en leidinggevendenden. Openheid en respect voor taal en cultuur van MBBs, een warme overdracht naar een kerk in een nieuwe woonplaats en het stimuleren van relaties tussen gemeenteleden en MBBs kunnen deze belemmeringen mogelijk wegnemen.
- Integratie in de vier kerken is beperkt gerealiseerd. Het is in dit onderzoek niet vast te stellen wat de integratie het meest belemmert: externe factoren of het ontbreken van bepaalde integratie bevorderende praktijken.

Vervolgonderzoek naar de praktijken van integratie van MBBs in Gereformeerde Kerken met MBBs in leiderschapsfuncties, van kerken in de buurt van asielzoekerscentra voor kortdurend verblijf en van andere Protestantse Kerken lijkt zinvol, evenals onderzoek naar integratie van MBBs in kerken ná de afschaffing van beperkende maatregelen vanwege COVID-19.

Literatuur

- Cameron, Helen e.a., *Talking about God in Practice: Theological Action Research and Practical Theology* (London: SCM, 2010).
- Clifford, Steve & Adedeji, Yemi, *The Impossible Dream: Believing for an Integrated Ethnically Diverse Church* (London: Evangelical Alliance, 2019).
- Evers, Jeanine, *Kwalitatieve Analyse: kunst én kunde* (Amsterdam: Boom Lemma, 2015).
- Garrison, David, *A Wind in the House of Islam* (Monument: WIGTake Resources, 2014).
- Immink, Gerrit, 'Theologie van de praktijk' in: Marinus Beute en Peter van de Kamp (red.), *Instemmend luisteren. Studies voor Kees de Ruijter* (Utrecht: Kok, 2014), 172-180.
- Kronk, Richard, *Christians of Maghrebi Background and French Evangelical Protestant Churches: The Role of Social, Cultural and Religious Values in Conversion and Affiliation* (Diss. Evangelische Theologische Faculteit Leuven, 2016).
- Kronk, Richard e.a., *Fruitful Practices in Ministry to the North American Muslim Diaspora: A Mixed-Methods Study* (San Francisco: Creative Commons, 2017).
- Matenga, Jay, *Centring the Local: The Indigenous Future of Missions* (webinar in de Wycliffe Global Alliance/SIL conferentie: "Together in Christ 2021").
- Meral, Ziya, *No Place to Call Home: Experiences of Apostates from Islam - Failures of the International Community* (Surrey: Christian Solidarity Worldwide, 2008).
- Miller, Duane A. & Johnstone, Patrick, 'Believers in Christ from a Muslim Background: A Global Census' in *IJRR* 11:10 (2015), 1-19.
- Morgan, Jonathan J., *Choosing Heresy: How Muslim-background Unaccompanied Refugee Minors Do Identity and Belonging in the Church of Sweden* (Master thesis, Centre for Middle Eastern Studies of Lunds University, 2018).
- Paas, Stefan, *Vreemdelingen en Priesters. Christelijke missie in een postchristelijke omgeving* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2015).
- Pursley, James J., *Reformed Presuppositional Apologetics: A Biblical, Theological, Historical and Practical Model of Discipleship with believers from a Muslim Background* (diss. Columbia International University: 2019).
- Reuver, René de, *Eén kerk in meervoud. Een theologisch onderzoek naar de ecclesiologische waarde van pluraliteit* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2004).

Ruijter, C.J. de , *Meewerken met God: ontwerp van een Gereformeerde Praktische theologie*, (Kampen: Kok, 2005).

Slagboom, Joost, 'De gemeente als herberg', artikel in *Ambtelijk Contact*, januari/februari 2019, jg. 58-1, 12-14.

Takken, Herman, *Welkom thuis! Pastorale zorg voor christenen met een moslimachtergrond* (Amsterdam: Buijten&SchipperheijnMotief, 2008).

Walls, Andrew F., *The Cross-cultural Process in Christian History* (Maryknoll: Orbis Books, 2002), 72-82.

Walsh, Thomas J., *Voices from Christians in Britain with a Muslim Background: Stories for the British Church on Evangelism, Conversion, Integration and Discipleship* (Master thesis, Birmingham Christian College, 2005).

Geraadpleegde websites:

www.almassira.org [7 juni 2021].

www.bndestem.nl/breda/jubilerende-mattheuskerk-treedt-vaker-naar-buiten-nog-meer-een-multifunctionele-gemeenschap-voor-de-hele-wijk-liefst-zelfs-voor-de-hele-stad [10 maart 2021]

www.cbs.nl/nl-nl/dossier/dossier-asiel-migratie-en-integratie/hoeveel-asielzoekers-komen-naar-nederland [28 december 2020].

www.christianityexplored.org [7 juni 2021].

www.coa.nl/nl/opvanglocaties-tijdens-de-asielprocedure [28 december 2020].

www.come-follow-me.org [7 juni 2021].

www.emmauskerkeindhoven.nl [15 juli 2021].

www.gemeentebestuur.leusden.nl/Documenten/Presentaties/Rapport-evaluatie-noodopvang.pdf.

www.gkv-leusden.nl [21 juni 2021].

www.icfdeventer.nl. [26 juni 2021].

www.irankerk.nl [21 juni 2021].

www.koningskerkdeventer.nl [26 juni 2021].

www.zuiderlichtfamilie.nl [7 juni 2021].

Bijlage 1: Vragen voor interviews met MBBs

Eerste contact:

- Bekering: Hoe ben je voor het eerst in aanraking gekomen met het christelijk geloof? En hoe ben je uiteindelijk tot geloof gekomen en voor het eerst naar een kerk gegaan?
- Was dat in Nederland of in het land waar je vandaan komt?
- Hoe kwam je in Nederland voor het eerst bij een kerk?
- Hoe heb je deze kerk gevonden? Wat maakte dat je je welkom voelde in deze kerk?
- Hoelang kom je al bij deze kerk?
- Wat maakt dat het soms lastig is om naar een Nederlandse kerk te gaan?

Integratie:

- Wat maakt dat je bij deze kerk of Bijbelstudie betrokken bent?
- Ben je gedoopt? Zo ja, in welke kerk? Wat voor band heeft dat gegeven met die kerk?
- Vind je het belangrijk om te horen bij een Nederlandse kerk? Waarom wel/niet?
- Wat maakt dat je je geïntegreerd ('thuis') voelt in deze kerk?
- Wat maakt dat je je soms (niet) geïntegreerd ('thuis') voelt in deze kerk?
- Wat vind je lastig in deze kerk?
- Aan welke activiteiten in deze kerk neem je deel?
- Welke activiteiten helpen jou het beste om te groeien in je geloof (in deze tijd van corona)?
- Welke activiteiten helpen jou het beste om je meer verbonden te voelen aan deze kerk?
- Voor welke activiteiten draag je ook (mede) verantwoordelijkheid door bijvoorbeeld vertalen, (helpen) organiseren?
- Hoeveel relaties heb je in deze kerk? Welke activiteiten helpen jou om relaties met mensen in deze kerk te krijgen en te houden?
- Als je eerder bij een andere kerk betrokken was, waardoor ben je daar weggegaan?
- Wat is er anders in deze kerk dan in die vorige kerk(-en)?

Bijlage 2: Questions for interviews with MBBs:

1. How did you get in contact with Christianity and how did you come to faith in Jesus Christ?
2. How and when did you come in contact with a church in Iran and in the Netherlands?
3. Which church(es) in the Netherlands did you attend?
4. What could you understand when you attended the church in the Netherlands for the first time?
5. Did you feel welcome in that church that you came to for the first time? Why (not)?
6. What did the people do to make you feel welcome?
7. How and when did you get in contact with the ..... kerk?
8. Was it different from other churches that you attended in the Netherlands? If yes, what was different?
9. How and when did you get involved in the Bible studies or other activities of the church?
10. Are you baptised? In what church? Does the fact that you are baptised in that church, give a special connection?
11. Do you feel integrated/part of the .....kerk or any another church in the Netherlands?
12. What makes you feel part of that church?
13. What helps you to grow in faith and fellowship (in this time of corona)?
14. What is difficult for you in the .....kerk and in general in Dutch churches?
15. Would you prefer to be part of a mainly Dutch church? Why (not)?
16. What helps you mostly to feel at home in this church?
17. What hinders you to feel at home in this church?
18. What activities of the church are you involved in at the moment? Do you have leadership in any of these activities?
19. How many relationships do you have in this church? What activities help you to get and keep relationships in this church?
20. If you have been involved in other churches, what made you leave that church? What is the difference with the church you are currently involved in?

Bijlage 3: Vragen voor interviews leidinggevendenden

- Hoe zou je deze Gereformeerde Kerk omschrijven? Hoeveel leden/bezoekers? Leeftijdsopbouw/ opleidingsniveau. Hoeveel leden/bezoekers van niet- Nederlandse afkomst? Hoeveel leden/bezoekers met een moslimachtergrond?
- Hoelang ben je als leidinggevende/gemeentelid verbonden aan deze gemeente en sinds wanneer ben je betrokken bij het werk onder asielzoekers? Hoe veranderde dat jouw werk in de gemeente?

Eerste contact:

- Hoe lang werkt de kerk met asielzoekers en wat zijn de aanleiding en de motieven geweest om te starten?
- Wat is jouw verantwoordelijkheid ten aanzien van het werk onder asielzoekers?
- Wat zijn jouw persoonlijke motieven om uit te reiken naar asielzoekers met name naar hen met een moslimachtergrond?
- Hoe is de kerkenraad betrokken bij het werk onder asielzoekers met een moslimachtergrond?
- Hoe zijn andere gemeenteleden betrokken bij het werk onder asielzoekers met een moslimachtergrond?
- Waarom kwamen de asielzoekers naar deze kerk? Wat deed de kerk zodat asielzoekers zich welkom voelden?
- Welke obstakels waren en zijn er voor asielzoekers met een moslimachtergrond (MBBs) om deel te nemen aan activiteiten? Wat voor effect hadden deze obstakels op de deelname door de asielzoekers naar jouw mening?

Integratie:

- Welke MBBs zijn er gedoopt in deze kerk? Wie van hen is nog steeds betrokken bij deze kerk?
- Waarom zijn zij volgens jou nog steeds betrokken bij deze kerk?
- Of: Als ze niet meer betrokken zijn, waarom zijn ze niet meer betrokken bij deze kerk?
- Zijn deze betrokken MBBs naar jouw mening geïntegreerd in deze kerk? Waarom wel/niet?
- Wanneer is een MBB naar jouw mening geïntegreerd in de kerk? Heeft de doop de MBBs geholpen om te integreren?
- Vind je het belangrijk dat MBBs in jouw kerk integreren? Waarom wel/niet?

- Is het moeilijker voor een vluchteling die MBB is om te integreren in deze kerk dan voor een andere, nieuwe gelovige? Waarom wel/niet?
- Bij welke activiteiten in de kerk zijn MBBs betrokken: wat helpt hen om te integreren in deze kerk?
- Welke obstakels zijn er voor MBBs om te integreren in deze kerk?
- Op welke manier probeert de kerk in deze coronatijd contact met MBBs te houden?
- Bij welke praktijken dragen MBBs medeverantwoordelijkheid?
- Op welke manier wordt in de diensten rekening gehouden met MBBs?

Bijlage 4: Questions for expert interviews

1. What factors according to you play an important role in the conversion of Muslims to the Christian faith? What does this mean for churches in reaching out to Muslims?
2. Can you tell me what you know about integration of Muslim background believers in European churches?
  - What motives do churches have to reach out to Muslims and integrate MBBs in their (predominantly white) European congregation?
  - What according to you do MBBs need (in churches) to grow in their faith and in discipleship?
  - What churches do most MBBs attend in Europe? If there is a certain preference among MBBs, what do these churches have that is 'attractive' for MBBs and helps them to stay?
  - What advantages can you see in integrating MBBs in an indigenous European church and what disadvantages?
  - What advantages can you see in integrating MBBs in a church that has mostly MBB members (from a certain cultural background) and what disadvantages?
  - What practices in indigenous churches help MBBs to integrate? What would you call best practices?
  - What hinders MBBs to integrate in indigenous European churches?
  - When converts disaffiliate from church and return to Islam, what in your experience is the most common reason to do so?

Bijlage 5: Vragen voor het focusgroepgesprek 9 februari 2021

Mijn centrale onderzoeksvraag is:

Welke praktijken hanteren bestaande Gereformeerde kerken voor de opvang en integratie van vluchtelingen die van moslim christen zijn geworden in hun geloofsgemeenschap?

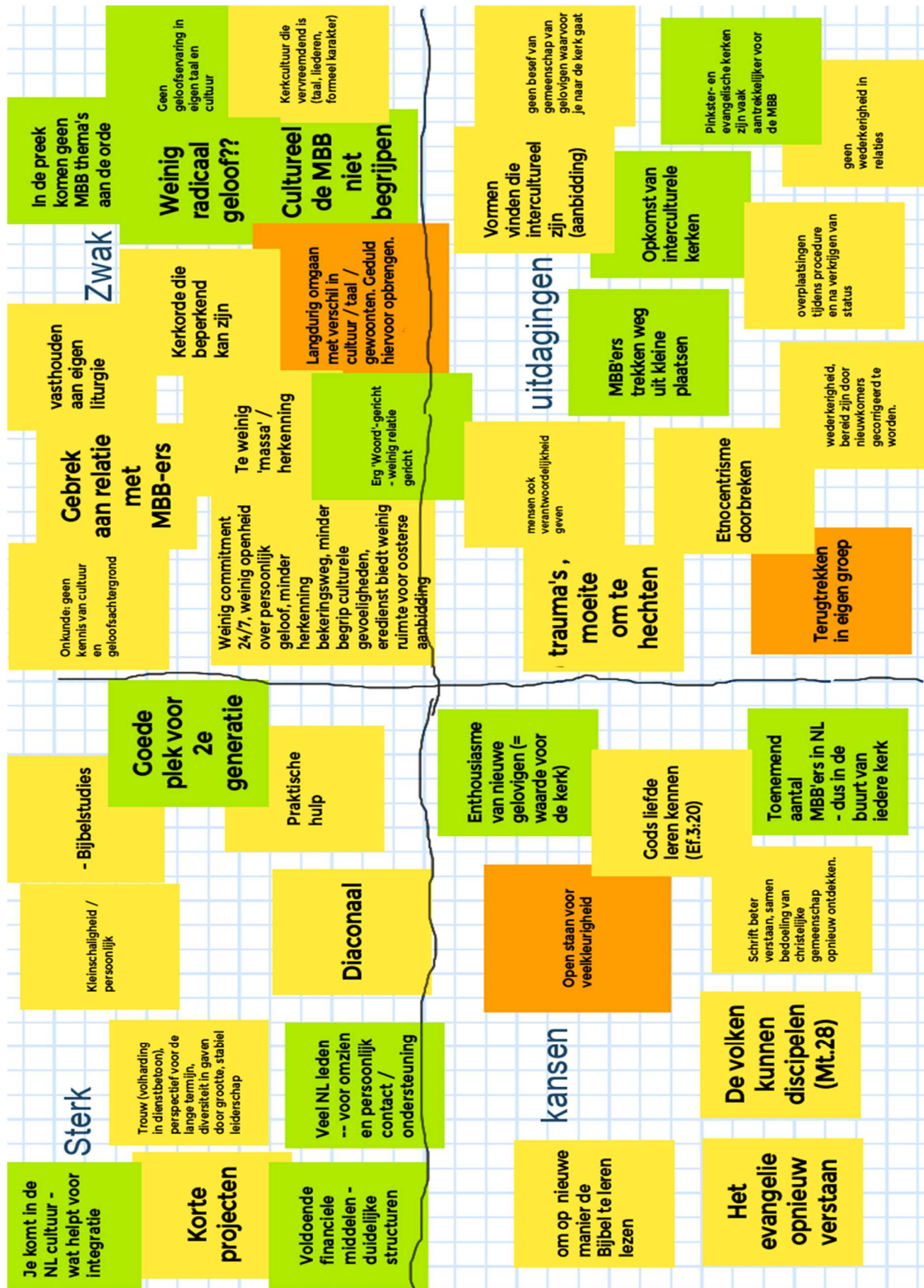
Definities:

- Met bestaande Gereformeerde kerken worden kerken uit de CGK, GKv en NGK bedoeld die al langer bestaan (dus geen gemeentestichtingen en pioniersplekken) en die grotendeels autochtone Nederlanders als leden hebben.
- Integratie: meer dan twee jaar betrokken zijn bij een Gereformeerde Kerk

Kun je voor jezelf ter voorbereiding op het gesprek een SWOT maken ten aanzien van integratie van vluchtelingen met moslimachtergrond in bestaande Gereformeerde Kerken?

1. Sterke punten: Waar zijn de bestaande Gereformeerde kerken goed in, als het gaat om het uitreiken naar vluchtelingen met een moslimachtergrond en het integreren van hen?
2. Zwakke punten: wat gaat er niet goed in het integreren van vluchtelingen met een moslimachtergrond op de lange duur met name? Waardoor zie je hen afhaken?
3. Wat zijn de kansen/mogelijkheden voor bestaande Gereformeerde Kerken voor integratie van vluchtelingen met een moslimachtergrond?
4. Welke bedreigingen/uitdagingen zie je voor integratie van vluchtelingen met een moslimachtergrond in Gereformeerde kerken?

Bijlage 6: Jamboard Focusgroepgesprek

Bijlage 7: Lijst van coderingen in categorieën en kernwoorden

1. Pushfactoren voor MBBs naar de kerk toe:
  - wantrouwen tegenover de eigen gemeenschap
  - strenge islamitische opvoeding
  - crises in het persoonlijk leven
  - eenzaamheid
  - wonderen en dromen
  - Bijbel in eigen taal
  - film over het leven van Jezus
2. Pullfactoren voor MBBs naar de kerk:
  - diaconale hulp: hulp bij asielprocedure, taallessen/Nederlandse taal leren, huisvesting/verhuizing
  - bezoek aan het AZC
  - culturele of sociaal- maatschappelijke activiteit
  - maaltijden
  - relaties: familielid of vriend of opvang in een Nederlands gezin
3. Motieven van Gereformeerde kerken om naar vluchtelingen met moslimachtergrond uit te reiken en hen te integreren.
  - radicale bekering van moslims
  - leren van MBBs over gastvrijheid en de kracht van vergeving.
  - verrijking van de kerk
  - concentratie op de kern van het evangelie
  - bewogenheid met vluchtelingen
  - geestelijke nood bij moslims
4. Motieven van MBBs om naar een Gereformeerde Kerk te gaan:
  - Nederlandse taal en cultuur leren
  - diaconale hulp met name bij asielprocedure
  - rust en eerbied in de diensten
  - stabiele leer
5. Integratie bevorderende praktijken :
  - taallessen
  - hulp bij de asielprocedure
  - gastvrijheid en vriendelijkheid
  - Farsibijbelstudie
  - dooplessen (met vertaling in Farsi)

- introductie- en discipelschapscursussen (Alphacursus, Deltacursus, AlMassiracursus, *Christianity Explored*)
  - meerdere MBBs in de kerk
  - vertaling in de dienst
  - internationale diensten, GFNI-diensten
  - kinderwerk
  - jeugdwerk
  - praktische toepassingen in preek of Bijbelstudies
  - actieve participatie van MBBs: evangeliseren naar Farsisprekenden, vertalen, leiding in kerk(-diensten), dienende taken (koffie schenken, schoonmaken, koster zijn, gastheer/gastvrouw, tuinwerk).
  - relaties: Nederlandse kring, bezoek bij mensen thuis, vrienden, echtpaar/mentor.
  - warme overdracht
6. Integratie belemmerende factoren in de kerk:
- niet welkom
  - kerk te groot
  - weinig contacten
  - niet Farsi muziek(-groep)
  - spanningen in de kerk
  - veroordelen/strakke regels
  - Nederlanders spelen baas
  - vrouwen mogen niet spreken
7. Integratie belemmerende factoren van buiten de kerk:
- overplaatsingen
  - taal
  - cultuurverschillen
  - beperkende maatregelen vanwege COVID-19
  - druk van moslimfamilie of overheid in thuisland
  - traumatische ervaringen
8. Zaken die MBBs kunnen toevoegen en die kerken leren van MBBs:
- volharding in moeilijke omstandigheden, offer brengen voor het geloof
  - getuigenis, radicale bekering
  - blijmoedig getuigen/evangeliseren
  - ontzag voor God
  - gastvrijheid en familie-zijn